

AŽUŠILĖS PILKAPYNAS

LAURYNAS KURILA, ZENONAS BAUBONIS, VIDA KLIAUGAITĖ

Straipsnyje pristatoma archeologinių tyrinėjimų Ažušilės pilkapyne medžiaga. Pilkapyne 2000–2007 m. ištirta 12 stipriai apardytų sampilių. Jie buvo apjuosti duobėmis arba grioviais, dalis jų buvo su akmenų vainikais. Pilkapiuose aptikta degintinių kapų su įkapėmis arba suardytų kapų liekanų ir pavienių radinių. Dauguma jų datuojami VIII–IX a.

Reikšminiai žodžiai: Ažušilės pilkapynas, Rytų Lietuvos pilkapių kultūra, pilkapiai, laidojimo papročiai, degintiniai kapai, įkapės.

The article presents material from the archaeological excavations at Ažušilė barrow cemetery. During 2000–2007, 12 badly disturbed mounds were excavated in it. They were ringed with pits or ditches and some of them had stone kerbs. Cremations with grave goods or the remains of disturbed burials and isolated finds were discovered in the barrows. The majority of them date to the 8th–9th centuries.

Keywords: Ažušilė barrow cemetery, East Lithuanian barrow culture, barrows, burial rites, cremations, grave goods.

IVADAS

Ažušilės pilkapynas (16303) yra Ignalinos rajoje, apie 0,7 km į ŠV nuo Ažušilės kaimo, apie 0,4 km į Š nuo Ežerėlio (Barnio) ežero, apie 0,4 km į ŠR nuo Lukštinio ežero, apie 0,8 km į PR nuo Varnio ežero, į P nuo kelio iš Kalviasalio į Ignalinos–Zarasų kelią, Vidiškių miške (1 pav.). Sampilai yra išsidėstę maždaug 350 m ilgio ir iki 130 m pločio juosta, nusidriekusia V–R kryptimi. Pilkapyną sudaro tarsi dvi – vakarinė ir rytinė – pilkapių grupės, viena nuo kitos nutolusios per 25–70 m (2 pav.). Iš viso tame suskaičiuoti 94 sampilai. Jie yra įvairaus dydžio – 6–12 m skersmens ir 0,3–1,3 m aukščio. Nemažai pilkapių, ypač rytinėje grupėje, yra suplokštėję, dalis – apardytai ariant ir sodinant mišką, dalis – iškasinėti smalsuolių. Keli pilkapiai buvo sužaloti kvartalinių linijų arimų ir miško keliukų.

Pilkapynas yra netoli Rytų Lietuvos pilkapių kultūros arealo šiaurės rytinio pakraščio, istorinėje Nalšios žemėje. Šiame regione yra nemažai archeologinių paminklų. Apie 0,4 km į VPV nuo Ažušilės pilkapyno yra Poviliškės pilkapynas, kuriaame archeologinių tyrinėjimų metu aptikta I tūkstantmečio vidurio degintinių kapų (Šimėnas, 2006a; 2006b; Kurila, 2007a; 2008b). Archeologiniai tyrinėjimai vykdyti ir keliuose kituose netoli esančiuose pilkapynuose: Pavajuonio-Cegelnės (Каширский, 1907š, 20–28), Palūšės (Butėnienė, 1982), Laukstenių (Kliaugaitė, 2002a; 2002b), Vaišniūnų–Medžiukalnio (Kliaugaitė, 2002c), Papravalės (Каширский, 1907š, 31). Juose rasta įvairių laikotarpių – nuo I tūkstantmečio pirmosios pusės ar vidurio iki II tūkstantmečio pradžios – kapų. Tai rodo ilgalaikį neutrūkstamą regiono apgyvendinimą. Dar keli netoli esantys pilkapynai (Bališkių, Balteniškės-

1 pav. Ažušilės pilkapyno topografinė padėtis.

2 pav. Ažušilės pilkapyno situacijos planas. L. Kurilos brėž. pagal T. Šidiškio sudarytą ir V. Kliaugaitės papildytą planą.

Kylatrakio, Ignalinos, Kalviasalio) iki šiol netyrinėti. Toliau į ŠR, V ir P yra dideli pilkapynų masyvai, tuo tarpu į R prasideda tarp lietuvių ir rytu slavų buvusi tarpgentinė dykra (Kurila, 2005, 71–72). Senovės gyvenviečių artimiausiose Ažušilės apylinkėse nežinoma. Apie 1,3 km į P nuo pilkapyno yra spėjamas Ažušilės piliakalnis. Tyrinėjimų metu kultūrinio sluoksnio tame neaptikta (Jarockis, 1989š). Tikslesnis šio objekto datavimas ir galimas ryšys su pilkapynu yra neaiškus.

Pilkapynas prie Ažušilės kaimo archeologams buvo nežinomas iki XX a. 9-ojo dešimtmečio. Jis neįtrauktas į pagrindinius XIX a. pabaigos – XX a. archeologijos paminklų sąvadus (Покровский, 1893; Tarasenka, 1928; Lietuvos, 1977). Tik 1984 m. jis surastas nurodžius vietas miškininkui (Dakanis, 1987, 57–58). Pilkapyną 1985 m. lankė Mokslinės metodinės tarybos žvalgomoji ekspedicija (Balčiūnas, 1987š, 10).

Kultūros paveldo departamento užsakymu, Ažušilės pilkapyne 2000–2007 m. vykdyti archeologiniai tyrinėjimai. Per aštuonis sezonus rytinėje pilkapių grupėje ištirta 12 sampilių, apardytų kvartalinių linijų (Baubonis, 2000š; 2001š; 2002š; 2003š; 2004š; 2005š; 2008š; Kliaugaitė, 2010š). Pilkapiai buvo tyrinėjami netaisyklingos formos plotais su išpjovomis. Perkasos orientuotos tiksliai pagal pasaulio šalis arba su nedideliu nuokrypiu – ŠŠV–PPR kryptimi (345–165°, 340–160°). Kai kurie tyrinėti plotai jungti tarpusavyje arba iš dalies persidengė. Iš viso ištirtas apie 1869 m² plotas.

Tyrinėjimų metu aptikti radiniai perduoti Lietuvos nacionaliniam muziejui, degintiniai kaulai – Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Anatomijos, histologijos ir antropologijos katedrai. Osteologinę palaikų analizę atliko šios katedros profesorius dr. R. Jankauskas (Barkus ir kt., 2002, 277; 2005, 330; Jankauskas, Urbanavičius, 2002, 248; Jankauskas ir kt., 2005, 298; 2006a, 344; 2006b, 434; 2007, 509–510; Jankauskas ir kt., 2008, 545). Tyrinėjimų duomenys glaustai skelbti (Bau-

bonis, 2002; Baubonis, Kliaugaitė, 2002; 2005; 2006a; 2006b; 2007; Kliaugaitė, 2008).

Šiame straipsnyje pateikiama Ažušilės pilkapyno tyrinėjimų medžiaga. Ji papildo žinias apie I tūkstantmečio antrosios pusės Rytų Lietuvos bendruomenes, to meto laidojimo tradicijas ir jų kaitą, suteikia naujų duomenų apie kai kurių dirbinių tipologiją ir chronologiją.

PILKAPIŲ KONSTRUKCIJA

Ažušilės pilkapyne tyrinėti pilkapiai (1 lent.) buvo labai apardyti ariant kvartalines linijas ir so dinant mišką. Visi sampilai (3–8 pav.) buvo su plokštęj, išlikę tik fragmentiškai, kai kurie – vos matomi (pilkapiai 8, 9 ir 11, anksčiau buvę nepa stebėti, rasti tiktais tyrinėjimų metu, o pilkapiro 12 vieta nustatyta tik jo vietoje ištyrus žvalgomają per kasą). Apie buvusius pilkapių matmenis spręsti yra sunku. Vos kelių geriau išlikusių pilkapių aukštis buvo apie metrą ar šiek tiek mažesnis (pilkapiai 2, 5), kai kurių sampilų aiškesnis skersmuo – nuo

1 lentelė. Pilkapių konstrukcijos elementai

Pilkapio Nr.	Skersmuo iki tyrinėjimų (m)	Duobių (griovių) juosiamo ploto skersmuo (m)	Aukštis (m)	Akmens vainikas	Duobių (griovių) skaičius	Kapų skaičius
1	5–6	9,5–10	0,4	–	4	1?
2	5–6	9–10	0,8	–	4	?
3	5	8,5–9	0,6	–	5	2?
4	7–8	7,5–8,5	0,6	+?	3	?
5	9–10	9,5–10	1	–	3	?
6	6–7	6x5	0,45	–	6	2?
7	10–11	9,5–10,5	0,5	+?	2	2?
8	~6	6,5–7,2	0,35	+?	6	?
9	6x4	8–9,4	0,4	–	6	?
10	11	10,5–11,5	0,7	+?	1	1
11	7–9	7,5–8,3	0,4	+?	3	2?
12	8	8,5–9,5	0,4	–	5	1

3 pav. Pilkapis 1 iki tyrinėjimų (fotografuota iš R pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

6 pav. Pilkapis 6 iki tyrinėjimų (fotografuota iš V pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

4 pav. Pilkapis 3 iki tyrinėjimų (fotografuota iš PV pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

7 pav. Pilkapis 11 iki tyrinėjimų (fotografuota iš V pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

5 pav. Pilkapis 5 iki tyrinėjimų (fotografuota iš PV pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

8 pav. Pilkapis 12 iki tyrinėjimų (fotografuota iš ŠR pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

6–8 m (pilkapiai 4, 6, 8) iki 9–11 m (pilkapiai 5, 7, 10). Tikrieji buvę pilkapių skersmenys nustatyti tiktai nukasus juos iki ižemio ir išryškėjus aplink sampilus buvusių griovių bei duobių kontūram. Jie buvo nuo 5–7 m (pilkapiai 6, 8) iki maždaug 10–11 m (pilkapiai 1, 2, 5, 7, 10). Pilkapiai buvo būdingos formos – beveik taisyklingai apskriti, tik tai pilkazio 6 sampilas greičiausiai buvęs nežymiai ištęstas ŠV–PR kryptimi.

Pilkapių sampilai buvo labai suardyti. Jų išliko tiktai menki fragmentai, o kai kurie (pilkapiai 6, 9, 11) buvo visiškai nuartoti. Pilkapių pagrinduose (9 pav.) buvo būdingi tamsios žemės sluoksniai – iki jų supylimo buvęs žemės paviršius. Šiame sluoksnyje buvo nedaug smulkių degesių, veikiausiai – sutrūnijusios ar nudegintos augmenijos liekanų. Tačiau stambesnių degesių ar anglių, kokių pasitaiko kai kuriuose kituose pilkapynuose, tyrinėtų pilkapių pagrinduose nebuvo. Tiktai pilkapiuose 5, 7 ir 9 vidinėje griovių pusėje, netoli jų buvo nedidelės degesių sankaupos, galbūt – lažavietės ar kažkokiu laidotuviu metu atliktu ritualų pėdsakai.

Visus ištirtus sampilus juosė duobės arba grioviai. Jie buvo visiškai užslinkę ar užarti ir iki tyrinėjimų nepastebimi. Duobių ir griovių forma buvo labai įvairi, aiškesnių jų išsidėstymo dėsingumų nepastebėta. Toks nesistemingumas leidžia manyti, kad duobės ar grioviai veikiausiai būdavo kasami tik dėl žemės poreikio sampilui, nesistengiant jiems suteikti kokios nors apibrėžtos formos.

Pagal duobių ir griovių formą bei išsidėstymą pilkapius galima suskirstyti į kelias sąlygines grupes, nors aiškių ribų tarp jų nėra. Kai kuriuos pilkapius (1, 3, 6, 8, 12) supo įvairios formos duobės ir pailgos duobės-grioviai, kai kur sudarantys tarasi netaisyklingus griovius su įvairaus dydžio tarpais (10, 11 pav.). Aplink šiuos pilkapius buvo nuo 4 (pilkapis 1) iki 6 (pilkapiai 6 ir 8) duobių. Dalies kitų pilkapių (2, 4, 5, 9, 11) konstrukcija buvo panaši. Iš vienos pusės maždaug pusę sampilo juosė

9 pav. Pilkapis 9 atidengus pagrindo sluoksnį (fotografuota iš ŠV pusės). V. Kliaugaitės nuotr.

10 pav. Pilkapis 3 pasiekus ižemį (fotografuota iš Š pusės). V. Kliaugaitės nuotr.

11 pav. Pilkapio 6 V dalis pasiekus ižemį (fotografuota iš V pusės). V. Kliaugaitės nuotr.

12 pav. Pilkapis 2 pasiekus įžemį (fotografuota iš ŠV pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

15 pav. Pilkapis 7 pasiekus įžemį (fotografuota iš PV pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

13 pav. Pilkapis 4 pasiekus įžemį (fotografuota iš V pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

14 pav. Pilkapio 5 ŠR ketvirtis pasiekus įžemį (fotografuota iš ŠR pusės). V. Kliaugaitės nuotr.

vienas ilgesnis griovys, iš kitų – įvairių formų duobės (12–14 pav.). Atrodo, griovių vietą lėmė tik tai praktiniai motyvai – jie kasti daugiausia tose pilkapių pusėse, kur arti nebuvo gretimų sampilų ir kasėjams tiesiog buvo lengvai prieiti (pavyzdžiui, pilkapių 2 ir 11 – P pusėje, pilkapių 4 ir 7 – R pusėje). Pilkapio 7 konstrukcija buvo dar artimesnė ištisiniam grioviu – jo papédėje buvo du grioviai su dviem tarpais ŠŠV ir PV pusėse (15 pav.). Pagaliau paprasčiausia buvo pilkapio 10 konstrukcija. Aplink visą jo sampilą buvo griovys su vienu tarpu ŠŠR pusėje.

Visų duobių ir griovių užpildas buvo panašus – tamšesnė ar šviesesnė pilka arba juoda degësinga žemė (16–18 pav.). Jis susidarė ilgą laiką nuo sampilų slenkant smėliui ir nuolat formuojantis velėnai.

Pilkapio 9 ŠV duobės vidinėje pusėje buvo dar viena nedidelė duobutė. Savo padėtimi ji kiek priminė kai kuriuose I tūkstantmečio vidurio pilkapiuose užfiksotas vidines duobes (Kurila, Kliaugaitė, 2007, 124–125; 2008, 9). Tačiau tai greičiausiai buvo iki pilkapio supylimo jo vietoje buvęs žemės nelygumas arba iš pradžių per arti būsimo sampilo centro pradėta kasti ir vėliau užpilta duobė.

Pilkapio 8 PV pakraštyje užfiksuota pilka žeme užpildyta pjūvyje smailėjanti dėmė – stulpavietė(?). Sunku pasakyti, ar tai – kokios nors su

16 pav. Pilkapio 3 PPR duobės-griovio pjūvis (fotografuota iš Š pusės). V. Kliaugaitės nuotr.

17 pav. Pilkapio 8 PPR duobės-griovio pjūvis (fotografuota iš ŠR pusės). V. Kliaugaitės nuotr.

18 pav. Pilkapio 11 griovio pjūvis (fotografuota iš ŠR pusės). V. Kliaugaitės nuotr.

laidojimo apeigomis susijusios medinės konstrukcijos liekanos. Panasių stulpaviečių buvo ir kituose pilkapynuose: Baliuliouose (Švenčionių r.) (Kurila, Kliaugaitė, 2007, 127), Gudeliuose-Lenkiškėse (Vilniaus r.) (Kurila, 2008a, 162), Pakalniuose (Vilniaus r.) (Vaitkevičius, 2004, 53), Peršaukštyje-Kasčiukuose II (Švenčionių r.) (Kurila, Kliaugaitė, 2008, 15–16), Poviliškėje (Kurila, 2007a, 126). Kai kuriais atvejais jų išsidėstymas (dažniausiai – tarpinėse pasaulio šalims ŠV, ŠR, PR, PV pusėse pilkapių pakraščiuose, rečiau – prie kapų) yra gana sistemingas. Tiesa, Rytų Lietuvoje tokį duomenų kol kas turima daugiausia iš I tūkstantmečio vidurio paminklų. Vėlyvojo geležies amžiaus pilkapynuose aiškesnių stulpaviečių neužfiksuota. Galbūt panašių dėmių pastebėta Atmainų-Darsūniškio (Kaišiadorių r.) (Vėlius, 2008, 171), Dusinėnų II (Vilniaus r.) (Šimėnas, 2000, 219), Kuprių (Ignalinos r.) (Kliaugaitė, 2007, 119–120) pilkapynuose. Greičiausiai tokį stulpaviečių buvo ir daugelyje kitų pilkapynu, tačiau tyrinėjimų metu jas nelengva pastebėti arba atskirti nuo sutrūnijusių medžių kelmų ar kitokių dėmių. Tikėtina, kad kartais stulpavietėmis gali būti palaikomis ir nieko bendra su pilkapiais neturintys dariniai. Iki šiol turimais duomenimis, galima tik tai hipotetinė tokį stulpaviečių interpretacija. Sampiliuose ar šalia jų galėjo būti statomos kažkokios medinės konstrukcijos ar pavieniai stulpai – savotiški paminklų prototipai(?) ar su protėvių kultu susijusių aukojimo vietų ženklai (Zabulytė, 2006, 185). Galbūt analogijomis galima laikyti slavų statytas antžemines pilkapių konstrukcijas. Rusios rašytiniuose šaltiniuose minimos (ir archeologiskai patvirtintos) medinės konstrukcijos – antžeminės mirusiuju buveinės („stulpai“) (Рыбаков, 1987, 89–92). Pavyzdžiui, „Būtuju laikų pasakoji me“ aprašomas krivičių, radimičių, viatičių, severianų praktikuotas paprotys puodus su sudegintu mirusiuju kaulais statyti pakelėse ant stulpų (Повесть, 1950, 15). Paprotys kremuočius kaulus laidoti urnose virš žemės paviršiaus (ant pilkapio paviršiaus ar ant įkastų stulpų) buvo būdingas ir

19 pav. Pilkapio 4 ŠV duobės pjūvis, akmenys duobės užpilde (fotograuota iš ŠR pusės). *V. Kliaugaitės nuotr.*

kitoms vienalaikėms su Rytų Lietuvos pilkapių kultūra slavų gentims (Zoll-Adamikowa, 1997, 68–73). Archeologiniai požymiai (stulpavietės, nereitai netvarkingai po sampilą išbarstyti degintiniai kaulai, keramikos šukės) leidžia bent jau neatmetti galimybės, kad tokie ar panašūs papročiai galėjo egzistuoti ir Rytų Lietuvoje. Žinoma, drąsesnėms išvadoms turimų duomenų kol kas dar nepakanka.

Ištisinių akmenų vainikų aplink pilkapius nebuvo, tačiau daugumoje tyrinėtų plotų, išskyrus pilkapius 2, 6 ir 12, rasta nedaug įvairaus dydžio akmenų. Jie buvo įvairiose sampilų vietose, nemažai jų gulėjo perartame sluoksnyje, taigi buvo išjudinti iš pirminės vietas. Kiek daugiau akmenų rasta sampilų pakraščiuose. Nemažai jų buvo kai kurių pilkapių duobių ir griovių užpilduose, įvairiuose jų gyliuose (19 pav.). I duobes ar griovius akmenys turėjo būti patekė dar iki pilkapių suardymo, t.y. jie turėjo būti nuriedėjė nuo sampilų pakraščių į dar neužslinkusias duobes. Taigi bent kai kurių pilkapių papėdės greičiausiai buvo apkrautos akmenimis. Kelis pilkapius juosė kiek aiškesnės akmenų konstrukcijos. Daugiausia akmenų rasta pilkapyje 10. Jie buvo išsidėstę netvarkingai beveik visu sampilo perimetru, daugiausia – griovio užpilde ar jo vidinėje pusėje. Pilkapio 7 ŠR pusėje buvo ryškesnė akmenų konstrukcija –

11 akmenų gulėjo prie pat vidinio griovio krašto, o dar keturi buvo nuslinkę į griovį. Pilkapio 11 pakraščiuose, griovyje, ŠŠV duobėje ir šalia jų buvo nedaug akmenų. Pilkapyje 4 vidinėje duobių pusėje buvo keli lyg ratu išsidėstę akmenys, o ŠV duobės užpilde – dar 12 kompaktiškai gulėjusių akmenų. Pilkapyje 8 kiek ryškesnės akmenų koncentracijos buvo ŠŠR ir ŠV duobėse. Kituose pilkapiuose (1, 3, 5, 9) buvo tik pavienių akmenų, kurie į juos galėjo būti pakliuvę ir atsitiktinai. Greičiausiai pilkapiuose būta ne ištisinių akmenų vainikų, o veikiau – juos simbolizuojančių konstrukcijų. Kita vertus, akmenų vainikai galėjo būti viškai suardyti. Vietos gyventojų pasakojimu, gretimame Poviliškės pilkapyne aplink sampilus buvę stambūs akmenys 1940 m. nurinkti ir panaudoti tiesiant Ignalinos–Vidiškių kelią. Tikėtina, kad tuo pačiu metu galėjo būti suardyti ir Ažušilės pilkapių akmenų vainikai. Galbūt vienintelis sveikas vainiko fragmentas, iliustruojantis, kaip galėjo atrodyti šios konstrukcijos iki suardymo, išliko tiktais pilkapio 7 ŠR pusėje. Vėlyvų (I tūksstantmečio paskutiniojo ketvirčio ar netgi II tūksstantmečio pradžios) pilkapių su akmenų vainikais ar panašiai pakraščiais gulėjusiais pavieniais akmenimis tyrinėta ir kituose pilkapynuose: Aukštutiniuose Rusokuose (Vilniaus r.) (Volkaitė-Kuliakienė, 1977, 115–116), Čiobiškyje (Širvintų r.) (Zabiela, 2005, 130–131), Dieveniškėse (Šalčininkų r.) (Tautavičius, 1958, 71–74), Jašiūnuose–Geložėje (Šalčininkų r.) (Šimėnas, 2005), Pučkalaukyje (Vilniaus r.) (Jankevičienė, 1958, 45), Sudotoje II (Švenčionių r.) (Merkevičius, 1990, 54), Vigodkoje–Dūkšte I (Ignalinos r.) (Kraujalis, 2002b, 91) ir kitur.

KAPU ĮRANGA

Ištirtų pilkapių kapai (2 lent.) buvo labai suardyti. Visuose pilkapiuose būta degintinių kapų, tačiau kai kurių jų išliko tik fragmentai. Keliuose pilkapiuose (2, 4, 5, 9) rasta tiktais ariant išstumdytų pavienių įkapių ir degintinių kaulų. Kai ku-

rie kapai (pilkapio 1 kapas 1?, pilkapio 6 kapai 1? ir 2?, pilkapio 11 kapai 1 ir 2?) buvo stipriai apardytini, tačiau dar buvo įmanoma daugiau ar mažiau patikimai atkurti jų konstrukciją. Nesuardytini ar palyginti nežymiai apardytini degintiniai kapai rasti tiktais pilkapiuose 3 (kapai 1 ir 2), 7 (kapai 1 ir 2), 8 (kapas 1), 10 (kapas 1) ir 12 (kapas 1).

Kiek kapų buvo kiekviename pilkapyje, tiksliai nustatyti buvo neįmanoma. Greičiausiai jų būta po 1–3. Daugumoje pilkapių, ir tuose, kuriuose buvo nesuardytū kapų, suartame sluoksnyje aptiktai pavienių degintinių kaulų ir įkapių iš suardytū kapų. Kai kurios jų galėjo būti sustumdytos ir iš kitų suardytū pilkapių. Užfiksoti pavyko tik geriau išlikusių kapus ar aiškesnes jų liekanas. Dalis kapų galėjo būti visiškai sunaikinti. Keliuose pilkapiuose (1, 10, 12), sprendžiant pagal radinių planigrafinį išsidėstymą, buvo po vieną degintinį kapą. Pilkapiuose 3, 6, 7 ir 11 greičiausiai buvo po du kapus, nors juose rasta ir pavienių kaulų bei dirbiniai, galbūt – iš kitų suardytū kapų. Kituose pilkapiuose (2, 4, 5, 8, 9) kapų greičiausiai buvo po vieną ar du, tačiau tikslesnis jų skaičius neaiškus. Manyti, kad pilkapiuose būta po daugiau nei vieną kapą, tik netiesiogiai leidžia radinių išsidėstymas arba kai kurie aptiktai dirbiniai, paprastai nebūnantys viename komplekse (pavyzdžiu, du kirviai pilkapyje 2, vyro(?) kapas 1 ir atsitiktinai rasta moteriška įkapė – yla pilkapyje 8, priešingos lyties įka-

2 lentelė. Kapų įrangos elementai

Pilkapio Nr.	Kapo Nr.	Kapo (duobės) matmenys (m)	Duobės gylis (m)	Kapo padėtis*	Kapo padėtis**	Kapo (duobės) orientacija	Įkapės apdegusios
1	1?	~0,2	?	C	S?		+
2	?	?	?	C	S?		+
3	1	0,6x0,25		C	P	RŠR–VPV (78–258°)	+
3	2	0,75x0,2–0,25		C	P	R–V (80–260°)	+
4	?	?	?	?	S?		+
5	?	?	?	?	S?		-?
6	1?	?	?	C	S? (P?)		+
6	2?	?	?	P	S? (P?)		+
7	1	1,2x0,82	0,28	C	D	ŠR–PV (55–235°)	
7	2	1x0,65	0,08	C	D	ŠR–PV (50–230°)	
8	1	~0,5x0,4		C	P		+
9	?	?	?	?	S?		+/-?
10	1	0,9x0,84	0,1	C	D (S?)		+
11	1	?	?	C	S? (P?)		+
11	2?	?	?	P	S?		+
12	1	~0,35	?	C	S		+

* C – centre, P – pakraštyje.

** D – duobėje po pilkapiro pagrindu, P – ant pilkapiro pagrindo, S – įkastas į ankstesnį sampilą.

pės – ietigalis ir verpstukas pilkapyje 4 arba ietigaliai ir yla pilkapyje 9).

Degintinius kapus pagal jų padėtį pilkapyje galima suskirstyti į tris grupes. Kaip ir daugelyje kitų Rytų Lietuvos pilkapynu, jie buvo įrengti iki supilant pilkapij iškastose duobutėse, ant pilkapiro pagrindo (pirminio žemės paviršiaus) arba įkasti į pilkapiro sampilą. Pirmąsias dvi kapų grupes derėtu laikyti pirmaisiais palaidojimais, t.y. pilkapiro supylimo metu įrengtais kapais, trečioji grupė yra kapai, įkasti į ankstesnius pilkapius. Kita vertus, aiškiai apibrėžti kapų, ypač – taip stipriai suardytū, konstrukciją ne visuomet įmanoma (pavyzdžiu, pilant pilkapij kapas galėjo būti įrengtas aukščiau pagrindo lygio arba vėliau į sampilą įkastas

20 pav. Pilkapio 7 degintinio kapo 1 duobės kontūras (fotograuota iš PV pusės). V. Kliaugaitės nuotr.

kapas gali būti gilioje duobėje, siekiančioje įžemį). Todėl ištirtus kapus skirstyti pagal įranga galima tiktais sąlyginai.

Pirminiamė žemės paviršiuje iškastose duobutėse buvo įrengti tiktais pilkapio 7 kapai 1 ir 2 bei galbūt – pilkapio 10 kapas 1. Netaisyklingai apskrita, apie 0,9 m skersmens pastarojo kapo duobutė buvo pilkapio centre. Jos dugnas užfiksotas vos 0,1 m gylyje nuo pirminio žemės paviršiaus lygio. Greičiausiai degintiniai kaulai buvo užkasti negilioje duobutėje, galbūt – supilti tiktais nubraukus toje vietoje velėnų. Kita vertus, šis kapas galėjo būti ir įkastas į jau supiltą pilkapį taip, kad duobės dugnas siekė pagrindą. Degintinių kaulų aptikta ir aukščiau, virš kapo duobės kontūro. Tačiau neaišku, ar jie buvo išarti iš kapo, ar gulėjo

21 pav. Pilkapio 3 degintinis kapas 1, įkapės *in situ*. V. Kliaugaitės nuotr.

natūralioje padėtyje sample iškastos duobės užpilde.

Du pilkapio 7 kapai buvo pilkapio centre vienais šalia kito. Reikia manyti, jie buvo įrengti vienu metu. Kapai buvo tipinės konstrukcijos – kaulai buvo supilti vidutinio dydžio ($1,2 \times 0,82$ ir $1 \times 0,65$ m), artimos stačiakampiui ar ovalui formos duobutėse. Kapo 1 duobutė (20 pav.) buvo apie 0,3 m gylio, tuo tarpu kape 2 kaulai buvo visiškai negilioje duobutėje, panašiai kaip minėtame pilkapio 10 kape. Abu kapai buvo orientuoti ta pačia – ŠR–PV kryptimi. Sunku pasakyti, ar duobutių orientacija turėjo kokią nors reikšmę, juolab kad ir pati jų forma nebuvó labai taisyklinga. Remiantis daugelio kitų pilkapynų analogijomis galima teigti, kad degintinių kapų orientacija nebuvó

22 pav. Pilkapio 3 degintinis kapas 2, įkapės *in situ*.
V. Kliaugaitės nuotr.

vo atsitiktinė, ir jai dažniau būdavo pasirenkamos tarpinės pasaulyo šalims (ŠV–PR ir ŠR–PV) kryptys. Tiesa, tokį duomenų daugiausia turima iš I tūkstantmečio vidurio pilkapynų (Baliuliai, Eitulionys, Kretuony, Lauksteniai, Pakalniai, Persaukštis–Kasčiukai II, Rėkučiai–Paversmys I, Santaka, Vigodka–Dūkštas II, Želmeniškė, Žvirbliai ir kt.), kuriuose degintiniai kapai buvo įrengti galbūt dar kažkiek sekant griautinės laidosenos tradicijomis.

Antrają grupę reprezentuoja pilkapio 3 kapai 1 (21 pav.) ir 2 (22 pav.) bei pilkapio 8 kapas 1 (23 pav.). Sie kapai konstrukcija nedaug skiriasi nuo anksčiau aprašytųjų. Jie buvo įrengti paprasčiausiai subėrus degintinius kaulus bei sudėjus įkapės ant žemės ir virš jų supylus sampilą. Pilkapių 3 ir 8 kapai buvo įrengti beveik identiskai. Visi jie buvo arti pilkapio centro. Degintiniai kaulai buvo supilti į pailgas ar ovalias 0,5–0,75 m ilgio, 0,2–0,4 m pločio krūveles ir virš jų sudėtos įkapės. Idomu tai, kad pilkapyje 3 abu kapai (sprendžiant pagal padėtį pilkapyje, jie turėtų būti vienalaikiai) buvo labai panašūs ir savo forma. Degintiniai kaulai buvo supilti į pailgas krūveles, orientuotas R–V kryptimi su nedideliu nuokrypiu į ŠR–PV. Tikėtina, kad toks kaulų išsidėstymas buvo

23 pav. Pilkapio 8 degintinis kapas 1, įkapės *in situ*. V. Kliaugaitės nuotr.

24 pav. Pilkapio 12 degintinio kapo 1 duobės paviršius.
V. Kliaugaitės nuotr.

neatsitiktinis, o juos supilant stengtasi imituoti kapo duobės formą ar mirusiojo kūno orientaciją. Galbūt ant pilkapio pagrindo buvo įrengti ir pilkapio 6 kapas 1?, pilkapio 11 kapas 1 ar dar keli kapai kituose pilkapiuose. Tačiau jie buvo labai suardyti, todėl jų konstrukcija lieka neaiški.

Kiti kapai, buvę pilkapiuose 1, 2, 4, 5, 6, 9, 11, 12, ar bent jau dauguma jų, greičiausiai buvo įkasti į anksčiau supiltus sampilus. Šie kapai, buvę veikiausiai gana negiliai, labiausiai nukentėjo ardant pilkapius. Todėl kapų duobių matmenų daugeliu atvejų nepavyko nustatyti. Tiktai pilkapyje 1 išlikusi kapo dalis buvo apie 0,2 m, pilkapyje 12 – apie 0,35 m skersmens (24 pav.). Atrodo, kapai būdavo įrengiami mažose duobutėse, ne didesnėse

25 pav. Pilkapyje 2 virš Š duobės atsитiktinai rastas kirvis *in situ*. V. Kliaugaitės nuotr.

nei buvo reikalinga degintiniams kaulams ir įkapiems užkasti. Pavienių degintinių kaulų ar išstumdytų įkapių (25, 26 pav.) rasta įvairiose pilkapių vietose. Sprendžiant pagal radinių išsidėstymą, dalis kapų (pilkapiuose 1, 2(?), 6(?), 11, 12) galėjo būti arčiau pilkapių centrų, dalis (pilkapiai 2(?), 4, 5, 6, 9, 11) – pakraščiuose.

Kapuose nebuvo akmenų konstrukcijų ar pavienių akmenų. Degintiniai kaulai buvo švariai išrinkti iš laidotuvų laužo, tarp jų buvo tikai nedaug smulkių degėsių.

Kapuose buvo palaidoti abiejų lyčių ir įvairaus amžiaus asmenys (3 lent.). Pagal kaulų išsidėstyti pilkapiuose ir osteologiškai identifikuoti maždaug 20-ies asmenų palaikai, nors tikrasis ištirtuo-

26 pav. Pilkapyje 4 atsitiktinai rastas ietigalis *in situ*.
V. Kliaugaitės nuotr.

3 lentelė. Osteologinės analizės duomenys

Pilkapio Nr.	Kapo Nr.	Lytis*	Amžius (m.)
1	1?	M	>20
2	?	?	11–19
3	1	M	25–40; 5–6
	2	? (M?)	12–20 (20–40?)
4	?	?	?
5	?	M	>20
6	1?	?	?
	2?	?	?
7	1	?; ?	>20; 5–15
	2	?; ?	>24; 12(?)–20
8	1	?	20–40
	?	M	20–40
9	?	?	>20
10	1	V?	20–50
11	1	V?	30–50
	2?	V	>20
12	1	?	25–40

* V – vyras, M – moteris.

se pilkapiuose palaidotų asmenų skaičius greičiausiai buvo kiek didesnis. Be to, pilkazio 11 kape 1 tarp žmogaus palaikų identikuota ir paukščio kaulų.

ĮKAPIŲ KOMPLEKSAS

Tyrinėtuose pilkapiuose aptikta palyginti ne mažai ir įvairių įkapių (4 lent.). Deja, dauguma jų rastos ne kapuose, bet suardytuose pilkapių sluoksniuose. Todėl rekonstruoti įkapių kompleksus daugeliu atvejų yra sudėtinga, o tai kiek apsunkina ir dirbinių datavimą.

Didžioji dalis įkapių (išskyrus pilkazio 5 įkapes ir kai kuriuos dirbinius iš pilkazio 9?) yra apdegusių, taigi buvo įdėtos į laidotuvį laužą, o paskui surinktos kartu su kaulais. Tokią laidotuvį ritualo seką reikia įvertinti analizuojant įkapių kompleksus – į kapus galėjo patekti ne visos įkapės (ar jų dalys), su kuriomis laidoti mirusieji.

Darbo įrankių kategorijoje didžiausią įkapių dalį sudaro peiliai. Iš viso pilkapiuose aptikta mažiausiai 11 peilių ar jų dalų. Kai kurie jų – pilkazio 3 kape 1 (27:4 pav.), pilkazio 8 kape 1 (28:3 pav.) bei galbūt pilkazio 6 kape 1? (29:4 pav.), pilkazio 10 kape 1 (30 pav.) ir pilkazio 11 kape 2? (31:1 pav.) – rasti kapų kompleksuose. Tuo tarpu kiti buvo suardytuose sluoksniuose: pilkapiuose 3 (32:1, 2 pav.), 4 (33:4 pav.), 5 (34:2, 3 pav.), 9 (35:2 pav.). Visi peiliai savo forma panašūs – įtveriamieji, 12–19,8 cm ilgio, 7,5–15 cm ilgio ir 1,1–2 cm pločio geležtėmis, tiesiomis arba nežymiai lenktomis nugarėlėmis. Tai – tipinė peilių forma, nedaug tekitusi visą geležies amžių (Michelbertas, 1986, 162–163; Tautavičius, 1996, 108–109) ir dar ilgiau. Be abejo, nežymiai formos skirtumų būta, tačiau jie iki šiol praktiskai netyrinėti. Iš kitų dirbinių forma išskiria tiktais peilis iš pilkazio 3 kape 1. Jo geležtėje netoli įtvaros yra apie 0,4 cm dydžio kvadratinė skylutė, skirta greičiausiai rankenai pritvirtinti arba įverti dirželiui, kuriuo peilis galėjo būti kabinamas ant diržo ar juostos arba užfiksujamas makštyse.

Pilkazio 3 kape 2 (36:1 pav.), pilkazio 12 kape 1

4 lentelė. Įkapių kompleksai

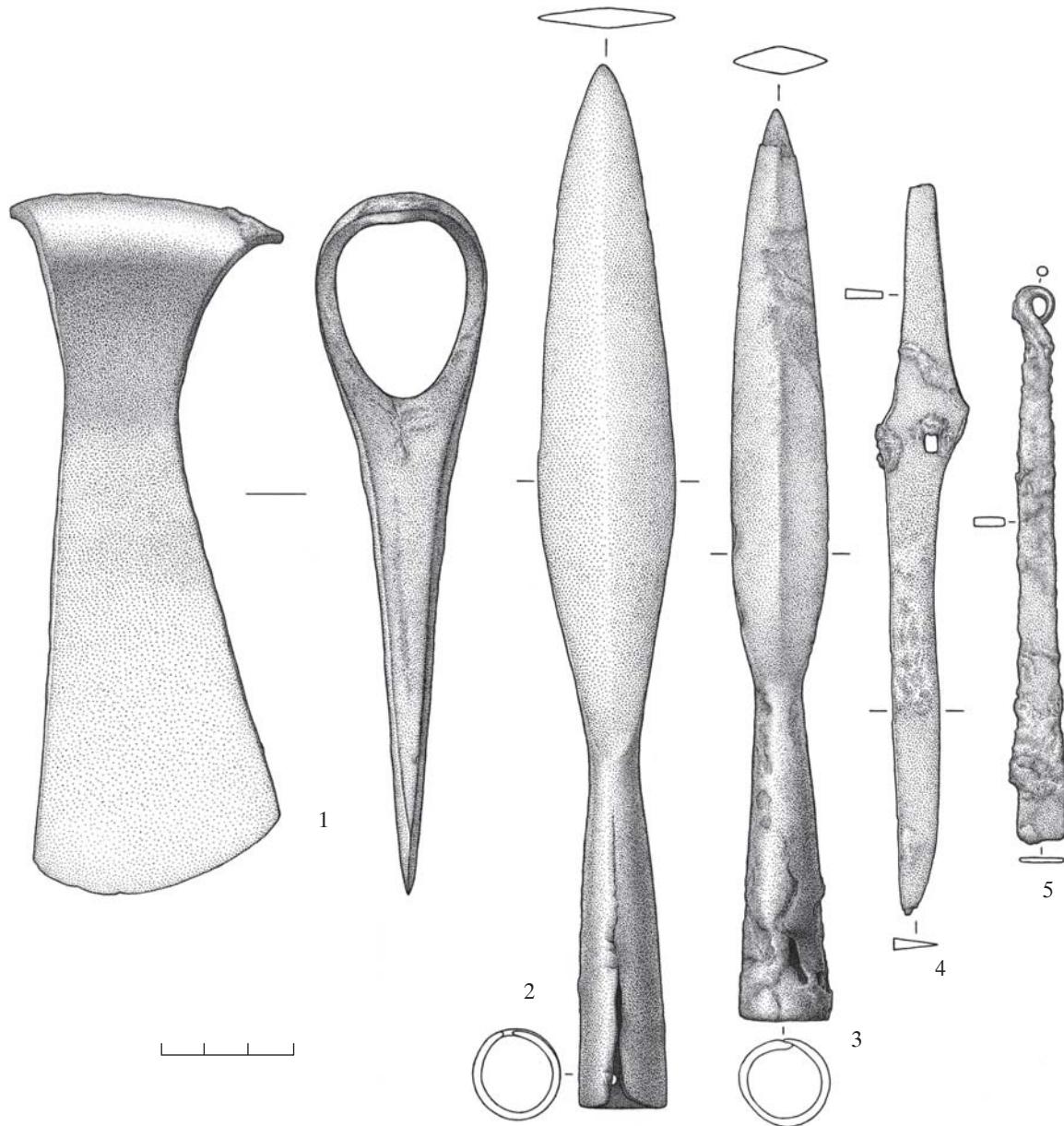
Pilkapio Nr.	Kapo Nr.	Peilis	Yla	Adata	Verpstukas	Skiltuvas	Siaurrašmenis kirvis	Ietigalis	Sagris	Antkaklė	Pasaginė segė	Smeigtukas	Apyrankė	Žiedas	Ivija	Grandinė	Neaiškus žalvarinis dirbiny	Neaiškus geležinius dirbiny	Puodas	Paukščio kaulai
1	1?																			
2	suardyt kapai						2													
3	1	1				1	1	2								1				
	2		1	1												2	3			
	suardyt kapai	2													1					
4	suardyt kapai	1			1			1	1											
5	suardyt kapai	2						1												
6	1?	1					1	1	1											
	2?														2	1				1
	suardyt kapai																			
7	1																			
	2														1					
	suardyt kapai	1																		
8	1	1						2	1											
	suardyt kapai		1						1											
	suardyt kapai	1	1					2												
10	1	1																		
11	1														1	1			1?	+
	2?	1													2					
12	1		1											1?	1	4		1		

(37:2 pav.) bei pilkapiuose 7 (38:1 pav.), 8 (39:1 pav.) ir 9 (35:4 pav.) atsitiktinai aptinktos ylos. Jos yra 9–13,4 cm ilgio, apskrito ar keturkampio skerspjūvio, iki 0,6 cm skersmens. Ylų forma irgi praktiškai nekito nuo pat geležies amžiaus pradžios ir todėl negali būti chronologijos indikatorius.

Pilkapio 3 kape 2 rasta adata (36:2 pav.). Jos ilgis – apie 8 cm, skersmuo – iki 0,2 cm, galvutė suplosta, su pailga skylute siūlui. Adatos buityje neabejotinai buvo naudojamos plačiai, tačiau į kapus dėtos retai. Jų rasta Kapitoniskių (Kaišiadorių r.) (Tautavičius, 1953, 38–39), Karmazinų (Vilniaus r.) (Cehak-Hołubowiczowa, 1955, 327), Kretnionių (Švenčionių r.) (Butėnienė, 1978, 135), Nerravų–Grigiškių (Vilniaus m.) (Kuncienė, 1982, 46–

47, pav. 4), Sudotos (Kaczyński, 1963b, 149), Turlojiškių (Širvintų r.) (Vaitkevičius, 2009, 113), Žvirblių (Vilniaus m.) (Iwanowska, 2006, 84, 160, tab. VI) pilkapynuose.

Pilkapyje 4 suartame sluoksnyje rastas molinis dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukas (33:2 pav.). Jis yra rusvos spalvos molio masės, 3,5 cm skersmens ir 1,4 cm aukščio. Dirbinio šonai puošti ornamentu, sudarytu iš pakaitomis išdėstyti horizontalių ir ištirižų griovelii grupių (po 3–5). Verpstukai yra dažna Rytų Lietuvos pilkapių įkapė. Kiek retesni yra ornamentuoti verpstukai, kurie sudaro apie trečdalį visų šios kategorijos dirbinių. Jie dažniausiai aptinkami vėlyvojo geležies amžiaus pilkapiuose. Verpstukai buvo puošiami išvairiomis griovelii ir taškučių kompo-

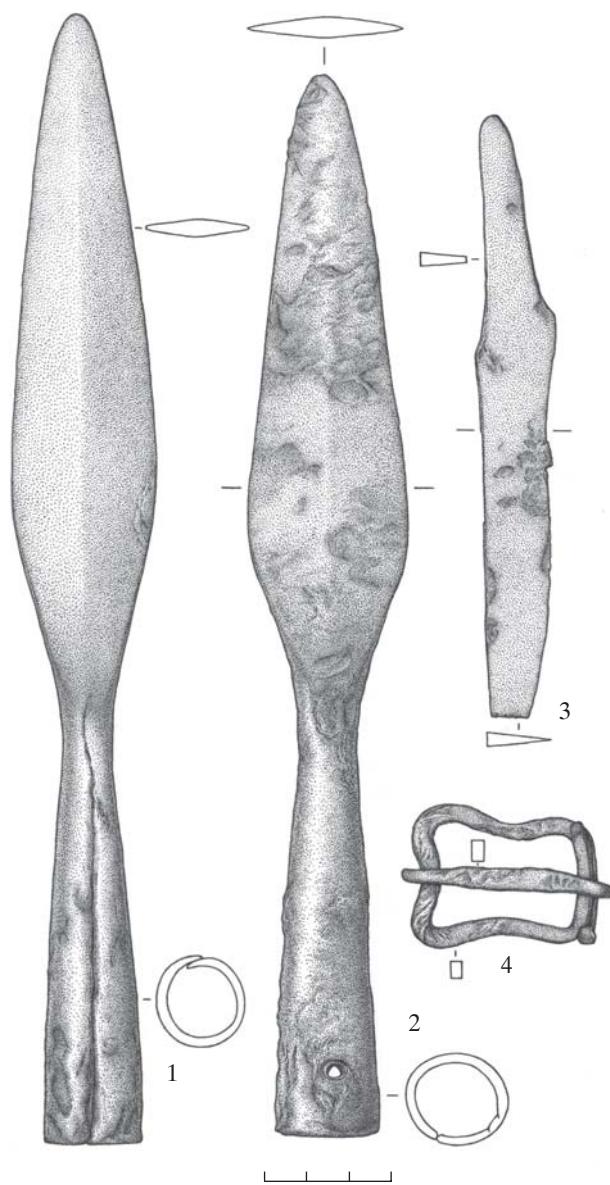

27 pav. Pilkapio 3 degintinio kapo 1 įkapės: 1 – kirvis, 2, 3 – ietigaliai, 4 – peilis, 5 – skiltuvas. I. Maciukaitės pieš.

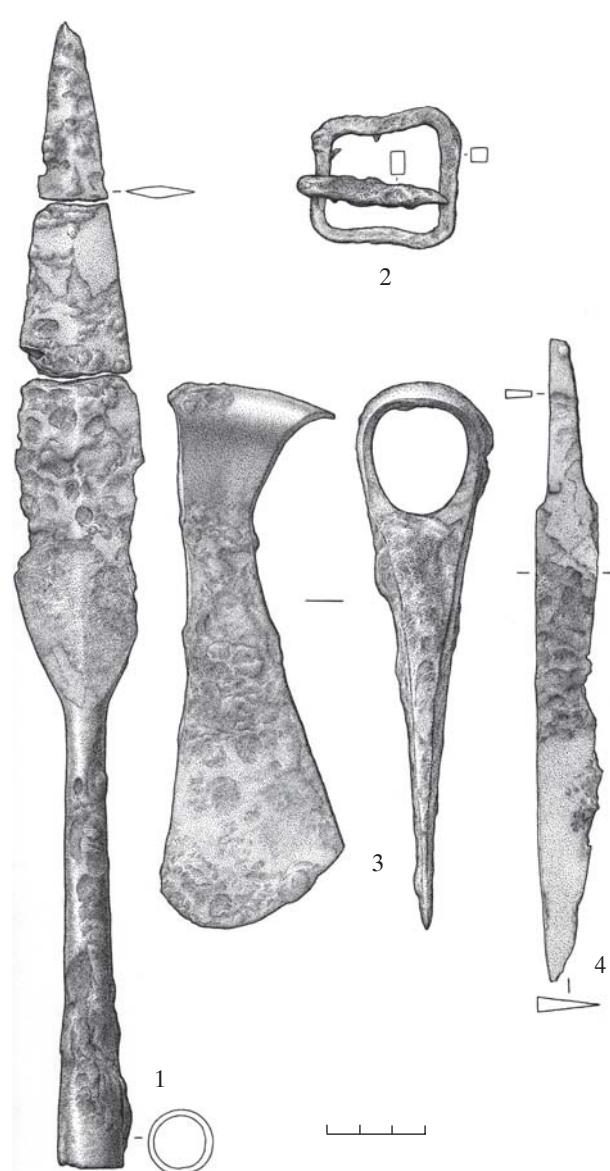
zicijomis. Jų ornamentai iki šiol netyrinėti, tačiau tikėtina, kad jie gali būti reikšmingi įkapių kompleksų datavimui. Panašiai ornamentuotas verpstukas aptiktas Bevandeniškių–Maišinės–Sausių (Trakų r.) pilkapio 4 kape 1 (Kuncienė, 1964, 11).

Prie darbo įrankių priskirtinas ir geležinis skiltuvas, buvęs pilkapio 3 kape 1 (27:5 pav.). Jis –

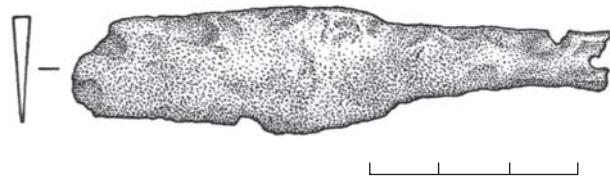
13 cm ilgio, pagamintas iš plokščio keturkampio skerspjūvio strypelio, kurio vienas galas yra nežymiai platėjantis, o kitame suformuota 1 cm skersmens kilpelė. Tai – ankstyva skiltuvų forma, baltų kraštose naudota daugiausia iki I tūkstantmečio vidurio (Kazakevičius, 1993, 71–72; Tautavičius, 1996, 121). Rytų Lietuvoje analogijų jam žinoma

28 pav. Pilkapio 8 degintinio kapo 1 įkapės: 1, 2 – ietigaliai, 3 – peilis, 4 – saggis. I. Maciukaitės pieš.

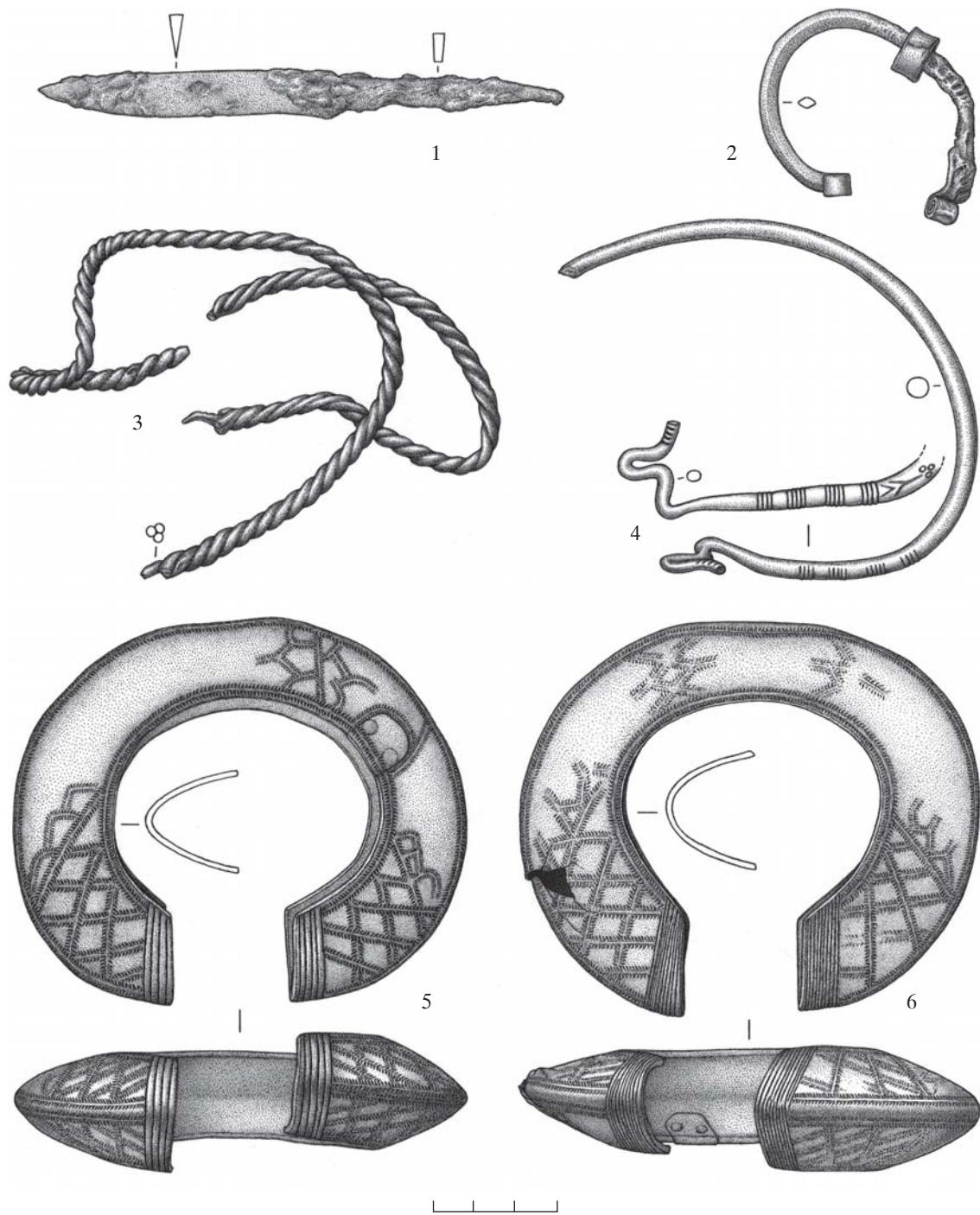

29 pav. Pilkapio 6 degintinio kapo 1? įkapės: 1 – ietigalis, 2 – saggis, 3 – kirvis, 4 – peilis. I. Maciukaitės pieš.

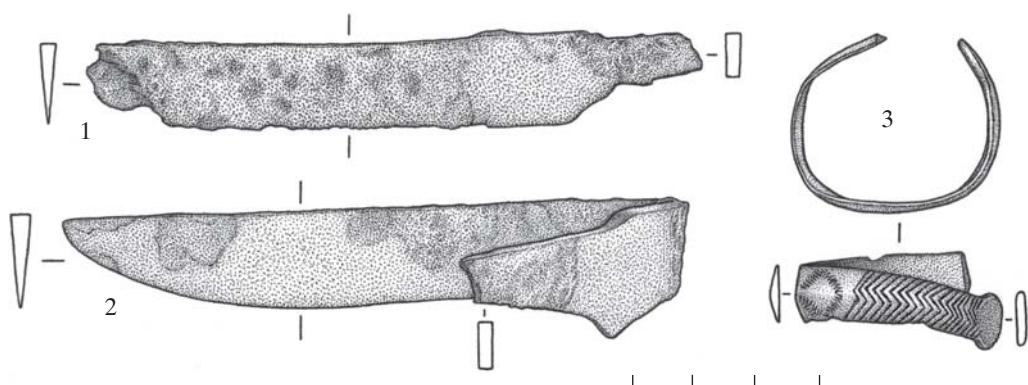

30 pav. Pilkapio 10 degintinio kapo 1 įkapė – peilio dalis. I. Maciukaitės pieš.

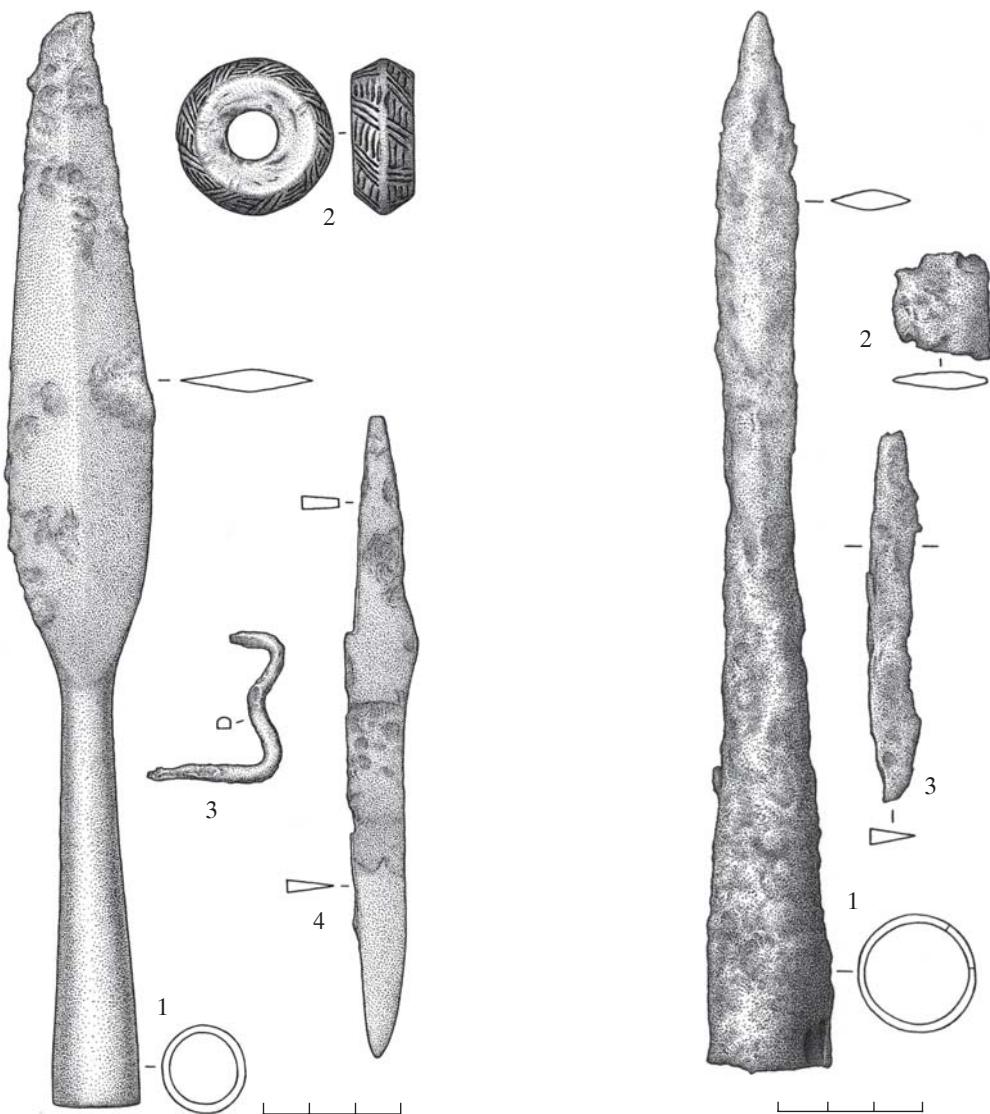
tiktais I tūkstantmečio antrojo ketvirčio ar vidurio griautiniuose kapuose: Mėžionių (Švenčioniu r.) pilkapio 3 kape 2 (Kaczyński, 1963a, 124, 127, ryc. 18), Pilviškių (Vilniaus r.) pilkapio 1 kape (Vaitkevičius, 2002, 82), iš suardytų Rokėnų kapinyno (Ignalinos r.) kapų (Balčiūnas, Dakanis, 1986, 112). Taigi pilkapyje 3 rastasis skiltuvas

31 pav. Pilkasio 11 degintinio kapo 2? įkapės: 1 – peilis, 2 – pasaginė segė, 3, 4 – antkaklių dalys, 5, 6 – apyrankės.
I. Maciukaitės pieš.

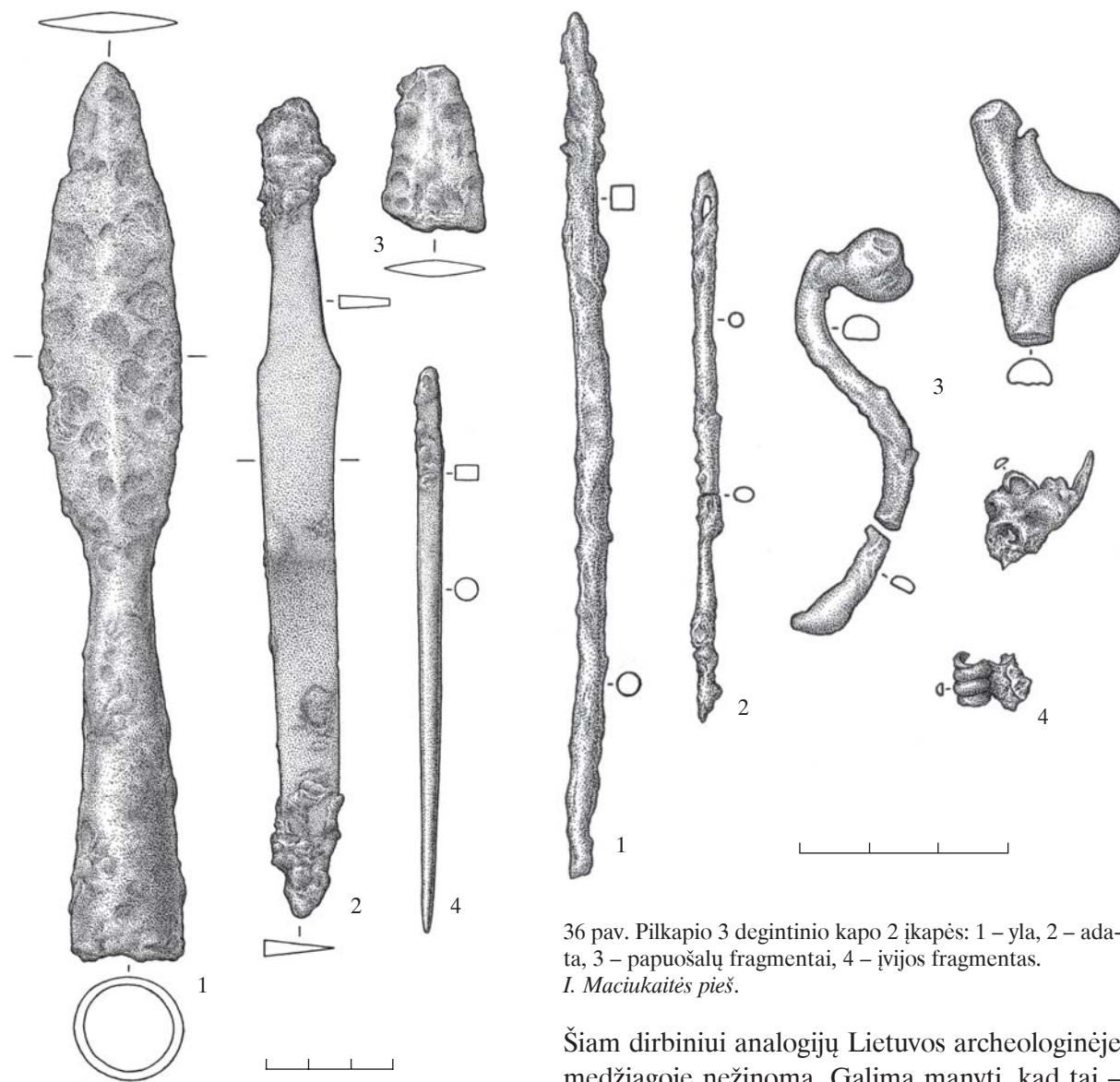

32 pav. Pilkapių 3 atsitiktiniai radiniai: 1, 2 – peiliai, 3 – apyrankė. I. Maciukaitės pieš.

33 pav. Pilkapių 4 atsitiktiniai radiniai: 1 – ietigalis, 2 – verps-tukas, 3 – sagties fragmentas, 4 – peilis. I. Maciukaitės pieš.

34 pav. Pilkapių 5 atsitiktiniai radiniai: 1 – ietigalis, 2 – peilio fragmentas, 3 – peilis. I. Maciukaitės pieš.

35 pav. Pilkapio 9 atsitiktiniai radiniai: 1 – ietigalis, 2 – peilis, 3 – ietigalio fragmentas, 4 – yla. I. Maciukaitės pieš.

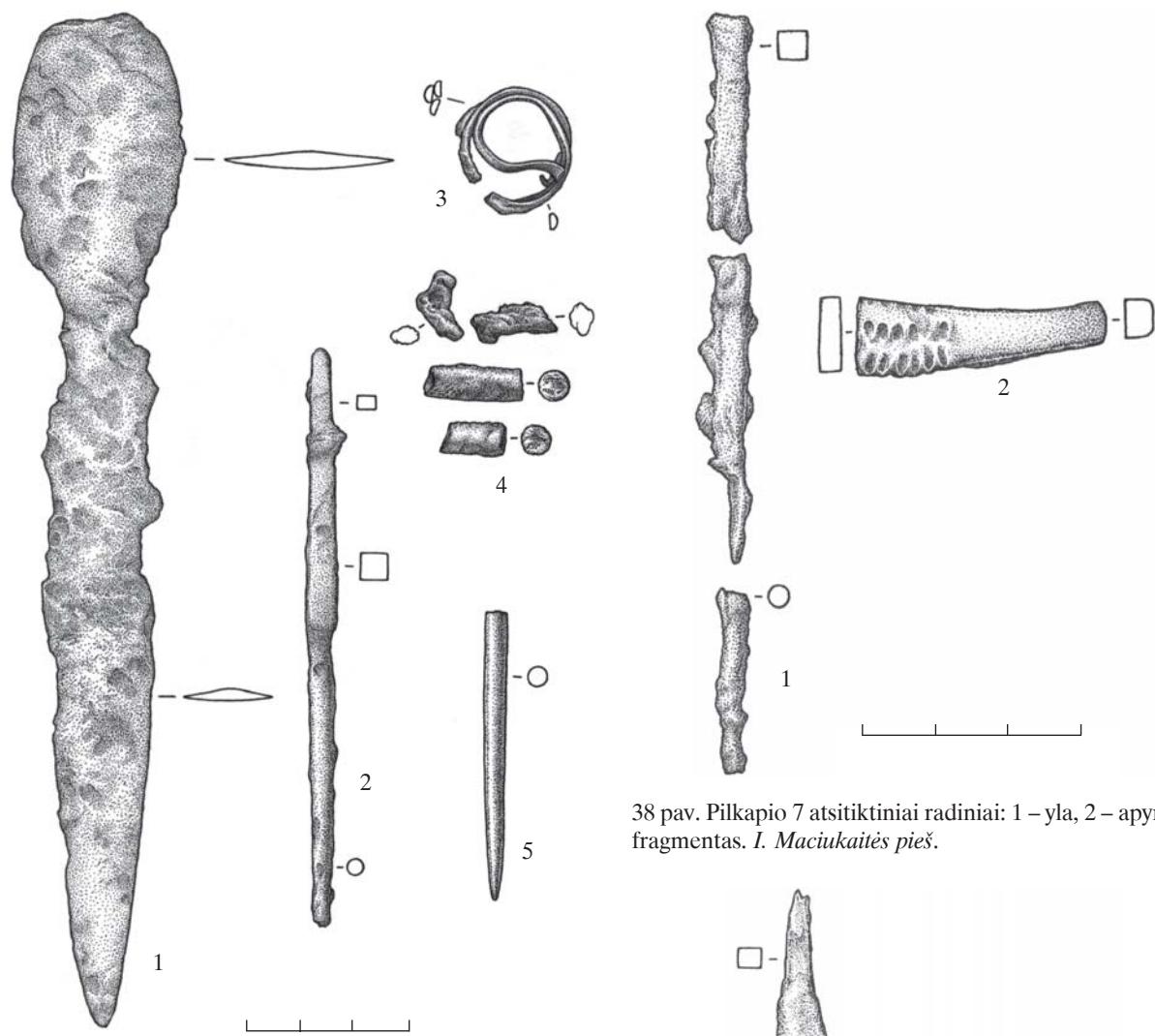
yra vėlyviausias žinomas šio tipo dirbinys reikmuo.

Dar vienas dirbinys, greičiausiai darbo įrankis, buvo pilkapyje 12, išartas veikiausiai iš kapo 1 (37:1 pav.). Šio dirbinio išlikęs ilgis – 19 cm. Jo 13 cm ilgio ir 2 cm pločio geležtė panaši į dviašmenį peilių, o vietoj įkotės jis užsibaigia išplota ovalia 6x3,3 cm dydžio plokšteli (jos gale matyt lūžio žymė, taigi dirbinys gali būti išlikęs ne visas).

36 pav. Pilkapio 3 degintinio kapo 2 įkapės: 1 – yla, 2 – adata, 3 – papuošalų fragmentai, 4 – įvijos fragmentas.
I. Maciukaitės pieš.

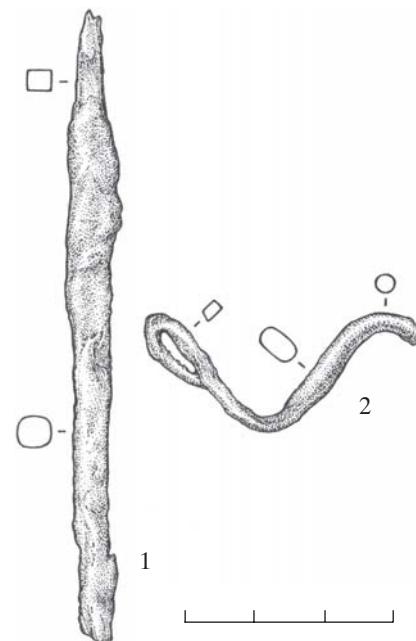
Šiam dirbiniui analogijų Lietuvos archeologinėje medžiagoje nežinoma. Galima manyti, kad tai – koks nors specifinis amatininko įrankis ar buities reikmuo.

Ištirtuose pilkapiuose rasti keturi pentiniai siauraašmeniai kirviai. Po vieną kirvį buvo pilkapio 3 kape 1 (27:1 pav.) ir pilkapio 6 kape 1? (29:3 pav.), du – pilkapio 2 suardytame kape (kapuose?) (40:1, 2 pav.). Pilkapyje 3 ir greičiausiai pilkapyje 6 kirviai buvo kompleksuose su ietigaliais, todėl juos reikėtų laikyti ginklais. Be abejo, kirviai galėjo būti bei veikiausiai buvo naudojami ir kaip darbo įrankiai. Kirviai yra 16,5–19,5 cm ilgio, 5,8–6,4 cm pločio ašmenimis ir 6,2–7 cm

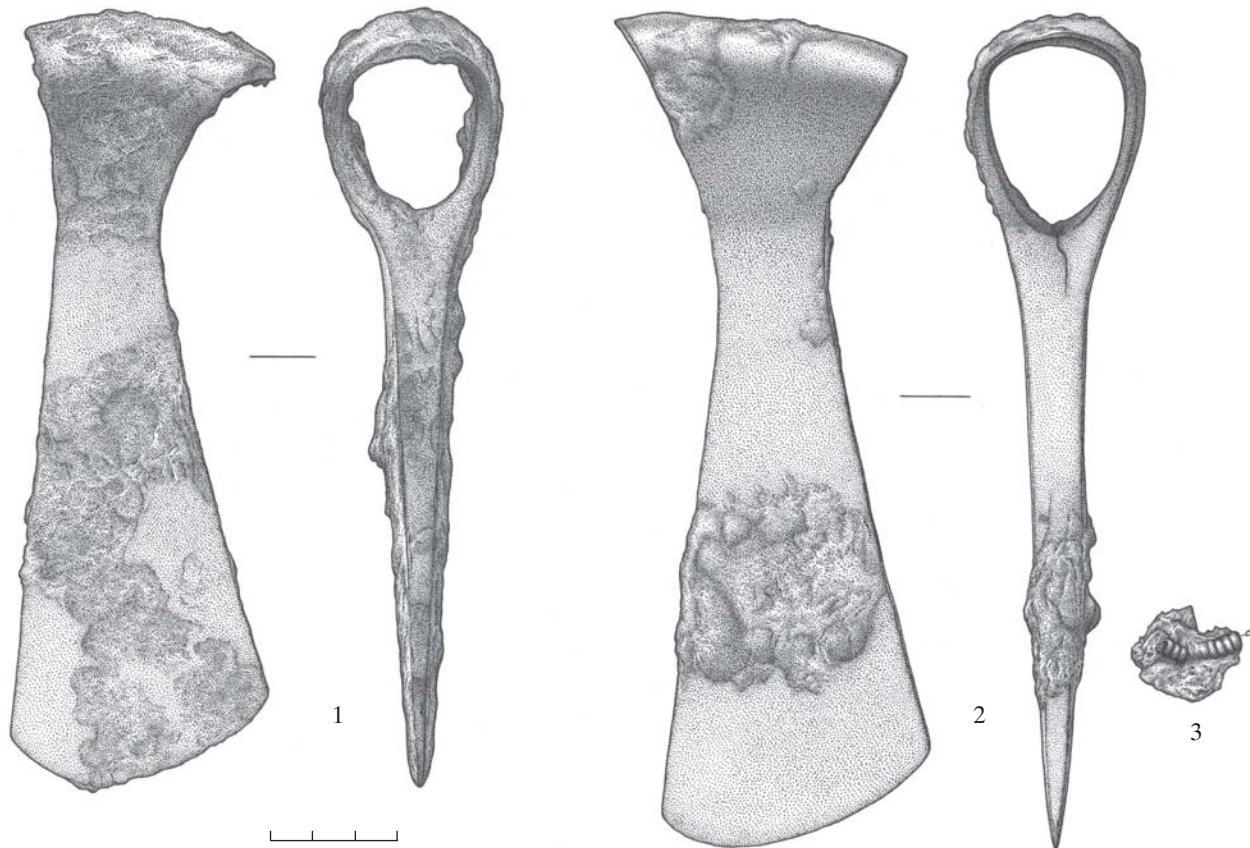
37 pav. Pilkapio 12 degintinio kapo 1 įkapės: 1 – neaiškus geležinis dirbinys, 2 – yla, 3 – žiedas, 4 – įvijų fragmentai, 5 – smeigtuko(?) fragmentas. I. Maciukaitės pieš.

pločio pentimis. Visi jie yra panašios formos – koto link paplatintais ašmenimis, kiaušinio formos kiauryme kotui. Kiek skiriasi tik jų proporcijos ir penčių formos. Pilkapiuose 3 ir 6 rastųjų bei vieno iš pilkapiro 2 kirvių pentys yra paplatintos koto link ir tik nežymiai – į priekį, antrojo pilkapiro 2 kirvio – vienodai į abi puses. Kiek skiriasi ir kirvių liemenų forma. Pilkapiuose 3 ir 6 rastųjų kirvių liemenys yra plataus pleišto formos, kirvių iš pilkapiro 2 – gerokai siauresni. Kir-

38 pav. Pilkapio 7 atsitiktiniai radiniai: 1 – yla, 2 – apyrankės fragmentas. I. Maciukaitės pieš.

39 pav. Pilkapio 8 atsitiktiniai radiniai: 1 – yla, 2 – sagties liežuvėlis. I. Maciukaitės pieš.

40 pav. Pilkapio 2 atsitiktiniai radiniai: 1, 2 – kirviai, 3 – žvija. I. Maciukaitės pieš.

viai forma artimiausiai 2-ajam (vienas iš pilkapiro 2 kirvių) ir 6-ajam (visi likusieji) tipui. Šių formų kirviai naudoti ilgą laiką – bent nuo I tūkstantmečio pirmosios pusės iki jo pabaigos ar netgi ilgiau (Malonaitis, 2000š, 34–35, 40–41, 97, 105, pav. 6, 16).

Kapuose ir suardytų kapų liekanose aptiki devyni ietigaliai ar jų dalys. Pilkapio 3 kape 1 (27:2, 3 pav.) ir pilkapio 8 kape 1 (28:1, 2 pav.) buvo po du, o pilkapiuose 4 (33:1 pav.) ir 9 (35:1 pav.) suardytuose sluoksniuose – po vieną įmovenį ietigalių karklo lapo formos plunksna. Be to, pastarajame pilkapyje atsitiktinai rastas dar vieno ietigilio plunksnos fragmentas (35:3 pav.). Šie ietigaliai yra 20,9–26,5 cm ilgio, 11,5–16 cm ilgio ir 2,2–3,7 cm pločio plunksnomis su neryškiomis briaunomis. Visų jų įmovo-

se ties angomis buvo nedidelės skylutės, skirtos jiems pritvirtinti prie koto. Plunksnų formos nežymiai skiriasi: vienos yra siauresnės, kitos – platenės ir artimesnės rombui užapvalintais kampais. Tačiau esminių tipologinių skirtumų tarp jų nėra. Ietigaliai karklo lapo formos plunksna (5-asis tipas) yra viena ilgiausiai naudotų formų, būdingų visam I tūkstantmečiui ir II tūkstantmečio pradžiai. Tačiau plačiai jie paplito tikai nuo VII a. (Казакявичюс, 1988, 48–52; Tautavičius, 1996, 132–134; 40). Jie ypač dažnai aptinkami Rytų Lietuvos pilkapiuose. Šiuo tipu apibrėžtų ietigalių formų įvairovė yra didelė, tačiau atskirus egzempliorius datuoti yra sudėtinga. Minėtieji ietigaliai priskirtini vėlyvajam 5-ojo tipo variantui, būdingam daugiausia vėlyvajam geležies amžiui. Dar vienas to paties tipo, tačiau

forma ir matmenimis kiek išsiskiriantis ietigalis rastas pilkapio 6 kape 1? (29:1 pav.). Jo ilgis – 35,5 cm, plunksnos ilgis – 20,4 cm, plotis – 4 cm. Nuo kitų jis skiriasi ilgesne ir lieknesne įmova bei tuo, kad įmovoje nėra skylutės.

Kiek kitokios formos ietigalis rastas pilkapyje 5 suardyro kapo vietoje (34:1 pav.). Jis yra 22 cm ilgio. Ietigalis panašus į anksciau aprašytuosius, tačiau trumpesne (vos 10 cm ilgio), siauresne (1,7 cm pločio) ir ne tokia išraiškinga plunksna su nežymia briauna. Jis forma artimesnis ietigaliams lanceto formos plunksna (6-ajam tipui). Šios formos ietigaliai buvo paplitę daugiausia iki VII–VIII a., tačiau naudoti ir ilgiau. Manoma, kad tai gali būti X–XI a. juostinių ietigalių prototipas (Kazakavicius, 1988, 52–55; Tautavičius, 1996, 134).

Aprangos detalių ir papuošalų irgi rasta tiek sveikesniuose išlikusiuose kapuose, tiek suardytuose pilkapių sluoksniuose. Pilkapio 6 kape 1? (29:2 pav.), pilkapio 8 kape 1 (28:4 pav.) ir pilkapyje 4 suardyro kapo vietoje (33:3 pav.) rastos geležinės sagtys arba jų dalys. Be to, pilkapyje 8 suartame sluoksnyje dar aptiktas greičiausiai tokios pačios sagties liežuvėlis (39:2 pav.). Visos sagtys yra panašios formos – 4,3–4,5x3,3–4,4 cm dydžio, ryškiau ar mažiau profiliuotais šonais ir priekine dalimi, keturkampio skerspjūvio rémeliais ir liežuvėliais. Tai – dažniausiai velyvojo geležies amžiaus Rytų Lietuvos pilkapiuose pasitaikanti sagčių forma (4-asis tipas). Šių sagčių paprastumas ir nedidelės formos variacijos neleidžia jų datuoti tiksliau nei VIII–XII a. (Butėnas, 1999, 48).

Pilkapio 11 kape 2? rastos dvi žalvarinės antkaklės, greičiausiai abi buvusios viename suardytame kape 2?. Abi jos – sulankstytos ir sulažytos. Viena antkaklė (31:3 pav.) yra suvyta iš trijų apie 2,5 mm skersmens vielucių. Abu jos galai neišliko, todėl antkaklės tipas neaiškus. Tačiau galima be didesnių abejonių manyti, jog tai būta vytinės antkaklės kūginiais galais – vieno dažniausiai velyvojo geležies amžiaus Rytų Lietuvos pilkapiuose sutinkamų antkaklių tipų ir praktiskai vie-

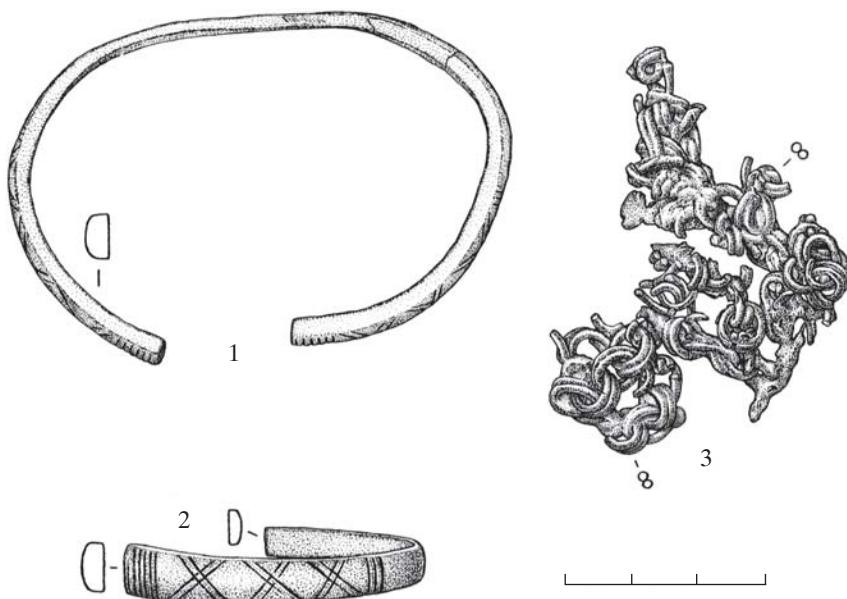
nintelio vytinių antkaklių tipo (viena nebūdinga vytinė antkaklė su kabliuku ir kilpele aptikta tik tai Žvirblių pilkapio 47 kape II – Iwanowska, 2006, 109, 230, tab. LXXVI). Tokios antkaklės nešiotos bent nuo VIII a. pabaigos iki XI a. (Lietuvos, 1978, 30). Tačiau tiksliau datuoti antkaklės, nežinant kūgelių formos, neįmanoma.

Antroji antkaklė (31:4 pav.) yra pagaminta iš apskrito skerspjūvio iki 0,5 cm skersmens (galų link – plonėjančios) vielos. Ji ornamentuota nežymių skersinių įkartelių grupėmis ir vos pastebima linijų ir ratukų kompozicija. Vienas antkaklės galas užsibaigia ramento pavidalo kilpa, antrasis – nulūžęs. Pagal išlikusią dalį antkaklę galima priskirti vienam iš dviejų tipų – ramentinėms arba balnelinėms. Abu šie tipai yra gana reti Rytų Lietuvos pilkapiuose. Dvi ramentinės antkaklės rastos Karmazinų pilkapiuose 26 ir 29 (Cehak-Hołubowiczowa, 1955, 318–319, ryc. 8), viena – Sudotos pilkapio 5 kape 1 (Kaczyński, 1963b, 143–144, ryc. 9). Balnelinių antkaklių aptikta kiek daugiau: Jakšiškio (Anykščių r.) (Michelbertas, 2002, 72), Lintupių (Pastovų r., Baltarusija) (Покровский, 1897, 144, 146, табл. IX), Neravų-Grigiškių (Kuncienė, 1983a, 52–53, pav. 2), Papiškių (Semėnas, 1998, 153), Pučkalaukio (Jankevičienė, 1958, 45, pav. 7), Sudotos (Kaczyński, 1963b, 143–144, ryc. 9), Veikūnų-Pašaminės (Švenčionių r.) (Žvalgomosios, 1958, 92) pilkapynuose. Nurodoma balnelinių antkaklių chronologija – VI–X a., ramentinių – IX–X a. (Lietuvos, 1978, 26), nors pastarosios greičiausiai naudotos ir anksčiau.

Greičiausiai tame pačiame pilkapio 11 kape 2? buvo ir deformuota žalvarinė pasaginė segė cilindrinių galais (31:2 pav.). Jos skersmuo – apie 5 cm, lankelis – rombo formos skerspjūvio, 0,5x0,3 cm skersmens. Segės galai išploti ir susuktinėti, liežuvėlis – nulūžęs. Tai – vienas iš dažniausiai pasaginių segių tipų ir dažniausiai Rytų Lietuvos pilkapiuose aptinkamas šio, šiaip jau gana reto, radinio tipas. Pasaginių segių cilindrinių galais rasta Čiobiškio (Zabiela, 2005, 131),

Dusinėnų II (Šimėnas, 2000, 216–217, pav. 19), Kastkiškių (Šalčininkų r.) (Kuncienė, 1973, 97–98, pav. 8), Kretuonių (Kuncienė, Butėnienė, 1978, 15, 41), Kurklių Šilo (Anykščių r.) (Butėnas, 2002, 60–61, pav. 12), Vigodkos–Dūkšto I (Kraujalis, 2002a, 70), Žvirblių (Iwanowska, 2006, 109, 228, tab. LXXIV) pilkapynuose. Pasaginės segės cilindriniai galais nešiotos nuo VIII a. pabaigos – IX a. (Lietuvos, 1978, 47; Tautavičius, 1996, 222) iki XV–XVI a. (Urbanavičius, 1969, 116).

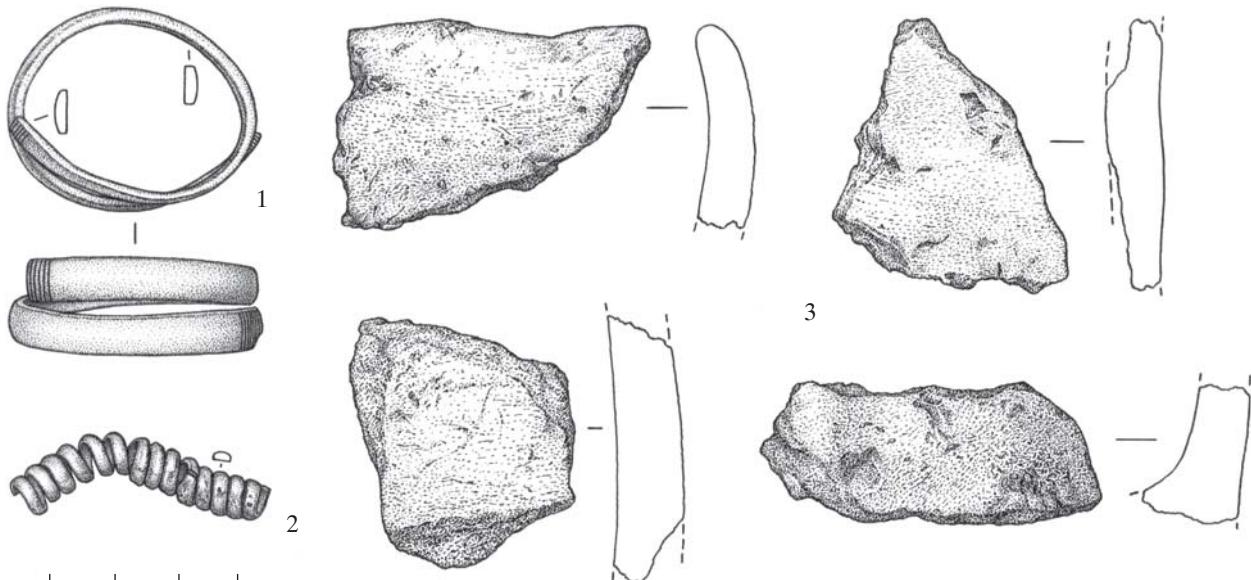
Galbūt prie papuošalų reikia priskirti pilkapio 12 kape 1 rastą geležinio smeigtuko(?) fragmentą (37:5 pav.). Šio dirbinio išliko tik 5,5 cm ilgio adatos smaigalys, o viršutinė dalis – nulūžusi. Adata – apskrito skerspjūvio, 0,4 cm skersmens. Tai gali būti tiek ylos, tiek (lazdelinio?) smeigtuko fragmentas. Pastarają inter-

41 pav. Pilkapio 6 degintinio kapo 2² įkapės: 1 – apyrankė, 2 – apyrankės dalis, 3 – grandinėlė. I. Maciukaitės pieš.

pretaciją palaikytų dailesnė ir labiau išbaigta dirbinio forma.

Tyrinėjimų metu aptiktos septynios žalvarinės apyrankės. Pilkapio 6 kape 2? (41:1, 2 pav.), pilkapio 11 kape 1 (42:1 pav.) ir pilkapyje 3 atsitiktiniai (32:3 pav.) rastos keturios juostinės apyrankės

42 pav. Pilkapio 11 degintinio kapo 1 įkapės: 1 – apyrankė, 2 – įvija, 3 – keramikos šukės. I. Maciukaitės pieš.

vienodo pločio lankeliu arba nežymiai platėjančiais galais. Dauguma jų – deformuotos ir sulaužytos. Jos – 2,5–7,5 cm skersmens (mažiausią, pilkapyje 3 rastąjį apyrankę reikėtų laikyti pritaikyta vaikui, o apyrankė iš pilkazio 11, buvusi normalaus dydžio, susiaurinta suformuojant pusantros įvijos vaikišką apyrankėlę), žemo trikampio ar suploto pusapskritimo skerspjūvio. Lankelių skersmuo – 0,7–1,1x0,2 cm. Apyrankės iš pilkazio 3 išlikęs galas yra kiek suplotas suformuojant apskritą išplatėjimą. Tipologiškai artimos, tačiau forma kiek kitokios juostinės apyrankės platejančiais galais fragmentas atsitiktinai rastas pilkapyje 7 (38:2 pav.). Jos galai nuo 0,6 cm ties viduriu buvo išplatinti iki 1,1 cm. Apyrankės ornamentuotos skersinėmis zigzaginėmis linijomis (pilkapis 3), susikertančiomis ištrižomis linijomis ir skersinėmis linijomis ties galais (pilkapis 6), tik skersinėmis linijomis ties galais (pilkapis 11) ar trumpomis skersinėmis įkartelėmis (pilkapis 7). Juostinės apyrankės – vienas dažniausiai pasitaikančių apyrankių tipų, Rytų Lietuvoje naudotas nuo VII–VIII a. (Tautavičius, 1996, 247) ir ypač paplitęs vėlyvajame geležies amžiuje. Forma ir ornamentika jos kiek skiriasi nuo ankstesnių (senojo ir viduriniojo geležies amžiaus pirmosios pusės) panašių dirbinių.

Dvi išgaubto trikampio skerspjūvio apyrankės buvo suardytame pilkazio 11 kape 2? (31:5, 6 pav.). Jų skersmuo – 9,5–11,5 cm, lankelio aukštis – 2–2,8 cm. Dirbiniai ornamentuoti iš įkartelių sudarytais susikertančiais zigzagais, ties galais – skersinėmis linijomis, ties lankelių viduriu – vos įžiūrimomis iš įkartelių sudarytomis figūromis. Apyrankės pagamintos iš plonos (2–3 mm storio) skardos ir tuo skiriasi nuo kai kurių gana masyvių tipologiškai artimų dirbinių. Abu papuošalai buvo iškilę ir taisytu prikniedijant žalvario plokštelių. Idomu tai, kad ties šių plokštelių pakraščiais apyrankės papuoštos tokiomis pačiomis įkartelėmis. Taigi ornamentas papildytas jas taisant. Apyrankės priklauso 2-ajai šio tipo papuošalų grupei, kuri datuojama X–XI a. (Lietuvos, 1978, 93). Kitas vertus, formos skirtumai nuo šio tipo 1-osios

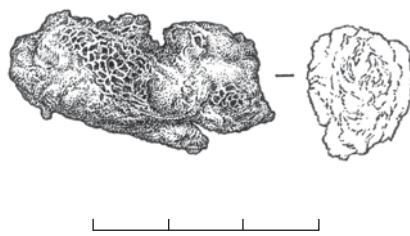
grupės apyrankių, rastų, pavyzdžiui, VII–VIII a. datuotame Jakšiškio pilkapyje 2 (Michelbertas, 2002, 72–73, pav. 16), nėra akivaizdūs. Todėl neat mestina ir kiek ankstesnė pilkapyje 11 rastųjų apyrankių chronologija – bent IX a.

Pilkazio 12 kape 1 aptiktas vienintelis žalvarinis įvijinis žiedas (37:3 pav.). Jis – 2,4x2,2 cm skersmens, pagamintas iš pusiau apskrito skerspjūvio 3,5x1,5 mm skersmens vielutės, susuktos į 2,5 įvijos. Įvijiniai žiedai yra sunkiai datuojami. Jie naujoti nuo I a. (Michelbertas, 1986, 151) ir būdingi praktiškai visam geležies amžiui (Tautavičius, 1996, 256). Tačiau gerokai dažniau šio tipo žiedų aptinkama viduriniojo geležies amžiaus Rytų Lietuvos pilkapiuose, o vėlyvajame geležies amžiuje jie buvo retesni.

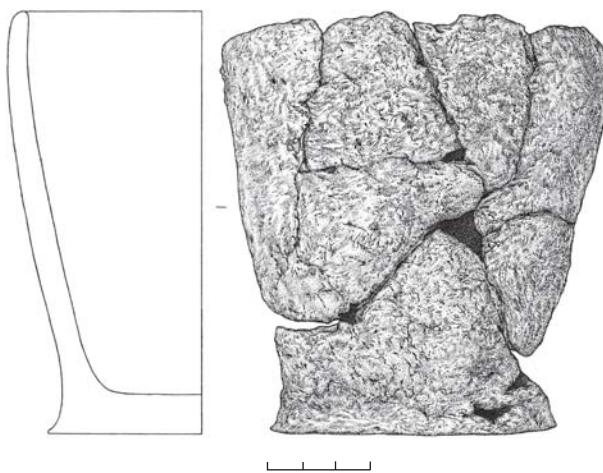
Be jau aptartųjų, kapuose buvo ir kitų žalvarinių papuošalų ar jų dalių. Pilkapyje 2 (40:3 pav.), pilkazio 3 kape 2 (36:4 pav.), pilkazio 11 kape 1 (42:2 pav.) ir pilkazio 12 kape 1 (37:4 pav.) rastos žalvarinės įvijos, pilkazio 6 kape 2? – iš dvigubų grandelių suverta grandinėlė (41:3 pav.), pilkazio 3 kape 2 – susilydžiusių papuošalų fragmentų (36:3 pav.). Be to, pilkazio 1 kape 1? buvo neaiškaus geležinio dirbinio dalis (43 pav.).

Atskirą, nors ir negausią, radinių grupę sudaro keramika. Sudaužytu puodų šukių aptikta pilkapyje 6 (44 pav.) vienos iš sampilą juosusių duobių užpilde, pilkapyje 11 (42:3 pav.) – suartame smėlyje kapo 1 vietoje. Tai – rusvos molio masės su grūsto granito priemaišomis lipdyti puodai lygiu paviršiumi. Aiški tikta pilkapyje 6 aptinkojo puodo forma. Jo būta kibirėlio formos, į viršų platiėjančio, nežymiai į vidų užlenktu pakrašteliu, 11,5 cm aukščio, 11,5 cm skersmens kakleliu ir 8,5 cm skersmens dugneliu. Sprendžiant pagal pakraštėlio profilį, panašios formos turėjo būti ir pilkapyje 11 rastasis puodas. Šios formos puodų chronologiją apibrėžti sudėtinga, labiausiai tikėtinis jų datavimas – paskutinysis I tūkstantmečio ketvirtis (Vengalis, 2008, 61–63).

Keramikos patekimo į pilkapį aplinkybės gali būti įvairios. Daugelio kitų pilkapynų (Dovainonyss,

43 pav. Pilkapio 1 degintinio kapo 1? įkapė – neaiškaus geležinio dirbinio fragmentas. I. Maciukaitės pieš.

44 pav. Pilkapio 6 atsitiktinis radinys – puodo šukės. I. Maciukaitės pieš.

Eitulionys, Gudeliai–Lenkiškės, Jakšiškis, Kapitoniskės, Bevandeniskės–Maišinė–Sausiai, Neravai–Grigiškės, Paduobė–Šaltaliūnė III, Stakai ir kiti) pavyzdžiai rodo, kad po pilkapių sampilais išlikę ankstesnių gyvenviečių kultūriniai sluoksniai, kuriuose didžiąją dalį radinių sudaro būtent keramikos šukės, yra ne retenybė. Kita vertus, tokiais atvejais radiniai paprastai aptinkami pilkapių pagrinde ar žemiau jo. Ažušilės pilkapiuose 6 ir 11 rastų keramikos šukų padėtis sampile (duobėje, kape) ir jų išsidėstymas aiškiai „lizdais“ liudija, kad jos į pilkapius pakliuvo šių supylimo metu ar netgi vėliau. Apskritai puodų (dažniausiai pastatyti toliau nuo kapo arba sudaužytu) ar pavienių jų šukų Rytų Lietuvos pilkapiuose randama gana dažnai. Kokia buvo puodų paskirtis, iš esmės galima tiktais spėlioti. Spėjama, kad puodai

kapuose galėjo būti moters šeimininkės padėti simbolizuojanti įkapė (Kuncienė, 1972, 97). Juose mirusiajam kaip įkapė galėjo būti įdedama maisto arba puodai galėjo būti naudojami per šermenis rengtose vaišėse (Kuncienė, 1983b, 51–52; Bluijienė, 2005, 90–91; Vengalis, 2008, 48). Kai kuriais atvejais – Gudelių–Lenkiškių pilkapyje 14(70?) (Kurila, 2008a, 163), Kretuonių pilkapyje 31 (Kuncienė, Butėnienė, 1978, 12–13), Neravų–Grigiškių pilkapyje 27 (Kuncienė, 1983b, 51) – puode ar tarp šukų rasti pavieniai degintiniai kaulai leistų manyti, kad juose iš laidotuvių laužo buvo atnešami kremuoti palaikai.

PILKAPYNO CHRONOLOGIJA

Kasinėtų sampilų datavimą galima nustatyti tiktais apytiksliai. Pilkapių konstrukcija ir kapų įranga turi tiek viduriniam, tiek vėlyvajam geležies amžiui būdingų bruožų. Su I tūkstantmečio vidurio – trečiojo ketvirčio pilkapiais juos sieja akmenų vainikai, duobių išsidėstymas aplink sampilus, kai kurių degintinių kapų duobių forma ir orientacija, su I tūkstantmečio pabaigos ir II tūkstantmečio pradžios pilkapiais – grioviai aplink sampilus. Tiesa, netvarkingi ir neištisiniai akmenų vainikai, labiau primenantys tik vainiko simbolius (jei tai – ne visiško swardymo pasekmė?), turėtų būti datuojami baigiamuoju šio papročio egzistavimo Rytų Lietuvos pilkapių kultūroje etapu.

Skirtingos konstrukcijos pilkapiai buvo vienas šalia kito. Galima atkreipti dėmesį tiktais į labai panašų gretimų pilkapių 5 ir 11 griovių bei duobių išsidėstymą. Abu juos P pusėse juosė ištisiniai grioviai, o Š pusėse – po dvi duobes. Jie sudarė beveik ištisinį griovį su trimis tarpeliais. Tam tikrų duobių išsidėstymo panašumų galima ižvelgti ir tarp gretimų pilkapių 2 ir 3. Pastebima, kad iš visų tyrinėtų pilkapių sampilai su ilgiausiais ir tai-syklingiausiais grioviais buvo išsidėstę ties pilkapyno R pakraščiu: PR pusėje (pilkapiai 5, 10 ir 11) ir ŠR pusėje (pilkapis 7). Remiantis šiuo konstrukcijos bruožu, būtų galima manyti juos buvus

santykinai vėlyviausius. Tačiau neaišku, ar šis dėsningumas yra reikšmingas viso pilkapyno, ar bent jo rytinės grupės mastu. Kai kurie gana ryškiai konstrukcija besiskiriantys sampilai irgi buvo greta vienas kito (pilkapiai 9 ir 10 bei 7 ir 12). Tai leidžia manyti, kad pilkapyno erdvinė plėtra nebuvo labai sisteminga (pavyzdžiu, iš V į R arba iš centro į pakraščius). Tikėtina, kad jai tam tikros reikšmės turėjo pačios pilkapyną palikusios bendruomenės struktūra. Galbūt tame egzistavo tam tikros atskirų šeimų laidojimo zonas, kuriose formavosi atskiros, laikui bėgant susijungiančios, pilkapių grupės.

Kita vertus, pilkapių konstrukcijos įvairovė verčia suabejoti akmenų vainikų, duobių ar griovių kaip chronologinio indikatoriaus patikimumu. Vyraujanti sampilų konstrukcijos raidos schema (pilkapiai su akmenų vainikais – pilkapiai su duobėmis – pilkapiai su ištisiniais grioviais) (Lietuvos, 1977, 12; Volkaitė-Kulikauskienė, 1987, 187; Sedov, 1987, 392; Tautavičius, 1996, 52–53) yra teisinga tik bendrais bruožais. Tuo tarpu konkrečiuose pilkapynuose ši raida neretai buvo labai savita. Akmenų vainikų negalima besalygiškai laikyti pilkapio ankstyvumo, o griovių aplink sampilą – vėlyvumo pozymiu. Tyrinėti Ažušilės pilkapių irgi tiksliai nėiliustruoja minėtos schemas. Pavyzdžiu, pilkapių 7 ir 10, kuriuos juosė taisyklingiausi grioviai, pakraščiais buvo ir ryškiausios akmenų vainikų liekanos, o pilkapiai 6 ir 12, kuriuos pagal duobių formą ir išsidėstymą būtų galima laikyti vienais ankstyviausių, buvo be jokių akmenų vainikų pėdsakų.

Pilkapių datavimą pagal įkapes apsunkina tiek daugeliu atvejų gana plati dirbinių chronologija, tiek ta aplinkybė, kad dauguma radinių aptiki sudarytuose kompleksuose. Tipologiškai ankstyviausių dirbinys, tarsi iškrentantis iš viso konteksto, yra skiltuvas iš pilkapio 3 kapo 1. Kaip minėta, analogijų jam iki šiol buvo žinoma tiktais iš paminklų, datuojamų laikotarpiu iki I tūkstantmečio vidurio. Tačiau tokio ankstyvo kapo datavimo niekaip nepavirtina kitos jo įkapės. Atrodo, Ažušilės pilkapyne rastasis skiltuvas išplečia šių gana retų ir todėl pa-

tikimai nedatuojamų dirbinių chronologines ribas, nors neabejotinai rodo ir salyginį kapo ankstyvumą. Labiau viduriniajam geležies amžiui būdingas ir pilkapio 12 kape 1 rastas įvijinis žiedas.

Dauguma kitų pilkapiuose aptiktų dirbinių, nors ir datuojamų ilgu laikotarpiu, yra būdingi viduriniojo geležies amžiaus pabaigai ir vėlyvajam geležies amžiui. Panašių formų verpstukai, ietigaliai, kirviai, sagtys, remiantis daugelio pilkapynu tyrinėjimų duomenimis, yra sinchroniški su kitais tiktais nuo I tūkstantmečio paskutiniojo ketvirčio pradėtais naudoti dirbiniais. Netgi tokie greičiau kintančių formų dirbiniai kaip papuošalai, neturint detalių tipologinių schemų, padeda nustatyti tiktais apatinę chronologinę ribą. Balnėlinė ar ramentinė antkaklė ir juostinės apyrankės greičiausiai datuotinos laikotarpiu, ne ankstesniu nei VII–IX a., vytinė antkaklė, pasaginė segė ir išgaubto trikampio skerspjūvio apyrankės – ne anksčiau kaip VIII a. pabaiga – IX a.

Apibendrinant galima apibrėžti labiausiai tikėtiną tyrinėtų Ažušilės pilkapių chronologiją – VIII–IX a. Tokiam datavimui nepriestarauja ir pilkapių konstrukcija (bebaigiantis išnykti paprotys krauti akmenų vainikus ir dar nenusistovėjusi griovių aplink sampilus forma). Nors kai kurie atskiri dirbiniai (skiltuvas iš pilkapio 3 kapo 1, antkaklė iš pilkapio 11 kapo 2?) tipologiškai gali būti ir kiek ankstyvesni – bent VII a., tokį jų datavimą reikėtų atesti atsižvelgiant į kompleksų sudėtį ir įkapių visumą, kuri indikuoja vėlyvajį Rytų Lietuvos pilkapių kultūros etapą. Kai kurie kapai gali būti ir nežymiai vėlesni. Galbūt X a. reikėtų datuoti pilkapio 11 kapą 2? (jis greičiausiai buvo įkastas į ankstesnį sampilą).

AŽUŠILĖS BENDRUOMENĖ, LAIDOSENOS INTERPRETACIJOS

Ažušilės pilkapyne ištirti 12 iš mažiausiai 94-ių (12,8%) pilkapių negali reprezentuoti viso paminklo (juolab kad kasinėti tiktais rytinėje pilkapių grupėje buvę sampilai). Deja, palyginti nedidelės tyrinėjimų apimtys neleidžia patikimai api-

brėžti pilkapyno chronologijos, rekonstruoti jo vi dinės struktūros ir raidos. Nežinia, ar laidosena visame paminkle buvo vienalytė. Pavyzdžiu, kai kurių kitų tyrinėtų vienalaikių pilkapynų analogijos leistų spėti, kad dalyje sampilų (vakarinėje grupėje?) gali būti palaidoti žirgai arba dalis pilkapių gali būti visai be kapų. Lieka neaiškus ir Ažušilės bei gretimo Poviliškės pilkapyno ryšys ir chronologinis santykis (ar tai – dvi vienalaikės laidojimo vietas, ar vieno ilgai naudoto pilkapyno dalys, ar tam tikro laiko tarpo skiriami paminklai).

Nedidelis ištirtų pilkapių procentas, stiprūs pilkapių suardymai ir neaiški viso paminklo chronologija yra apibendrinimams apie pilkapyną paliukusių bendruomenę nepalankios aplinkybės. Turimais duomenimis, bendruomenės dydžio nustatyti neįmanoma. Nedaug ką tegalima pasakyti ir apie jos struktūrą. Pilkapiuose laidoti vyrai, moterys ir vaikai ar paaugliai. Vienos lyties ar kurios nors amžiaus grupės asmenų laidojimo zonas neišsiskiria. Todėl pilkapius reikėtų laikyti šeimų kapa vietėmis. Tačiau nedidelis kapų skaičius pilkapiuose (1–3?) verčia manyti, kad jie nebuvo ilga laikio pakartotinio laidojimo vietas. Galbūt viename sampile laidoti tiktais artimiausiais giminystės ryšiais susiję bendruomenės nariai. Kaip ir daugelyje kitų Rytų Lietuvos pilkapynų (Kurila, 2007b, 101), vaikai buvo palaidoti grupiniuose kapuose kartu su suaugusiaisiais (pilkapio 3 kapas 1, pilkapio 7 kapas 1).

Tyrinėti pilkapiai iš bendro Rytų Lietuvos pilkapių kultūros konteksto neišskiria nei įkapių kompleksų sudėtimi, nei kapų turtinumu, nei jo įvairove. Keli kapai (pilkapio 7 kapai 1 ir 2) buvo visai be įkapių, kituose buvo nuo 1 (pilkapio 1 kapas 1? ir pilkapio 10 kapas 1) iki 6 (pilkapio 11 kapas 2?) dirbinių. Galbūt tai atspindi turtinę ar socialinę nelygybę bendruomenėje. Keliuose kapuose (pilkapio 3 kape 1, pilkapio 6 kape 1?, pilkapio 8 kape 1) rastus dirbinius galima laikyti tipiniai karių įkapių kompleksais, vieną (pilkapio 11 kapą 2?) – palyginti turtingu moterišku kompleksu. Tačiau nė vienas kapas neišsiskyrė itin gau-

siomis įkapėmis, taigi ryškios turtinės diferenciacijos požymių nepastebima.

Įkapių kompleksų sudėties ir turtinumo ryšiams su mirusiojo amžiumi ir lytimi nustatyti duomenų nepakanka. Galima tiktais atkreipti dėmesį į kelis kapus, kuriuose rasta priešingai lyčiai būdingų dirbinių. Pilkapio 3 kape 1, kuriame aptinktos tipinės kario įkapės (kirvis, du ietigaliai, peilis ir skiltuvas), greičiausiai kartu buvo palaidota jauna moteris ir vaikas. Ginklų komplektą, ko gero, reikėtų laikyti būtent vaiko (berniuko?) įkapėmis. Pilkapio 11 kapuose 1 ir 2? greičiausiai buvo palaidoti suaugę vyrai, tačiau juose rasta moterims būdingų įkapių (kape 2? buvo gana didelis moteriškų papuošalų komplektas – dvi antkaklės ir dvi apyrankės). Kitų Rytų Lietuvos pilkapynų analogijos rodo, kad vyru laidojimas su moteriškomis įkapėmis nebuvo retas, nors tokio papročio reikšmė ir nėra aiški (Kurila, 2009b, 166).

Ažušilės pilkapių tyrinėjimai suteikė duomenų apie kai kuriuos iki šiol nedaug tyrinėtus laidotuvų apeigų elementus. Nemaža dalis įkapių buvo sulaužytos ar sulankstytos (peiliai iš pilkapio 6 kapo 1?, pilkapio 10 kapo 1 bei pilkapių 3 ir 5, yla iš pilkapio 7, skiltuvas iš pilkapio 3 kapo 1, ietigaliai iš pilkapio 6 kapo 1? bei pilkapių 5 ir 9, sagtys iš pilkapių 4 ir 8, antkaklės ir pasaginė segė iš pilkapio 11 kapo 2?, apyrankės iš pilkapio 6 kapo 2? ir pilkapio 7). Kai kurie dirbiniai galėjo atsitiktinai sulūžti ariant kvartalines linijas arba (žalvariniai papuošalai) deformuotis nuo laidotuvų laužo karščio. Vis dėlto bent dalis jų (peiliai, ietigaliai, antkaklės, apyrankės) akivaizdžiai buvo sugadinti prieš įdedant juos į kapą. Įkapių (ypač ginklų) laužymas buvo neretas tiek Rytų Lietuvos pilkapių kultūroje (Antasare–Laukiai–Sariai, Dviliškis–Paraisčiai, Gudeliai–Lenkiškės, Kreutony, Maisiejūnai, Mėžionys, Neravai–Grigiškės, Rokantiškės, Smurgainiai, Staviškės, Sudota, Vangaškės, Žvirbliai ir kt.), tiek kituose kraštuose. Spėjama, kad į kapus galėjo būti dedami jau sugadinti ir neberekalingi daiktai (Tautavičius, 1996, 56). Tačiau tai niekaip nepaaiškintų nei šio papročio

dažnumo, nei, daugeliu atvejų, paties dirbinių deformacijos pobūdžio (perlenkti ietigaliai, sulankstyti kalavijai ir t.t.). Dirbiniai greičiausiai būdavo sugadinami jau išstraukus juos iš laidotovių laužo (geležiniai užgrūdinti daiktai deformuojami lūžta, o apdeginti – linksta). Įkapių gadinimas galėjo turėti ritualinę prasmę kaip simbolinis jų „nužudymas“ ir perkėlimas į pomirtinę egzistenciją kartu su šeimininku. Ginklų lankstymas ar laužymas laikomas auka, iprasminančia kario ir dievų snytikę (Kazakevičius, Malonaitis, 2004, 8). Galima ižvelgti ir praktiškesnę tokio veiksmo pusę – tam tikrą prevencijos nuo kapų plėšikų būdą (Kurila, 2009a, 55). Žinoma, tokia interpretacija nepaneigia ir ritualinės įkapių gadinimo potekstės.

Greičiausiai tam tikrą laidotuvio rituelo specifiką iliustruoja ir pilkapio 11 kape 1 aptiktii paukščio kaulai. Kaupiantis naujiems duomenims aiškėja, kad, kaip ir daugelyje kitų praeities visuomenių, Rytų Lietuvoje gyvūnų laidojimas su žmonėmis buvo gana dažnas. Dauguma atvejų degintiniuose kapuose identikuota būtent paukščių (laukinių ir namininių) kaulų (Daugnora ir kt., 2006; Iwanowska, 2006, 77). Reikia pastebeti, kad anksčiausiuose griautiniuose kapuose iki šiol jokių gyvūnų, išskyrus arklių, palaikų nerasta. Taigi gyvūnų laidojimas (aukojimas?) buvo glaudžiai susijęs su mirusiuų deginimo papročiu. Kokia reikšmė buvo suteikiama paukščiams ir kitiems gyvūnams laidojimo apeigų metu, kol kas galima tik tai spėlioti. Jie galėjo būti laidojami su mirusiuju kaip įkapės, maistas ar kaip mirusiojo palydovai į pomirtinį gyvenimą(?). Greičiausiai gyvūnai būdavo sudeginami laidotuvio lauže. Kita vertus, kaulai į laužą ar į kapą galėdavo patekti ir šerminu vaišių metu.

Taigi archeologiniai tyrinėjimai Ažušilės pilkapyne, nors ir buvo gelbėjamieji, suteikė nemažai naujų duomenų apie viduriniojo geležies amžiaus pabaigos – vėlyvojo geležies amžiaus pradžios laidoseną. Tai – laikotarpis, kurį reprezentuojančius Rytų Lietuvos pilkapius paprastai nėra lengva išskirti iš kitų. Laidojimo paminklas, tu-

rintis abiem laikotarpiams būdingų bruožų, yra reikšmingas tiek kultūrinės visumos, tiek atskirų jos elementų pažinimui. Tyrinėjimai papildė žinias apie kai kuriuos dirbinius ir jų datavimą, laidojimo papročių raidą, suteikė naujos motyvacijos diskusijoms apie kai kuriuos dar labai mažai žinomus laidojimo ritualus.

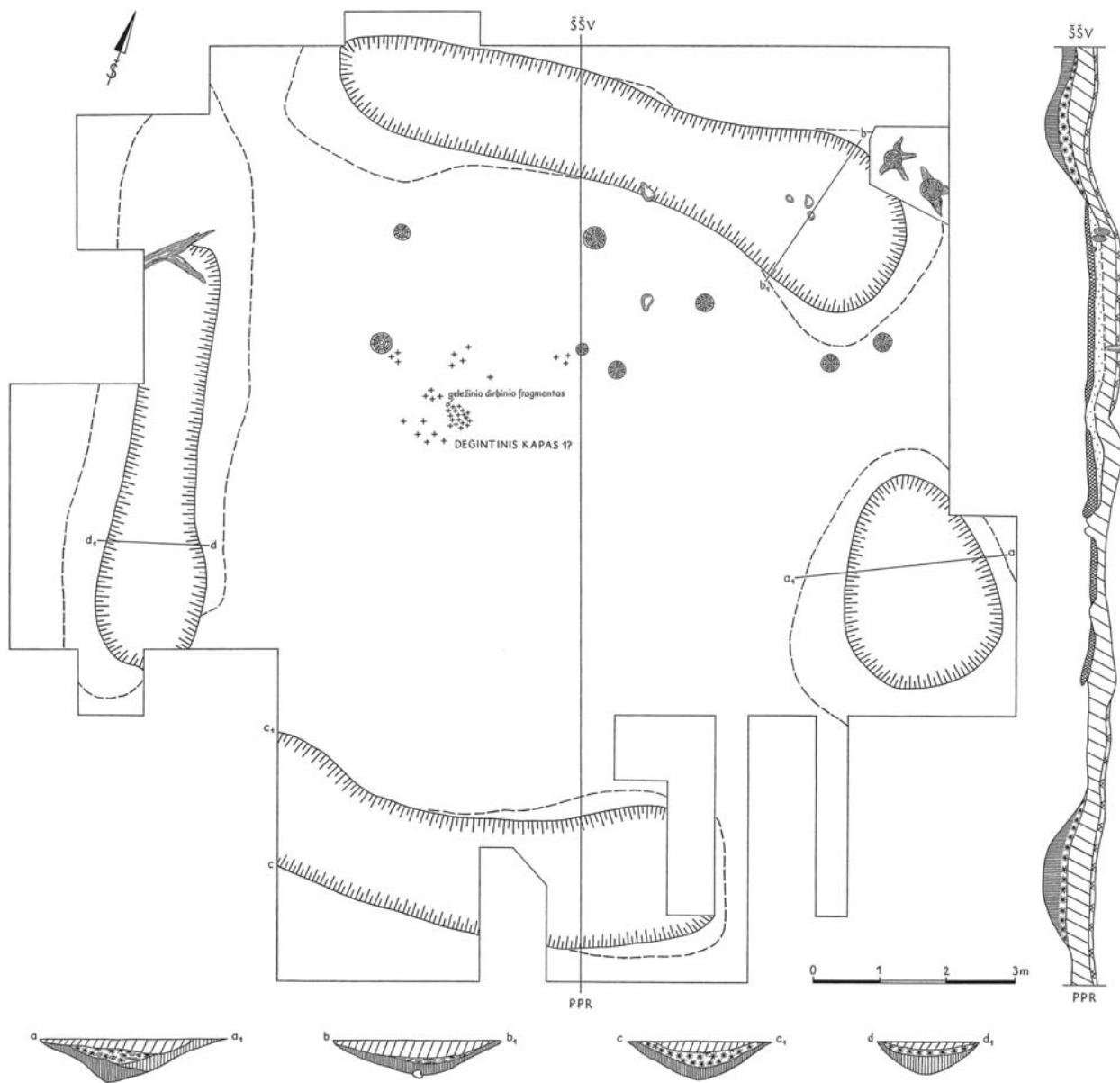
PILKAPIŲ IR KAPŲ APRAŠYMAS

Pilkapis 1 (45 pav.) buvo R pilkapių grupės PR pakraštyje. Išlikusio sampilo skersmuo buvo 5–6 m, aukštis – 0,4 m. Jo P pusė buvo suardyta ariant kvartalinę liniją (arime rasti keli degintiniai kaulai) (3 pav.).

Po nestora velėna atidengtas suartas sluoksnis. Nesuardyto sampilo liekanos (smėlis su smulkiais degesiais) užfiksuotos tik sampilo Š dalyje 0,3–0,35 m gylyje. Jų storis – 0,15–0,2 m. Pilkapio P dalyje sampilas buvo visiškai nuartas. Pilkapio pagrindas (0,06–0,2 m storio pilkos, balkšvos, gelsvos, rausvos, juodos žemės sluoksnis be ryškesnių degesių priemaišų) buvo išlikęs palyginti gerai.

Sampilą Š, P ir V pusėse juosė trys 8,8, apie 8 ir 6,4 m ilgio bei 1–2,35 m pločio tiesios ar nežymiai lenktos duobės-grioviai, R pusėje – 3,1x2,5 m dydžio ovali duobė. Duobės pjūvyje buvo netaisyklingo puslankio formos ar nežymiai smailėjančiais dugnais, 0,5–0,65 m gylio, viršuje užpildytos biriu peleningu sluoksniu, giliau – juoda degesinga žeme. Jų juosiamo netaisyklingai apskrito ploto skersmuo – 9,5–10 m. Š duobės-griovio dugne buvo trys nedideli akmenys.

Degintinis kapas 1?. Kiek į ŠV nuo pilkapio centro suartame sluoksnyje 0,18–0,35 m gylyje buvo kelios degintinių kaulų be degesių sankaupos. Tai – greičiausiai vieno suardyto degintinio kapo liekanos. Tikėtina, kad jis buvęs įrengtas sampile virš pagrindo. Didžiausioje (apie 0,2 m skersmens ir 0,1 m storio) kaulų sankaupoje rastas apdeges neaiškuas geležinio dirbinio fragmentas (43 pav.). Kai kurie kaulai buvo parudavę nuo šalia jų bu-

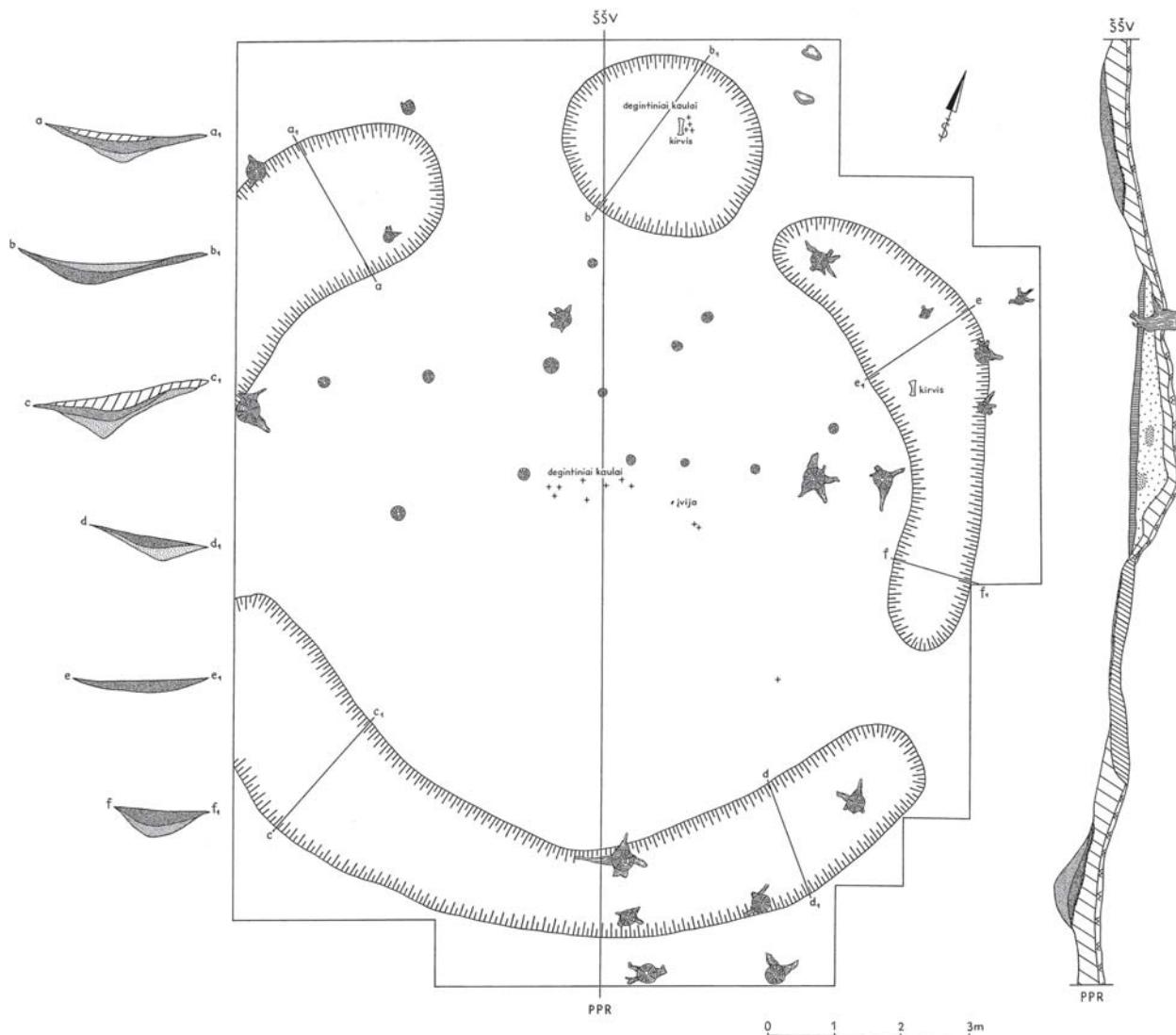

45 pav. Pilkapio 1 planas. I. Maciukaitės, V. Kliaugaitės brėž.

vusių geležinių dirbinių. Osteologiškai kape identifikuoti suaugusios (per 20 m. amžiaus) moters palaikai.

Pilkapis 2 (46 pav.) buvo R pilkapių grupės P pakraštyje, į R nuo pilkapiro 3 ir į VPV nuo pilkapiro 4. Sampilas iki tyrinėjimų buvo 5–6 m skersmens ir iki 0,8 m aukščio. Jo P pusė buvo suardyta kvartalinės linijos arimo (suartame sluoksnuje aptikti keli degintiniai kaulai).

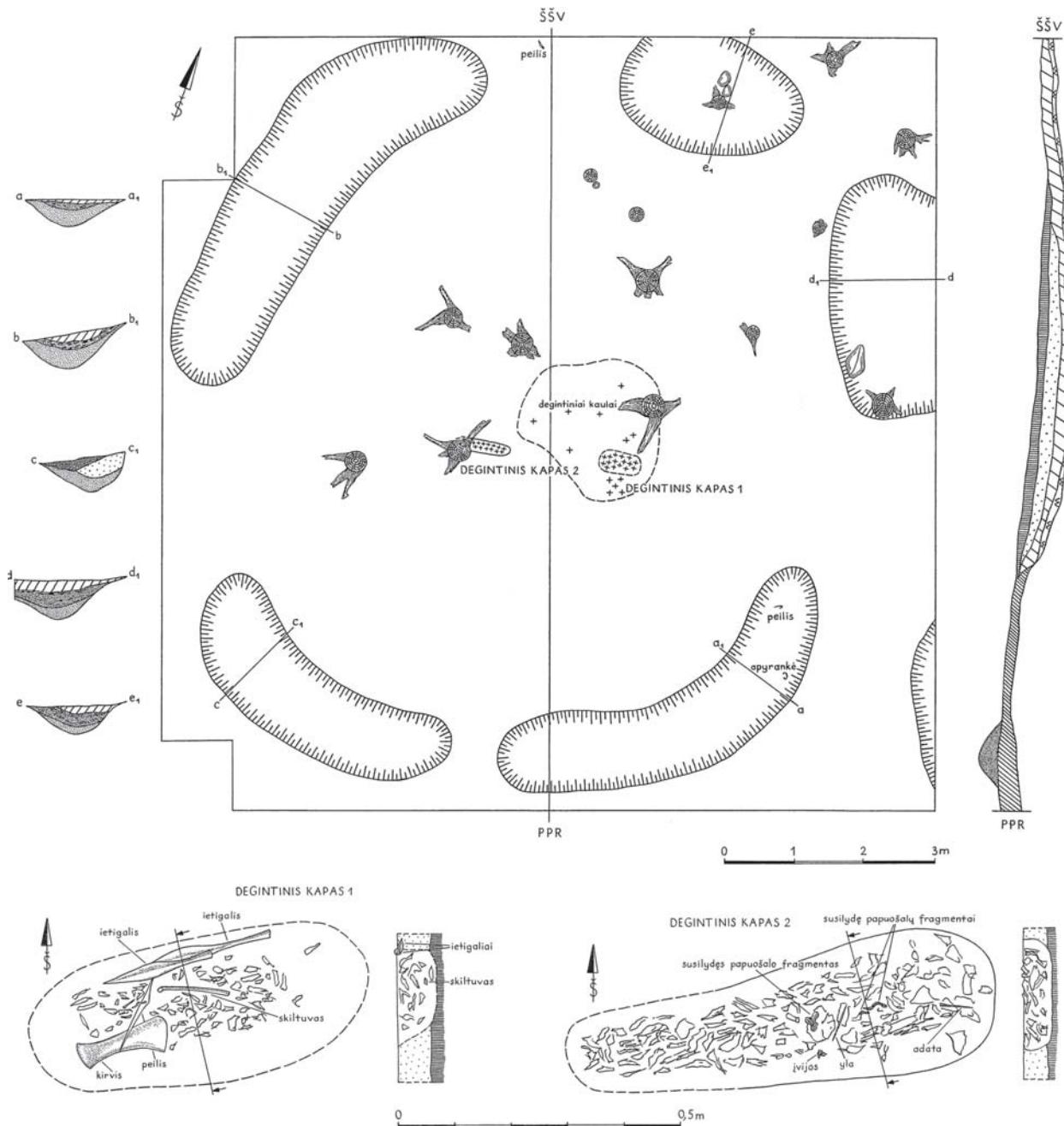
Nukasus ploną velėną atidengtas suartas sluoksnis. Sampilo (smėlio su smulkiais degėsiais) likučiai atidengti tiktaip pilkapiro centre 0,25–0,32 m gylyje. Išlikusi jo dalis buvo iki 0,4 m storio. Pilkapio pagrindas (0,07–0,12 m storio pilkos, balkšvos, gelsvos, rausvos, juodos žemės sluoksnis be gausesnių degesių) buvo išlikęs tik pilkapiro centrinėje ir Š dalyje. Tuo tarpu P dalyje sampilo ir pagrindo sluoksniai buvo beveik visiškai suardyti.

46 pav. Pilkapio 2 planas. I. Maciukaitės, V. Kliaugaitės brėž.

Sampilo P pusėje buvo 13 m ilgio ir iki 2,1 m pločio lenktas griovys, ŠR ir VŠV pusėse – 7 ir apie 4,5 m ilgio bei 1,05–2,2 m pločio nežymiai lenktos duobės-grioviai (VŠV duobė-griovys jungësi su pilkapio 3 ŠR duobe), Š pusėje – 3x2,6 m dydžio netaisyklingai apskrita duobė (12 pav.). Pjūvyje griovys ir duobės buvo netaisyklingo puslankio formos ar smailėjančiais dugnais, 0,15–0,65 m gylio, užpildyti pilka ar juoda degēsinga, arčiau dugno – šviesesne žeme. Jie juosė beveik taisyklingai apskritą 9–10 m skersmens plotą.

Degintinis kapas (kapai?). Pilkapyje buvo mažiausiai vienas degintinis kapas. Suartame sluoksnyje sampilo centre ir R dalyje 0,1–0,3 m gylyje buvo nemažai degintinių kaulų. Prie vieno iš jų buvo prilipusi apsilydžiusi žalvarinė įvija. Pilkapio Š pakraštyje, virš Š duobės, suartame smėlyje rastas apdegės pentinis siauraašmenis kirvis. Šalia jo buvo keli degintiniai kaulai. Dar vienas apdegės pentinis siauraašmenis kirvis aptiktas virš ŠR duobės-griovio, irgi suartame sluoksnyje (25, 40 pav.). Tikėtina, kad visi radiniai – vieno suar-

47 pav. Pilkapio 3 planas. I. Maciukaitės, V. Kliaugaitės brėž.

dyto kapo, buvusio greičiausiai sample virš pagrindo, įkapės. Tačiau gali būti, kad pilkapyje buvo keli degintiniai kapai (tai netiesiogiai patvirtintų ir rasti du kirviai, kurie kapuose paprastai aptinkami po vieną). Osteologinės analizės duomenimis, bent dalis pilkapyje surinktų kaulų – 11–

19 m. amžiaus paauglio (šalia kirvio rasti kaulai neidentifikuoti).

Pilkapis 3 (47 pav.) buvo R pilkapių grupės P pakraštyje, į V nuo pilkapio 2. Išlikusi jo dalis buvo tik iki 5 m skersmens ir 0,6 m aukščio. Visa pilkapiro P pusė buvo suardyta ariant kvartalinę

liniją (perartame sluoksnyje aptiki keli degintiniai kaulai) (4 pav.). Tyrinėjimų plotas prijungtas prie pilkapio 2 ploto.

Po plona velėna atidengtas suartas sluoksnis. Sampilo liekanos (smėlis su smulkiais degésiais) atidengtos 0,18–0,25 m gylyje. Šio sluoksnio storis buvo vos 0,15–0,3 m, o pilkapio P pusėje jis buvo visiškai nuartas. Pilkapio pagrindas (0,06–0,2 m storio balkšvos, gelsvos, rausvos, juodos žemės sluoksnis beveik be degésių) buvo išlikęs palyginti gerai.

Pilkapį VŠV, PPR ir PPV pusėse juosė 6,15, 5,3 ir 4,1 m ilgio bei 1–1,6 m pločio lenktos duobės-grioviai. Š ir ŠR pusėse buvo dar dvi apie 2,6x1,8 ir apie 3,5x1,5 m dydžio ovalios duobės (10 pav.) (ŠR duobė jungési su pilkapio 2 VŠV duobe-grioviu). Duobės pjūvyje buvo netaisyklingo puslankio formos, 0,4–0,55 m gylio, užpildytos pilka ar juoda degésinga, arčiau dugno – šviesesne žeme (16 pav.). Jų juosiamas beveik taisyklingai apskritas plotas buvo 8,5–9 m dydžio. Virš Š ir ŠR duobių buvo trys vidutinio dydžio akmenys.

Pilkapyje buvo mažiausiai du degintiniai kapai.

Degintinis kapas 1 buvo pilkapio centre, kiek į R nuo jo. Degintiniai kaulai be degésių buvo supilti ant pagrindo 0,6x0,25 m dydžio plotelyje, orientuotame RŠR–VPV (78–258°) kryptimi, 0,06–0,07 m storio sluoksniu. Virš kaulų ir tarp jų buvo sudėtos apdegusios geležinės įkapės (21 pav.). Kapo Š pakraštyje gulėjo du ietigaliai, o PV pakraštyje – pentinis siauraašmenis kirvis. Sie dirbiniai tarsi apribojo kaulų koncentraciją. Kiek giliau netoli jos centro rastas skiltuvas ir peilis (27 pav.). Kape osteologiškai identifikuoti 25–40 m. amžiaus moters palaikai. Be to, suartame sluoksnyje virš kapo rasta degintinių kaulų, greičiausiai išartų iš jo. Tarp jų osteologiškai identifikuoti mažiausiai dviejų individų – suaugusiojo (tos pačios moters?) ir 5–6 m. amžiaus vaiko – palaikai.

Degintinis kapas 2 buvo kiek į PV nuo pilkapio centro, 1,3 m į V nuo kapo 1. Švarūs deginti-

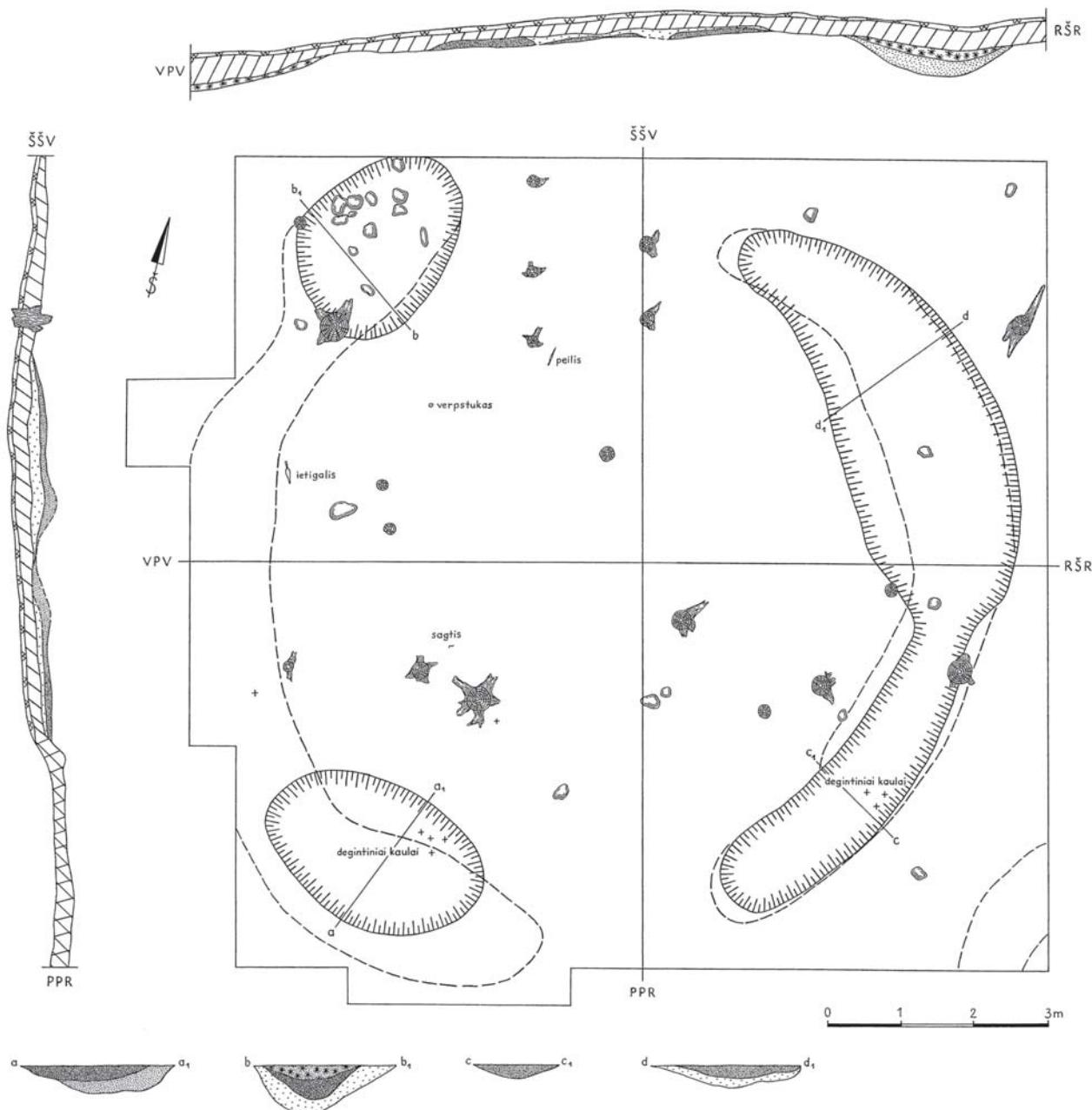
niai kaulai buvo supilti ant pilkapio pagrindo 0,75x0,2–0,25 m dydžio plote, orientuotame R–V (80–260°) kryptimi (22 pav.). Jie sudarė 0,05 m storio sluoksnį. Ties sankupos viduriu ir jos R dalyje tarp kaulų rastos apdegusios ir apsilydžiusios įkapės: yla, adata, dviejų žalvarinių įvijų dalyų ir trys žalvarinių papuošalų fragmentai (36 pav.). Osteologinės analizės duomenimis, kape buvo palaidotas per 12 m. amžiaus paauglys ar iki 40 m. amžiaus moteris.

Pilkapyje galėjo būti ir daugiau degintinių kapų. Pilkapio ŠŠV pakraštyje rastas deformuotas peilis, RPR pakraštyje – dar vienas deformuotas peilis ir žalvarinės apyrankės dalis (32 pav.). Visi dirbiniai – apdege. Jie galėjo būti išarti ir iš vieno iš aprašytų kapų.

Pilkapis 4 (48 pav.) buvo R pilkapių grupės P dalyje, į RŠR nuo pilkapio 2 ir į ŠV nuo pilkapio 8. Sampilo buvo išlikusi 7–8 m skersmens ir 0,6 m aukščio dalis. Jo P kraštas buvo nuartas (suardyta sluoksnyje rasti keli degintiniai kaulai). Tyrinėjimų ploto VPV pakraštys iš dalies persidenė su pilkapio 2 ploto.

Nukasus nestorą velėną atidengtas suartas sluoksnis. Pilkapio centrinėje dalyje po juo, 0,2–0,32 m gylyje buvo iki 0,05–0,18 m storio sampilo liekanos (smėlis su smulkiais degésiais). Pilkapio pagrindas (0,05–0,16 m storio pilko degésingo smėlio sluoksnis) buvo išlikęs geriau, tačiau irgi apardytas.

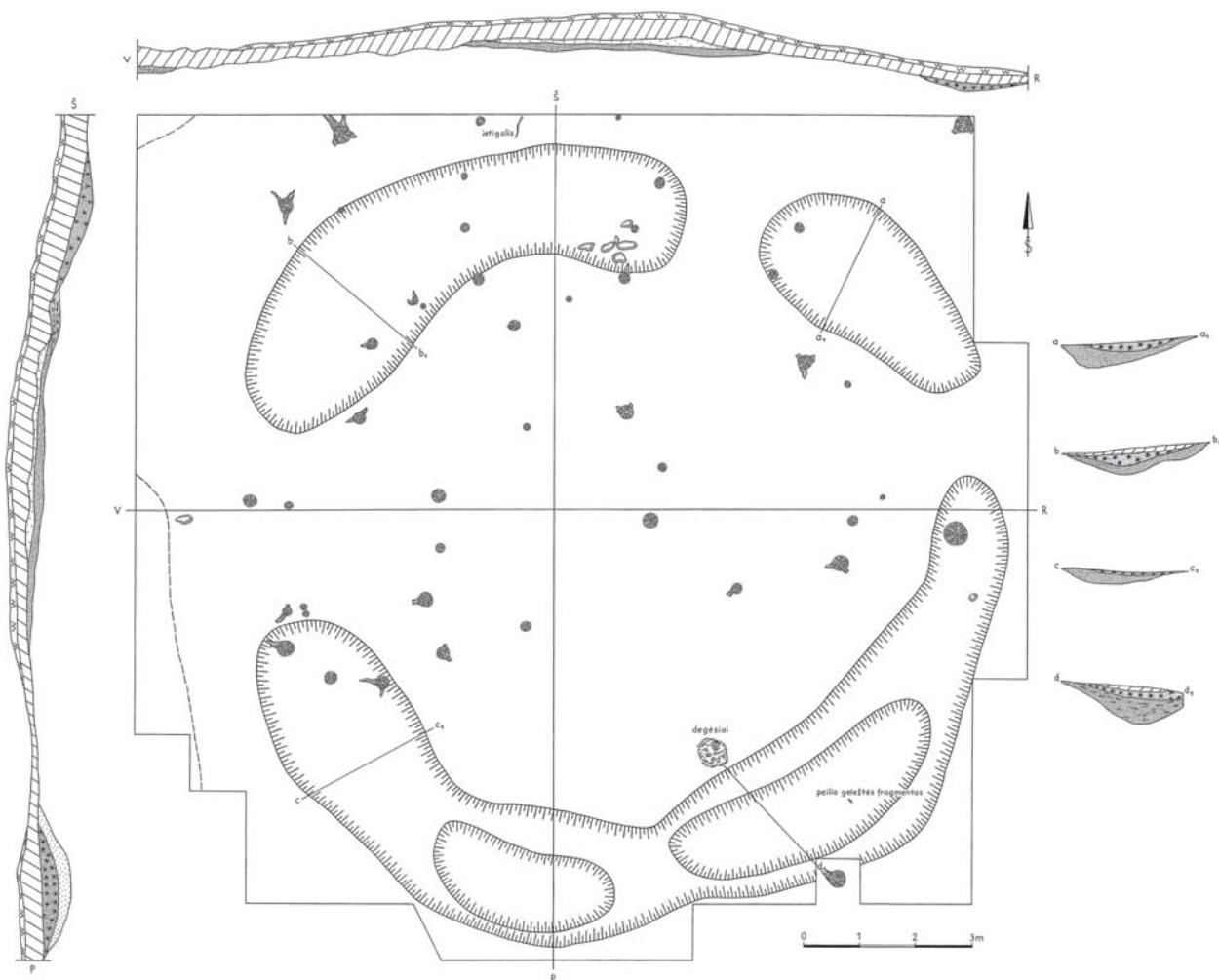
Sampilą R pusėje juosė 11 m ilgio ir 1,1–2,2 m pločio lenktas griovys, o ŠV ir PPV pusėse – dvi 2,6x2 ir 3x2 m dydžio ovalios duobės (13 pav.). Pjūvyje griovys ir duobės – netaisyklingo puslankio formos, 0,15–0,62 m gylio, užpildyti pilku, kai kur degésingu smėliu. Jų juosiamas netaisyklingai apskritas plotas buvo apie 7,5–8,5 m dydžio. Suarta sluoksnyje virš griovio, jo išoreje ar arčiau sampilo centro rasti 8 vidutinio dydžio akmenys. Dar 12 nestambių akmenų buvo ŠV duobėje, įvairiai jos užpildo gylyje (19 pav.). Galbūt pilkapis buvę apjuostas akmenų vainiku ar tik jų simbolizuojančia neištisine konstrukcija.

48 pav. Pilkapio 4 planas. I. Maciukaitės, V. Kliaugaitės brėž.

Degininis kapas (*kapai?*) buvo visiškai suardytas. Įvairiose pilkapio vietose suartame sluoksnyje surinkta nedaug degintinių kaulų (amžius ir lytis osteologiskai nenustatyti). Tame pačiame sluoksnyje pilkapio PV, V, ŠV ir Š dalyse aptiktas

peilis, ietigalis, geležinės sagties dalis ir molinis verpstukas (26, 33 pav.). Geležinės įkapės – apdegusios. Tai galėjo būti vieno arba kelių degintinių kapų, buvusių greičiausiai pilkapio sampile virš pagrindo, liekanos.

49 pav. Pilkapio 5 planas. I. Maciukaitės, V. Kliaugaitės brėž.

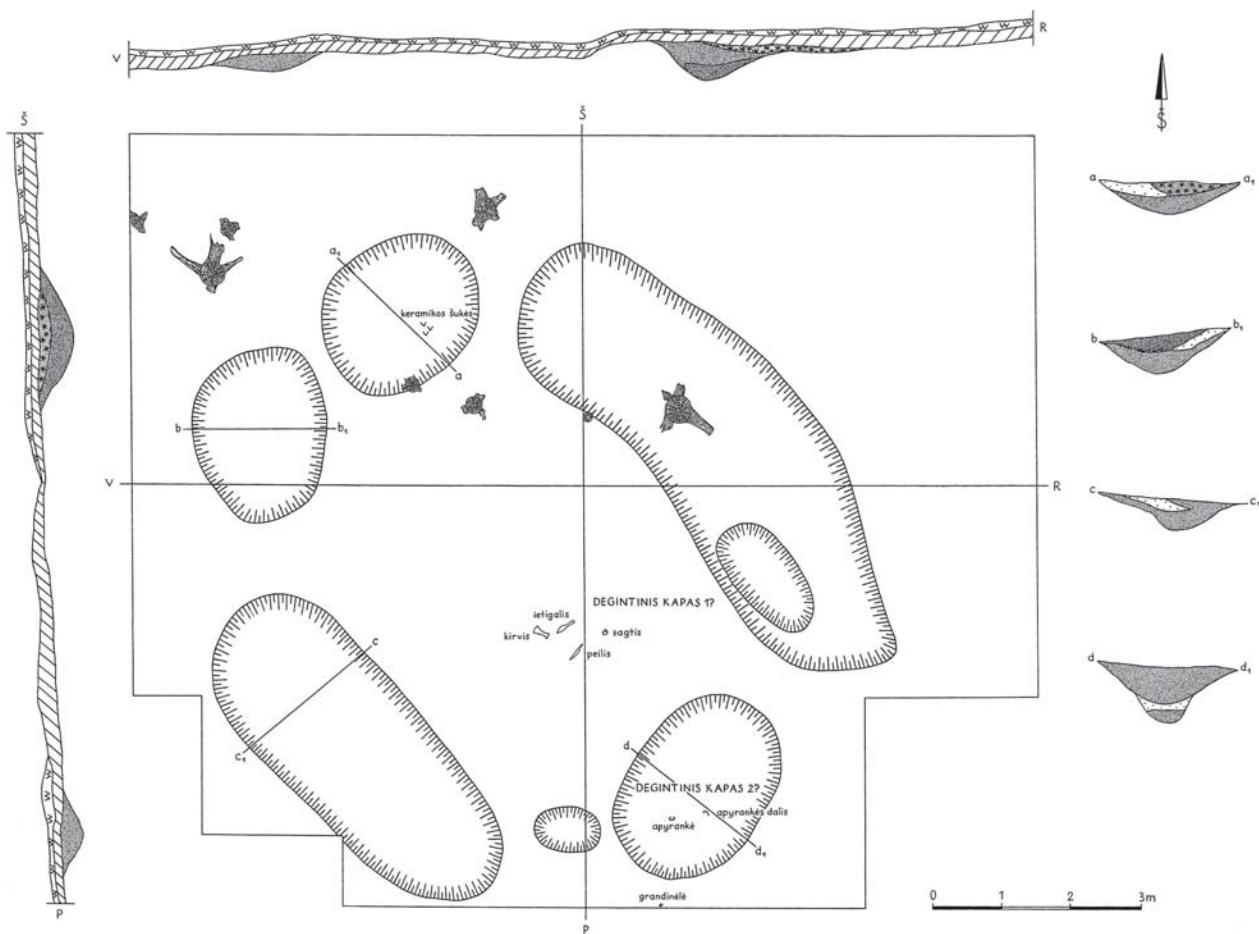
Pilkapis 5 (49 pav.) buvo R pilkapių grupės PR dalyje, į RŠR nuo pilkapio 10, į ŠV nuo pilkapio 11. Iki tyrinėjimų jo skersmuo buvo 9–10 m, aukštis – 1 m. Pilkapio P ir V dalys buvo pažeistos ariant kvartalines linijas (5 pav.).

Po plona veléna buvo suartas sluoksnis. Sampilo (smėlio su smulkiais degésiais) likučiai atidengti 0,4–0,45 m gylyje. Jie užfiksuoti tiktaip pilkapiro centre ir buvo vos 0,08–0,18 m storio. Pilkapiro pagrindas (0,09–0,15 m storio pilko degēsingio smėlio sluoksnis) irgi buvo išlikęs tiktaip ties sampilo centru.

Visą pilkapiro P pusę juosė 18 m ilgio ir 1,4–

2,8 m pločio lenktas griovys, ŠŠV pusėje buvo 9 m ilgio ir 1,8–2,65 m pločio lenkta duobė-griovys, o ŠR pusėje – 4,6x2,3 m dydžio netaisyklingai ovali duobė (14 pav.). Griovys ir duobės pjūvyje buvo netaisyklingo puslankio formos, 0,2–0,7 m gylio, užpildyti tamsiai pilku degésingu smėliu. Jie juosė beveik taisyklingai apskritą 9,5–10 m skersmens plotą. Pilkapiro PPR pakraštyje, vidinėje griovio pusėje, prie pat jo buvo 0,4 m skersmens ir iki 0,16 m storio apskrita degésių sankaupa. Virš ŠŠV duobės-griovio R galo suartame sluoksnyje kompaktiškai gulėjo 6 vidutinio dydžio akmenys.

Degintinis kapas (kapai?) buvo visiškai suar-

50 pav. Pilkapio 6 planas. I. Maciukaitės, V. Kliaugaitės brėž.

dytas. Perartame sluoksnyje, daugiausia – pilkapių PV dalyje, aptikta degintinių kaulų (tarp jų osteologiškai identifikuoti suaugusios moters palaiakai). Be to, Jame buvo pavienių geležinių dirbinių. Pilkapio Š pakraštyje rastas sulenktais ietigalis, P pakraštyje – peilis ir antro peilio fragmentas (34 pav.) bei dvieju neaiškių geležinių dirbinių (greičiausiai – naujų laikų šiukšlių?) fragmentai. Visi jie – neapdegę arba tik nežymiai ugnies paliesti. Pilkapyje buvo mažiausiai vienas degintinis kapas, buvęs įrengtas greičiausiai sampile virš pagrindo. Tačiau aptiktieji dirbiniai gali būti atstumti ir iš kitų pilkapių ariant.

Pilkapis 6 (50 pav.) buvo R pilkapių grupės PV dalyje. Išlikusi sampilo dalis buvo 6–7 m

skersmens ir iki 0,45 m aukščio. Jo vidurinė dalis buvo nuarta (arime rasti keli degintiniai kaulai) (6 pav.).

Nukasus nestorą velėnā, atidengtas suartas sluoksnis, kuris tėsėsi iki pat ižemio. Pilkapio sampilo ir pagrindo sluoksniai buvo visiškai suardyti.

Aplink pilkapių buvo šešios duobės. ŠR ir PV pusėse buvo 7,4 ir 5,3 m ilgio bei 2–2,4 m pločio duobės-grioviai. Tarp jų galų ŠV pusėje buvo dvi 2,6x1,9 ir 2,4x2 m dydžio ovalios duobės. PR pusėje, irgi tarp duobių-griovių galų, buvo 2,85x1,8 m dydžio ovali duobė ir maža (0,95x0,65 m dydžio) ovali duobutė (11 pav.). Pjūvyje duobės buvo netaisyklingo puslankio formos arba nežymiai smailėjančiais dugnais, 0,32–0,8 m gylio. Juų užpildas –

degësingas smëlis su šviesesnio smëlio intarpais nuo sampilo pusës. Duobës juosë ovalų (ištëstą ŠV–PR kryptimi) apie 6x5 m dydžio plotą. ŠŠV duobës užpilde rastas sudaužytas puodas (44 pav.).

Sprendžiant pagal aptiktų radinių išsidëstymą tikëtina, kad pilkapyje buvo du degintiniai kapai.

Degintinis kapas 1?

Buvo visiškai suardytas. Suartame sluoksnyje surinkta nedaug degintinių kaulų (amžius ir lytis osteologiškai nenustatyti). Kiek į PR nuo pilkapio centro suardytame sluoksnyje aptikti apdegė siauraašmenis kirvis, sulūžęs ietigalis, peilis ir geležinė saggis (29 pav.). Kapas greičiausiai buvës iengtas sampile arba ant pagrindo.

Degintinis kapas 2? irgi buvo suardytas. Sampilo PR pakraštyje, virš duobës ir šalia jos rastos dviejų apdegusių žalvarinių apyrankių dalys ir apsilydžiusi žalvarinė grandinėlė (41 pav.). Šis kapas irgi greičiausiai buvo iengtas pilkapio sampile arba ant pagrindo.

Pilkapis 7 (51 pav.) buvo R pilkapių grupës ŠR dalyje, į P nuo pilkapio 12. Sampilas iki tyrinėjimų buvo 10–11 m skersmens. Išlikusios jo dailies aukštis – 0,5 m. Pilkapį per patį centrą krito kvartalinė linija.

Po nestora veléna buvo suartas sluoksnis. Sampilo (smëlio su smulkiais degësiais) liekanos atidengtos 0,12–0,3 m gylyje. Jo buvo išlikęs tiktais 0,1–0,25 m storio sluoksnelis (storesnis – pilkapio Š, plonesnis – P dalyje). Pilkapio pagrindas (0,07–0,2 m storio pilkas degësingas sluoksnis) buvo išlikęs gana gerai.

Sampilo pakraščiuose buvo du grioviai. Visą pilkapio R ir P pusę juosë 24 m ilgio ir 1,3–2,8 m pločio lenktas griovys, o V ir ŠV pusëje buvo 10 m ilgio ir 1,6–3 m pločio nežymiai lenktas griovys (15 pav.). Jie sudarë tarsi ištisinį griovį aplink sampilą su 2,6 ir 1,8 m tarpais ŠŠV ir PV pusëse. Pjūvyje grioviai buvo netaisyklingo puslankio formos. Jų užpildas – tamsiai pilkas, gilyn šviesejantis degësingas smëlis. Grioviai juosë netaisyklingai apskritą 9,5–10,5 m dydžio plotą. Sampilo R pakraš-

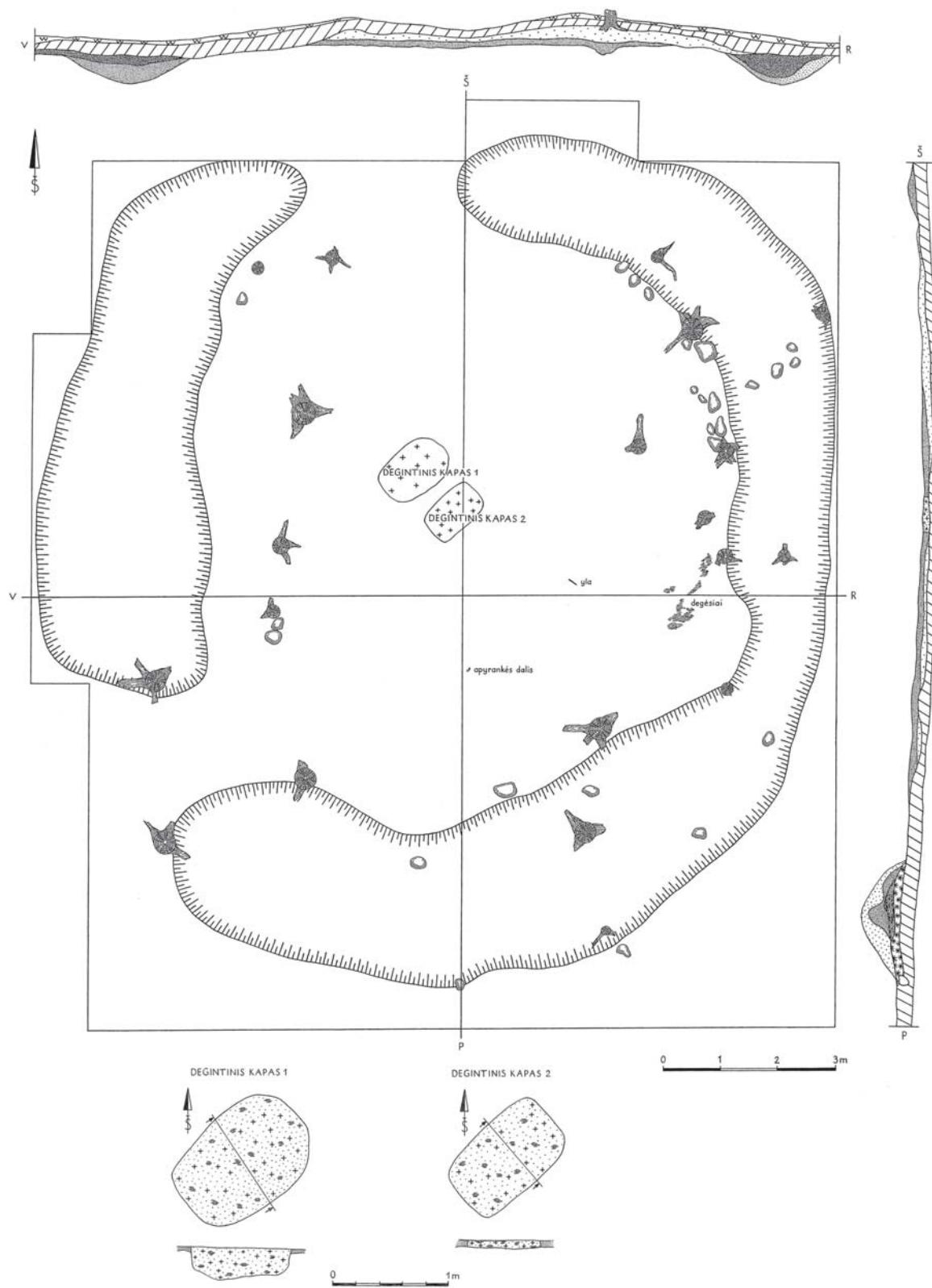
tyje po pagrindu užfiksuota apie 1,5x0,6 m dydžio degesių sankaupa. Pilkapio pakraščiais aptikti 25 vidutinio dydžio akmenys, sudarantys neištisinį vainiką(?). Daugiausia jų buvo sampilo ŠR dalyje, tačiau jie niekur nesudarë aiškesnës ištisinës konstrukcijos. Akmenys guléjo permaišytame sluoksnyje griovių vidinėje pusėje, virš jų ar už jų, keli – įvairiuose jų užpildo gyliuose.

Pilkapyje buvo du degintiniai kapai.

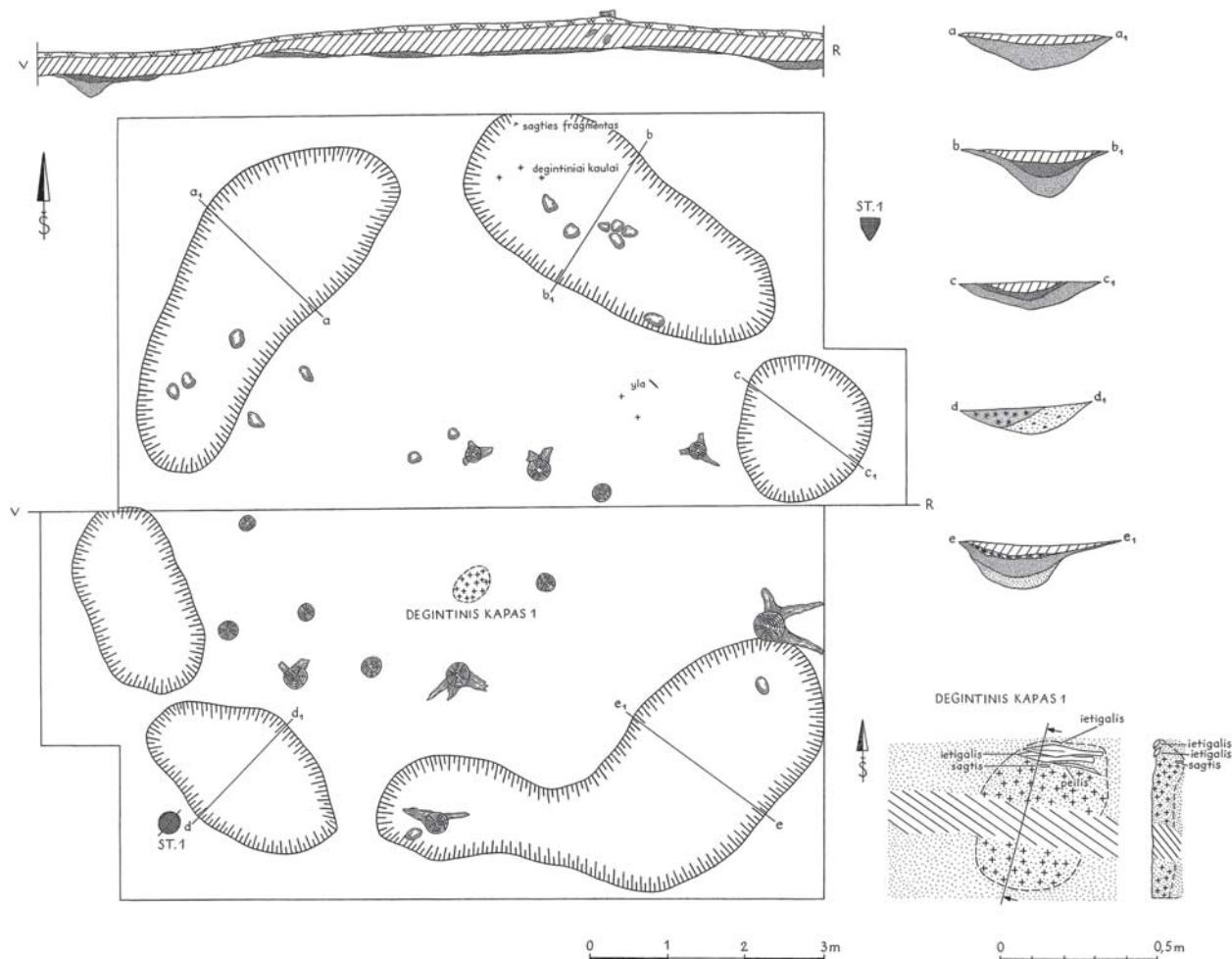
Degintinis kapas 1 buvo pilkapio centre, kiek į ŠV nuo jo, pirminiame žemës paviršiuje iškastoje duobëje. Ji buvo netaisyklingai ovali (20 pav.), 1,2x0,82 m dydžio ir 0,28 m gylio, orientuota ŠR–PV (55–235°) kryptimi. Degintiniai kaulai beveik be degesių buvo paskleisti visame duobës užpilde. Kape įkapių nebuvo, tiktais duobës užpildo paviršiuje aptiktas neaiškus geležinis dirbinys, greičiausiai – naujujų laikų šiukslė, išpausta į kapą ariant kvartalinę liniją. Osteologinës analizës duomenimis, kape buvo palaidoti mažiausiai du asmenys: nenustatytos lyties suaugës (per 20 m. amžiaus) asmuo ir 5–15 m. amžiaus vaikas ar paauglys.

Degintinis kapas 2 buvo pačiam pilkapio centre, 0,3 m į PR nuo kapo 1. Jis buvo stačiakampėje 1x0,65 m dydžio duobutėje, orientuotoje ŠR–PV (50–230°) kryptimi. Sekli, vos 0,08 m gylio duobutė buvo iškasta pirminiame žemës paviršiuje taip, kad net nebuvo igilinta į ižemį. Švarūs degintiniai kaulai buvo paskleisti visame jos užpilde. Jokių įkapių kape nebuvo. Osteologiškai kape identifikuoti mažiausiai dviejų asmenų – nenustatytos lyties per 24 m. amžiaus suaugusiojo ir iki 20 m. amžiaus paauglio – palaikai.

Tikëtina, kad pilkapyje galéjo būti ir daugiau kapų. Suartame sluoksnyje rasta nedaug degintinių kaulų ir apsilydës žalvarinës apyrankës fragmentas, buvës pilkapio P dalyje. Pagrindo paviršiuje pilkapio PR dalyje aptikta neapdegusi(?) sulūžusi yla (38 pav.). Sie radiniai galéjo būti nustumdyti nuo kapo 1 arba 2 paviršiaus, iš kito viškai suardyto kapo arba atstumti iš kitų pilkapių.

51 pav. Pilkapio 7 planas. I. Maciukaitės, V. Kliaugaitės brėž.

52 pav. Pilkapio 8 planas. I. Maciukaitės, V. Kliaugaitės brėž.

Pilkapis 8 (52 pav.) buvo R pilkapių grupės P dalyje, į PR nuo pilkapiro 4 ir į V nuo pilkapiro 9. Sampilo buvo išlikusi apie 6 m skersmens ir tik iki 0,35 m aukščio dalis. Visa jo Š pusė buvo suardytą ariant kvartalinę liniją. Tyrinėjamo ploto ŠV pakraštys iš dalies persidengė su pilkapiro 4 plotu.

Nukasus ploną velėną atidengtas suartas sluoksnis. Sampilo (smėlio su smulkiais degėsiais) buvo išlikę tik menki (iki 0,05–0,06 m storio) fragmentai, kurie užfiksuoti apie 0,2 m gylyje. Pilkapio pagrindas (0,04–0,06 m storio pilko degėsingio smėlio sluoksnis) buvo išlikęs geriau, tačiau irgi stipriai apardytas.

Pilkapį juosė šešios duobės. Jos sudarė tarsi

netaisyklingą griovį aplink visą sampilą su 0,15–1,7 m tarpeliais. Didžiausios (5,9x2,1, 4,75x1,95 ir 4,35x2 m dydžio) tiesios ar lenktos duobės-grioviai buvo PPR, ŠV ir ŠŠR pusėse, mažesnės (2,75x1,6 ir 2,5x1,3 m dydžio) ovalios duobės – PV ir VPV pusėse, nedidelė (1,9x1,7 m dydžio) beveik apskrita duobė – RŠR pusėje. Duobės pjūvyje buvo netaisyklingo pusapskritimio formos ar nežymiai smailėjančiais dugnais, 0,32–0,58 m gylio, užpildytos pilku degėsingu, gilyn švieséjančiu smėliu (17 pav.). Jos juosė beveik apskritą 6,5–7,2 m skersmens plotą. RŠR duobė beveik jungėsi su pilkapiro 9 PV duobe. Tyrinėjamame plote, daugiausia jo Š pusėje, perartame sluoksnyje ir duobių

užpilduose rasta 16 nedidelių akmenų. Tai galėjo būti suardyto vainiko ar tik jį simbolizuojančios nedidelės akmenų konstrukcijos liekanos. Pilkapio PV pakraštyje, iškart už PV duobės įžemyje išryškėjo apskrita 0,25 m skersmens pilka dėmė – stulpavietė(?)¹. Pjūvyje ji buvo smailėjanti, 0,3 m gylio.

Degintinis kapas 1 buvo apardytas ariant. Jis buvo įrengtas pilkapio centre, kiek į P nuo jo. Degintiniai kaulai be degesių buvo supilti ant pagrindo apie 0,5x0,4 m dydžio plotelyje iki 0,14 m storio sluoksniu (sieki tiek iš vietas išjudintų kaulų rasta ir aukštėsniame suartame sluoksnyje). Kapo ŠSR pakraštyje rastos kompaktiškai sudėtos apdegusios geležinės įkapės (23 pav.): du ietigaliai, peilis ir sagtis (28 pav.). Osteologinės analizės duomenimis, kape buvo palaidotas 20–40 m. amžiaus nenustatytos lyties asmuo.

Pilkapye galėjo būti ir dar vienas visiškai suardytas degintinis kapas. Suartame sluoksnyje surinkta nedaug degintinių kaulų (osteologiškai identifikuoti 20–40 m. amžiaus moters palaikai). Be to, pilkapio ŠR dalyje rasta apdegusi yla, o Š pakraštyje – apdegės geležinis sagties liežuvėlis (39 pav.).

Pilkapis 9 (53 pav.) buvo R pilkapių grupės P dalyje, į R nuo pilkapio 8 ir į VPV nuo pilkapio 10. Sampilo buvo išlikusi tik nedidelė (6x4 m dydžio ir iki 0,4 m aukščio) dalis. Jo Š pusė buvo labai suardyta ariant kvartalinę liniją (arime rasta degintinių kaulų). Tyrinėjamas plotas prijungtas prie pilkapio 8 ploto.

Po plona velėna atidengtas suartas sluoksnis. Visas sampilas buvo sunaikintas. Pagrindo liekanos (iki 0,1–0,12 m storio pilko degésingo smėlio sluoksnis) buvo tiktais pilkapio centrinėje dalyje 0,25–0,32 m gylyje (9 pav.).

Pilkapio R pusėje buvo 10 m ilgio ir 0,7–1,6 m pločio lenktas griovys, P ir ŠV pusėse – 4,4 ir 3,55 m ilgio bei 0,7–1,45 m pločio nežymiai lenktos duobės-grioviai, Š ir PV pusėse – 1,9x1 ir 1,7x1,55 m dydžio ovalios duobės. Griovys ir duobės pjūvyje buvo netaisyklingo puslankio formos ar nežymiai smailėjančiais dugnais, 0,2–0,4 m gy-

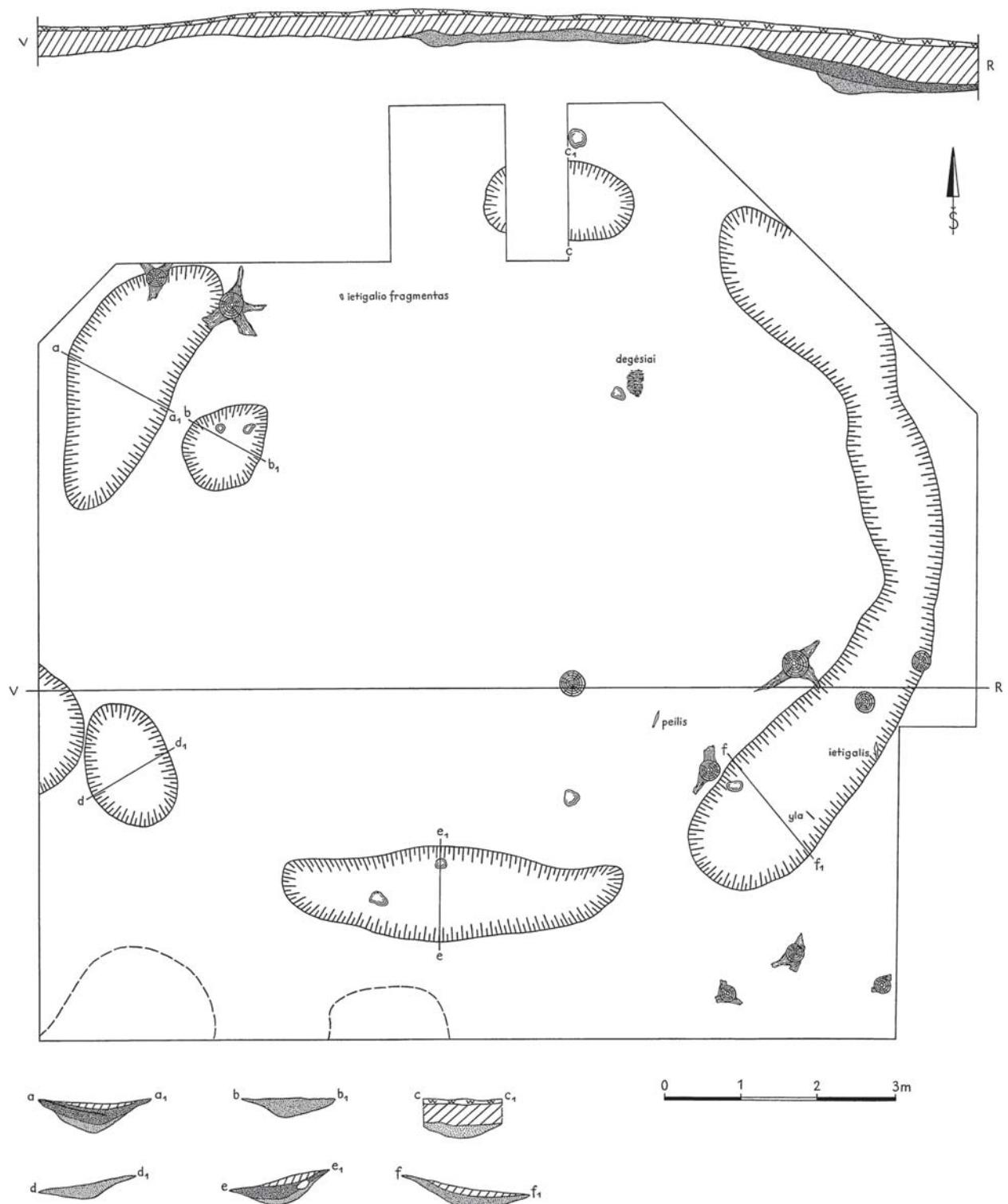
lio. Jų užpildas – pilkas degésingas smėlis. Jų juosiamas netaisyklingai apskritas plotas buvo 8–9,4 m dydžio. PV duobė beveik jungėsi su pilkapio 8 RŠR duobe, o R griovio Š galas jungėsi su pilkapio 10 griovio PV dalimi. ŠV duobės-griovio vidinėje pusėje buvo dar viena 1,3x1 m dydžio ir 0,24 m gylio ovali duobutė. Pilkapio ŠR dalyje įžemyje užfiksuota 0,36x0,25 m dydžio ir 0,02–0,03 m storio degesių sankaupa. Tyrinėtame plote suartame sluoksnyje ir griovio bei duobių užpilduose aptikti 8 nedideli akmenys.

Degintinis kapas (kapai?) buvo visiškai suardytas. Suartame sluoksnyje aptikta nedaug degintinių kaulų. Sampilo PR dalyje, tame pačiame sluoksnyje, rasti ietigalis, peilis (prie jo buvo keli degintiniai kaulai) ir yla, o ŠV dalyje – nulūžęs dar vieno ietigallo smaigalys (35 pav.). Peilis ir yla – apdege, ietigaliai – nedegę ar vos ugnies paliesti. Osteologiškai tarp kaulų identifikuota suaugusio (per 20 m. amžiaus) nenustatytos lyties asmens paaiakų. Kiek kapų buvo pilkapye, lieka neaišku. Galbūt jie buvo įrengti sampile virš pagrindo.

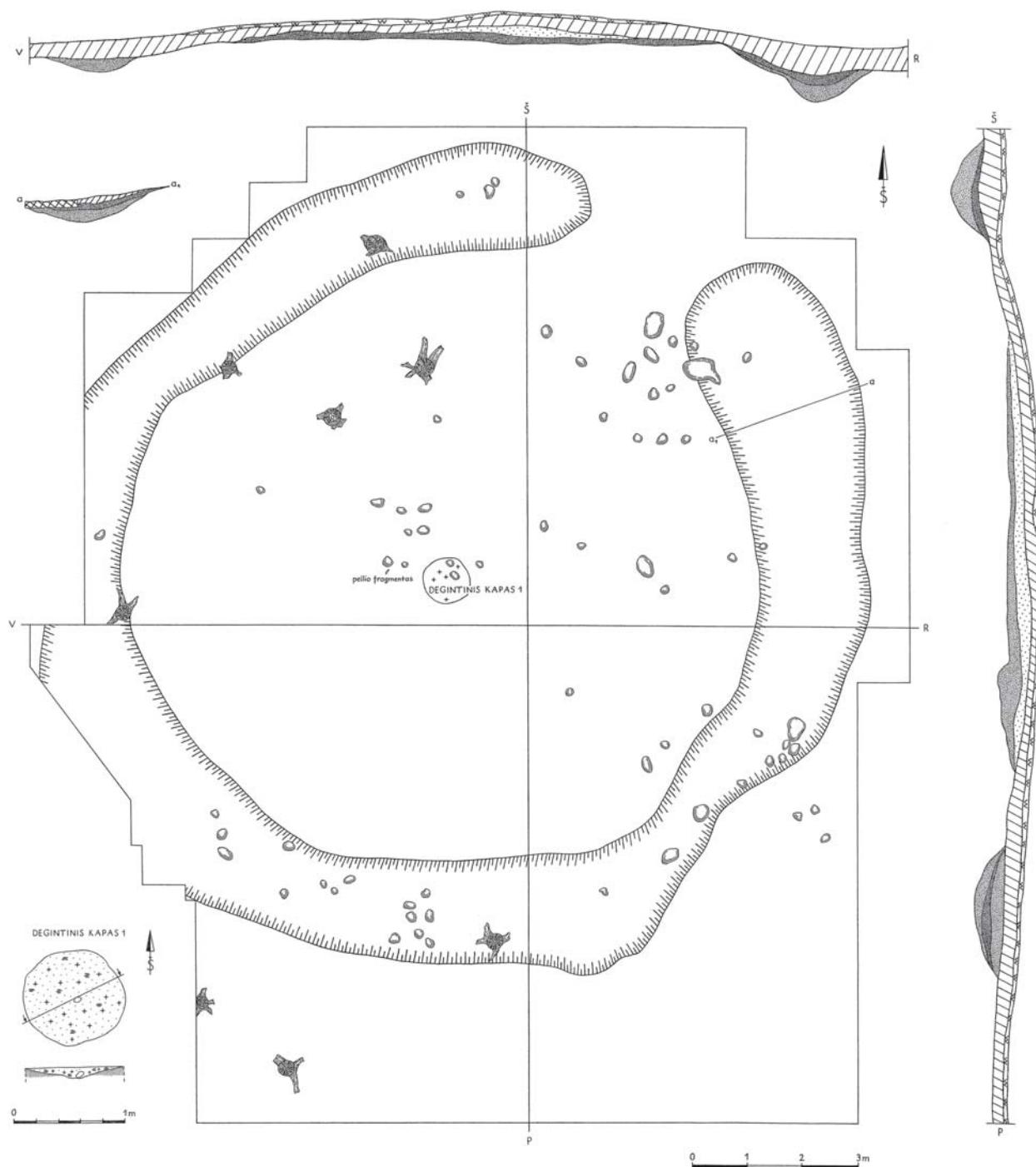
Pilkapis 10 (54 pav.) buvo R pilkapių grupės PR dalyje, į RŠR nuo pilkapio 9 ir į VPV nuo pilkapio 5. Iki tyrinėjimų pilkapis buvo 11 m skersmens ir iki 0,7 m aukščio. Jį buvo kirtusios ir stipriai pažeidusios dvi kvartalinės linijos. Tyrinėjamas plotas PV pusėje iš dalies persidengė su pilkapio 9, o ŠR pusėje – su pilkapio 5 plotu.

Po plona velėna buvo suartas sluoksnis. Sampilo (smėlio su smulkiais degesiais) sluoksnis buvo išlikęs pilkapio centrinėje dalyje. Jis atidengtas 0,16–0,37 m gylyje ir buvo 0,15–0,25 m storio. Pilkapio pagrindas buvo išlikęs gana gerai. Tai buvo 0,08–0,1 m (P pusėje – net 0,3–0,4 m) storio pilkas degésingas sluoksnis.

Visą sampilą juosė ištisinis 1–2,5 m pločio griovys su 2,3 m tarpu ŠSR pusėje. Pjūvyje jis buvo netaisyklingo puslankio formos, 0,22–0,5 m gylio, užpildytas pilku degésingu smeliu. Griovys juosė netaisyklingai apskritą 10,5–11,5 m skersmens plotą. PV pusėje jis jungėsi su pilkapio 9 R griovio Š galu. Įvairiose pilkapio vietose rasti 69 įvairaus

53 pav. Pilkapio 9 planas. I. Maciukaitės, V. Kliaugaitės brėž.

54 pav. Pilkapio 10 planas. I. Maciukaitės, V. Kliaugaitės brėž.

dydžio akmenys. Dalis jų buvo suartame sluoksnje, dalis – įvairiame griovio užpildo gylyje (daugiausia – pilkapio P pusėje). Tikėtina, kad tai – suradtyto akmenų vainiko fragmentai.

Degintinis kapas 1 buvo pačiame pilkapio centre. Netaisyklingai apskritas $0,9 \times 0,84$ m dydžio duobutės kontūras išryškėjo tiktais pagrindo sluoksnje. Duobutė buvo $0,1$ m gylio. Kapas greičiausiai buvo įrengtas pirminiame žemės paviršiuje iškastoje negilioje duobutėje, o galbūt duobė buvo iškasta jau supiltame pilkapyje iki pat įžemio (degintinių kaulų rasta ir aukščiau, sampilo smėlyje, tačiau tame jokių duobės kontūrų nesimatė). Kapo duobėje įkapių nebuvo. Aukščiau, suartame sluoksnje apie $0,65$ m iš V nuo kapo rasta apdegusio peilio dalis (30 pav.), kuri greičiausiai buvo išarta iš kapo. Kape osteologiškai identifikuoti $20\text{--}50$ m. amžiaus vyro(?) palaikai.

Pilkapis 11 (55 pav.) buvo R pilkapių grupės PR pakraštyje, iš PR nuo pilkapio 5. Jis buvo apie $7\text{--}9$ m skersmens ir $0,3\text{--}0,4$ m aukščio. Pilkapio Š dalij krito ir stipriai apardė kvartalinės linijos arimas (7 pav.).

Po plona velėna buvo suartas sluoksnis. Sampilas buvo visiškai suardytas. Pilkapio pagrindo ($0,05\text{--}0,08$ m storio pilko degésingo smėlio sluoksnio) buvo išlikę tiktais menki fragmentai. Jie užfiksuoti ties pilkapio centru $0,25\text{--}0,3$ m gylyje.

Pilkapio V, P ir R puses juosė ištisinis $1\text{--}1,7$ m pločio griovys. Tarp jo galų, pilkapio ŠR ir ŠŠV pusėse buvo dvi $2,4 \times 1,3$ ir $2,2 \times 1,2$ m dydžio ovalios duobės. Griovys ir duobės pjūvyje buvo netaisyklingo puslankio formos, $0,24\text{--}0,36$ m gylio, užpildyti pilku peleningu smėliu (18 pav.). Jų juosiamas netaisyklingai apskritas plotas buvo $7,5\text{--}8,3$ m skersmens. Suartame sluoksnje, įžemio smėlyje ir įvairiame griovio bei ŠŠV duobės užpildo gylyje rasti 27 nedideli akmenys, galbūt – vainiko liekanos(?).

Pilkapyje buvo mažiausiai du degintiniai kapai.

Degintinis kapas 1 buvo beveik pačiame pilkapio centre, kiek iš ŠV nuo jo. Kapas greičiausiai buvęs įrengtas sampile arba ant pilkapio pagrin-

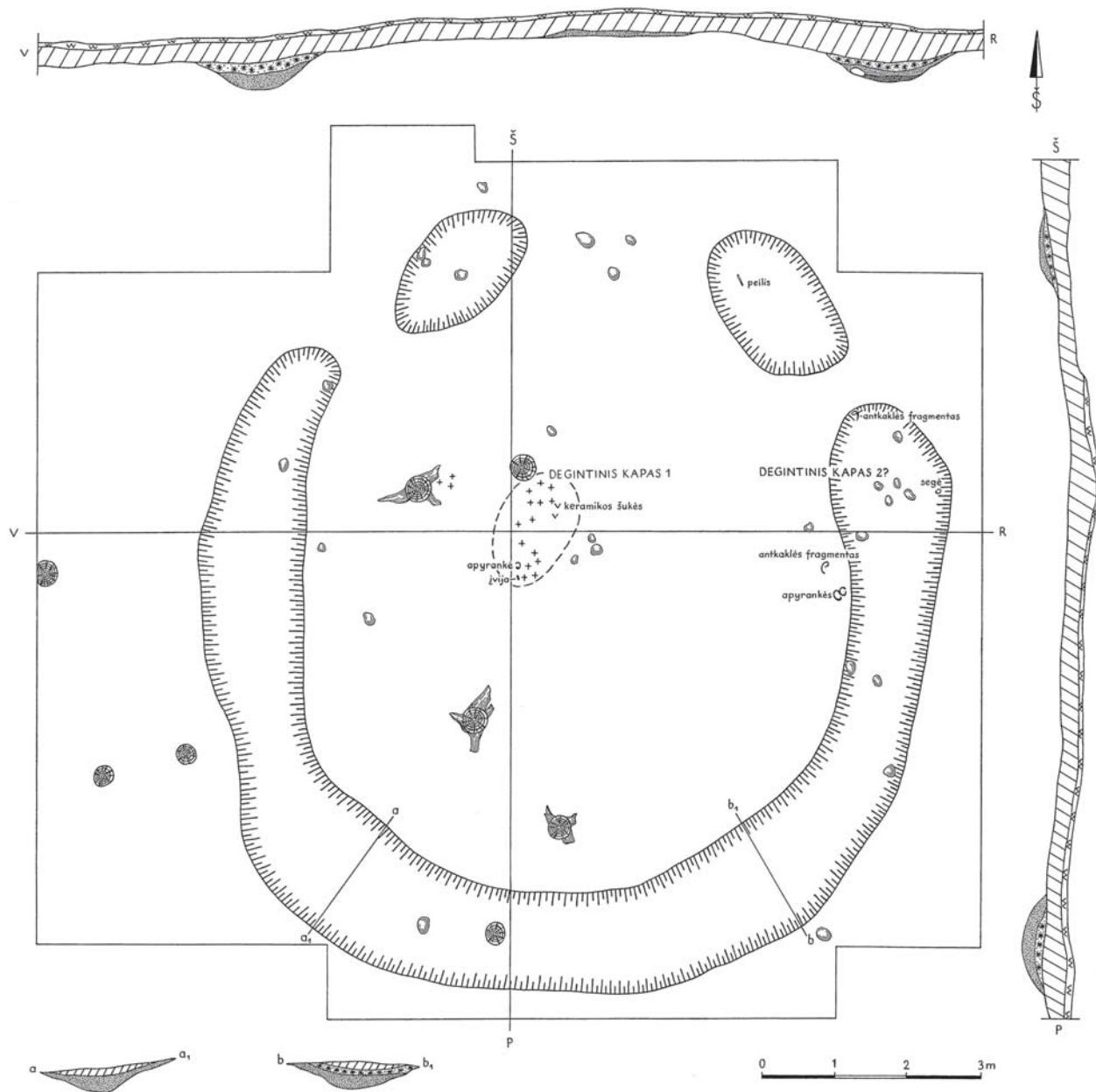
do. Jis buvo stipriai apardytas. Degintiniai kaulai be degesių buvo paskleisti suartame sluoksnje maždaug $1,3$ m skersmens plote $0,3\text{--}0,4$ m gylyje nuo žemės paviršiaus. Tarp jų aptikta apdegusios žalvarinės apyrankė ir įvija bei keramikos šukių (42 pav.). Osteologinės analizės duomenimis, kape buvo palaidotas $30\text{--}50$ m. amžiaus vyras(?) (tarp žmogaus palaikų identifikuota ir paukščio kaulų).

Degintinis kapas 2? buvo pilkapio R pakraštyje. Tikėtina, kad jis buvęs įrengtas pilkapio sampile virš pagrindo. Kapas buvo visiškai suardytas. Virš griovio ŠR galo ir šalia jo vidinio pakraščio suartame sluoksnje apie $2,5$ m skersmens plote rastos dvi deformuotos žalvarinės antkaklės, dvi apyrankės ir pasaginė segė. Dar apie $2,5$ m iš ŠŠR, irgi suartame sluoksnje, aptiktas peilis (31 pav.). Visos šios įkapės – apdegusios. Suardytame sluoksnje dideliame plote buvo nedaug degintinių kaulų. Tarp jų osteologiškai identifikuoti suaugusio (per 20 m. amžiaus) vyro palaikai. Lieka neaišku, ar tai – vieno, ar kelių kapų liekanos.

Pilkapis 12 (56 pav.) buvo R pilkapių grupės ŠR pakraštyje, iš Š nuo pilkapio 7. Iki tyrinėjimų sampilas buvo visiškai suplokštėjęs, apie 8 m skersmens ir vos iki $0,4$ aukščio (jis aptiktas tiktais radus degintinių kaulų ir ištyrus 14×2 m dydžio žvalgomają perkasa). Pilkipis buvo stipriai suardytas ariant kvartalinę liniją (8 pav.).

Nukasus ploną velėną atidengtas suartas smėlis. Sampilo sluoksnio (smėlio su smulkiais degēsiais) buvo išlikę tik menki iki $0,24$ m storio fragmentai, kurie užfiksuoti $0,05\text{--}0,2$ m gylyje. Pagrindo ($0,04\text{--}0,06$ m storio pilko degésingo smėlio) sluoksnis irgi buvo apardytas ir geriau išlikęs tik pilkapio centrinėje dalyje.

Pilkapį juosė penkios įvairaus dydžio ir formų duobės. PV ir ŠŠR pusėse buvo $7,6 \times 2,25$ ir $5,45 \times 1,6$ m dydžio nežymiai lenktos duobės-grioviai, PR ir ŠV pusėse – $4,25 \times 2,4$ ir $3,9 \times 2,1$ m dydžio ovalios duobės, R pusėje – nedidelė ($1,75 \times 1,3$ m dydžio) ovali duobė. Pjūvyje jos buvo netaisyklingo puslankio formos. Duobės buvo $0,3\text{--}$

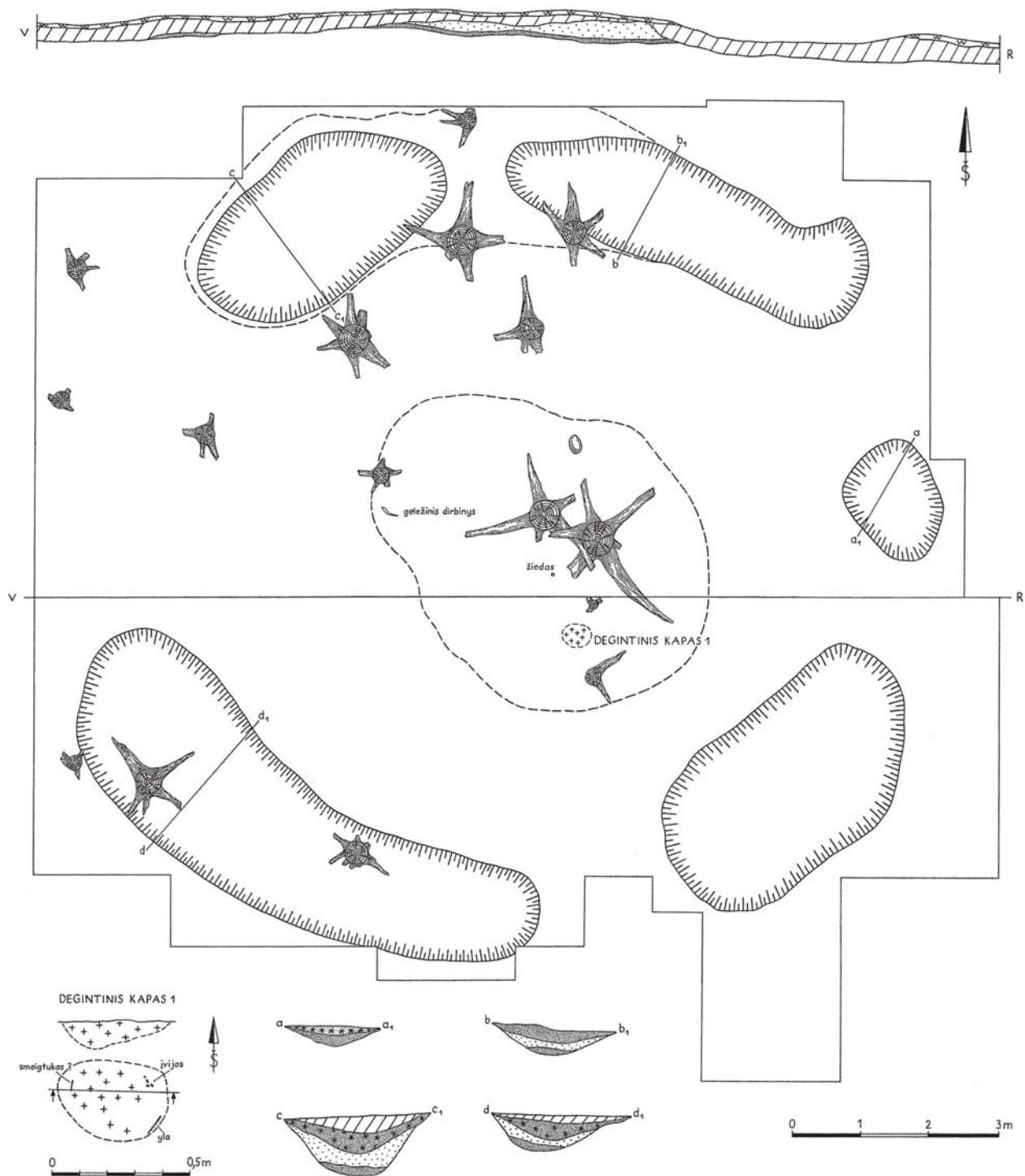

55 pav. Pilkapio 11 planas. I. Maciukaitės, V. Kliaugaitės brėž.

0,85 m gylio, užpildyto šviesiu maišytu ar peleingu smėliu. Jos juosė netaisyklingai apskritą 8,5–9,5 m skersmens plotą. Netoli pilkapio centro suartame sluoksnyje rastas vidutinio dydžio akmuo.

Degintinis kapas 1 buvo pilkapio centre, kiek į PR nuo jo. Jis buvo apardytas ariant kvartalinę linią. Kapas buvo įrengtas pilkapio sampile virš

pagrindo – degintiniai kaulai beveik be degesių buvo paskleisti apie 0,35 m skersmens plote 0,1–0,18 m gylyje nuo žemės paviršiaus (24 pav.). Ivairiose kapo duobės vietose rastos apdegusios įkarpės: yla, geležinio smeigtuko(?) dalis ir keturi žalvarinių ivių fragmentai. Suartame sluoksnyje 0,7 m į ŠSV nuo kapo aptiktas apsilypęs žalvarinis

56 pav. Pilkapio 12 planas. I. Maciukaitės, V. Kliaugaitės brėž.

ivijinės žiedas, o 2,5 m į ŠV nuo kapo – apdegės neaiškus geležinis dirbinys (37 pav.). Šie daiktai greičiausiai buvo išarti iš degintinio kapo (suarta-

me sluoksnje rasta ir degintinių kaulų). Kape, osteologinės analizės duomenimis, buvo palaidotas 25–40 m. amžiaus nenustatytos lyties asmuo.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĀRAŠAS

Balčiūnas J., 1987š – 1985 metų žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Ignalinos rajone ataskaita. 1987, LIIR, Nr. 2247.

Balčiūnas J., Dakanis B., 1986 – Ignalinos rajono archeologijos paminklų žvalgymas // ATL 1984 ir 1985 metais. Vilnius, 1986, p. 110–113.

Barkus A., Jankauskas R., Urbanavičius A., 2002 – Preliminarūs 2001 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai // ATL 2001 metais. Vilnius, 2002, p. 277–281.

Barkus A., Jankauskas R., Urbanavičius A., 2005 – Antropologinės medžiagos tyrimai // ATL 2002 metais. Vilnius, 2005, p. 330–340.

Baubonis Z., 2000š – Ažušilės pilkapyno (A 1546), Ignalinos r., archeologijos tyrimų 2000 m. ataskaita. 2000, LIIR, Nr. 3526.

Baubonis Z., 2001š – Ažušilės pilkapyno (A 1546), Ignalinos r., archeologijos tyrimų 2001 m. ataskaita. 2001, LIIR, Nr. 3814.

Baubonis Z., 2002 – Ažušilės pilkapynas // ATL 2000 metais. Vilnius, 2002, p. 57.

Baubonis Z., 2002š – Ažušilės pilkapyno (A 1546), Ignalinos r., archeologijos tyrimų 2002 m. ataskaita. 2002, LIIR, Nr. 3996.

Baubonis Z., 2003š – Ažušilės pilkapyno (A 1546), Ignalinos r., archeologijos tyrimų 2003 m. ataskaita. 2003, LIIR, Nr. 4183.

Baubonis Z., 2004š – Ažušilės pilkapyno (A 1546), Ignalinos r., archeologijos tyrimų 2004 m. ataskaita. 2004, LIIR, Nr. 4279.

Baubonis Z., 2005š – Ažušilės pilkapyno (A 1546) 2005 m. archeologijos tyrinėjimų ataskaita. 2005, LIIR, Nr. 4452.

Baubonis Z., 2008š – Ažušilės pilkapyno (A 1546) 2006 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita. 2008, LIIR, neinventorinta.

Baubonis Z., Kliaugaitė V., 2002 – Ažušilės pilkapynas // ATL 2001 metais. Vilnius, 2002, p. 82–84.

Baubonis Z., Kliaugaitė V., 2005 – Ažušilės pilkapynas // ATL 2003 metais. Vilnius, 2005, p. 80–81.

Baubonis Z., Kliaugaitė V., 2006a – Ažušilės pilkapynas // ATL 2004 metais. Vilnius, 2006, p. 69–70.

Baubonis Z., Kliaugaitė V., 2006b – Ažušilės pilkapynas // ATL 2005 metais. Vilnius, 2006, p. 83–84.

Baubonis Z., Kliaugaitė V., 2007 – Ažušilės pilkapynas // ATL 2006 metais. Vilnius, 2007, p. 111–113.

Bliujiénė A., 2005 – Baltų palaidojimų indai, arba kad dūšia nejaustų troškulio ir alkio // LA. Vilnius, 2005. T. 28, p. 81–96.

Butėnas E., 1999 – Sagtys iš Rytų Lietuvos pilkapių (tipai, paskirtis) // LA. Vilnius, 1999. T. 18, p. 37–56.

Butėnas E., 2002 – Kurklių Šilo pilkapynas // ATL 2000 metais. Vilnius, 2002, p. 60–63.

Butėnienė E., 1978 – Kretnionių (Švenčionių raj.) pilkapių tyrinėjimai 1976 ir 1977 metais // ATL 1976 ir 1977 metais. Vilnius, 1978, p. 132–136.

Butėnienė E., 1982 – Palūšės pilkapių // ATL 1980 ir 1981 metais. Vilnius, 1982, p. 67–70.

Cehak-Hołubowiczowa H., 1955 – Cmentarzysko kurhanowe z VI i VII w. w miejsc. Karmazyny koło miasta Troki w Litewskiej SRR // WA. Warszawa, 1955. T. XXII, zesz. 3–4, p. 312–331.

Dakanis B., 1987 – Mažai žinomi V–XII a. Rytių Lietuvos pilkapių // Muziejai ir paminklai. Vilnius, 1987. T. 8, p. 57–68.

Daugnora L., Mannermaa K., Daugnorienė V., Kurila L., Steponaitis V., 2006 – Preliminarūs degintinės zooarcheologinės medžiagos tyrimų rezultatai // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2005 metais. Vilnius, 2006, p. 431–434.

Iwanowska G., 2006 – Cmentarzysko kurhanowe w Zwirblach pod Wilnem. Wprowadzenie w problematykę. Katalog. Warszawa, 2006.

Jankauskas R., Barkus A., Urbanavičius A., 2005 – Preliminarūs 2003 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai // ATL 2003 metais. Vilnius, 2005, p. 298–307.

Jankauskas R., Barkus A., Urbanavičius A., 2006a – Preliminarūs 2004 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai // ATL 2004 metais. Vilnius, 2006, p. 344–358.

Jankauskas R., Barkus A., Urbanavičius A., 2006b – Preliminarūs 2005 m. kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai // ATL 2005 metais. Vilnius, 2006, p. 434–455.

Jankauskas R., Barkus A., Urbanavičius A., 2007 – Preliminarūs 2006 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai // ATL 2006 metais. Vilnius, 2007, p. 509–539.

Jankauskas R., Kurila L., Barkus A., Urbanavičius A., 2008 – Preliminarūs 2007 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai // ATL 2007 metais. Vilnius, 2008, p. 545–563.

- Jankauskas R., Urbanavičius A.**, 2002 – Preliminarūs 2000 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai // ATL 2000 metais. Vilnius, 2002, p. 245–259.
- Jankevičienė A.**, 1958 – Počkaluvkos pilkapių // MADA. Vilnius, 1958. T. 2 (5), p. 37–50.
- Jarockis R.**, 1989 – Ažušilės piliakalnio, Ignalių raj., tyrinėjimai 1989 m. 1989, LIIR, Nr. 1624.
- Kaczyński M.**, 1963a – Materiały cmentarzyska kurhanowego badanego w 1934 r. w miejscowości Miežany, na Wileńszczyźnie (LSRR) // WA. Warszawa, 1963. T. XXIX, zesz. 2, p. 119–137.
- Kaczyński M.**, 1963b – Materiały z badań 1934 r. na cmentarzysku kurhanowym w miejscowości Sudata, pow. Święciany, na Wileńszczyźnie (LSRR) // WA. Warszawa, 1963. T. XXIX, zesz. 2, p. 138–156.
- Kazakevičius V.**, 1993 – Plinkaigalio kapinynas // LA. Vilnius, 1993. T. 10.
- Kazakevičius V., Malonaitis A.**, 2004 – Vertikaliai įsmeigtinė ginklų Lietuvos geležies amžiaus paminkluose // Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai: Istorija. Vilnius, 2004. T. LIX–LX, p. 3–12.
- Kliaugaitė V.**, 2002a – Laukstenių pilkapynas // ATL 2000 metais. Vilnius, 2002, p. 68.
- Kliaugaitė V.**, 2002b – Laukstenių pilkapynas // ATL 2001 metais. Vilnius, 2002, p. 89–90.
- Kliaugaitė V.**, 2002c – Vaišniūnų (Medžiukalnio) pilkapynas // ATL 2000 metais. Vilnius, 2002, p. 69.
- Kliaugaitė V.**, 2007 – Kuprių pilkapynas // ATL 2006 metais. Vilnius, 2007, p. 119–120.
- Kliaugaitė V.**, 2008 – Ažušilės pilkapynas // ATL 2007 metais. Vilnius, 2008, p. 158–159.
- Kliaugaitė V.**, 2010š – Ažušilės pilkapyno (A 1546) 2007 m. archeologijos tyrinėjimų ataskaita. 2010, LIIR, neinventorinta.
- Kraujalis R.**, 2002a – Vigodkos (Dūkšto, Saksioniškių, Ažuolynės) I pilkapynas // ATL 2000 metais. Vilnius, 2002, p. 70–71.
- Kraujalis R.**, 2002b – Vigodkos (Dūkšto, Saksioniškių, Ažuolynės) pilkapynas // ATL 2001 metais. Vilnius, 2002, p. 91–92.
- Kuncienė O.**, 1964š – Ataskaita už tyrinėjimus Bevandeniškių k., Trakų raj. pilkapius š. m. liepos mėn. 1–31 d. 1964, LIIR, Nr. 202.
- Kuncienė O.**, 1972 – Pamusio (Varėnos raj.) pilkapių (1. Laidosenai) // MADA. Vilnius, 1972. T. 3 (405), p. 91–100.
- Kuncienė O.**, 1973 – Katkuškių pilkapių // MADA. Vilnius, 1973. T. 4 (45), p. 91–106.
- Kuncienė O.**, 1982 – Grigiškių (Neravų, Trakų raj.) pilkapyno radiniai (1. Darbo įrankiai ir ginklai) // MADA. Vilnius, 1982. T. 3 (80), p. 43–54.
- Kuncienė O.**, 1983a – Grigiškių (Neravų, Trakų raj.) pilkapyno radiniai (2. Papuošalai) // MADA. Vilnius, 1983. T. 1 (82), p. 49–60.
- Kuncienė O.**, 1983b – Grigiškių (Neravų, Trakų raj.) pilkapyno radiniai (3. Keramika) // MADA. Vilnius, 1983. T. 2 (83), p. 50–60.
- Kuncienė O., Butėnienė E.**, 1978š – Kretnionių (Švenčionėlių raj.) pilkapyno 1978 m. tyrinėjimų ataskaita. 1978, LIIR, Nr. 1179.
- Kurila L.**, 2005 – Lietuvių etninė riba rytuose IX–XII a. (1. Archeologijos duomenys) // LA. Vilnius, 2005. T. 27, p. 59–84.
- Kurila L.**, 2007a – Poviliškės pilkapynas // ATL 2006 metais. Vilnius, 2007, p. 124–126.
- Kurila L.**, 2007b – Vaiko statusas Ryti Lietuvoje geležies amžiuje // Archaeologia Lituana. Vilnius, 2007. T. 8, p. 97–116.
- Kurila L.**, 2008a – Gudelių (Lenkiškių) pilkapynas // ATL 2007 metais. Vilnius, 2008, p. 160–163.
- Kurila L.**, 2008b – Poviliškės pilkapynas // ATL 2007 metais. Vilnius, 2008, p. 163–166.
- Kurila L.**, 2009a – Senieji Ryti Lietuvos pilkapių plėšikai // LA. Vilnius, 2008. T. 34, p. 43–58.
- Kurila L.**, 2009b – Socialinis statusas ir lytis: Geležies amžiaus Ryti Lietuvos socialinės organizacijos analizė // LA. Vilnius, T. 35, p. 153–192.
- Kurila L., Kliaugaitė V.**, 2007 – Baliulių pilkapių (Švenčionėlių r.) // LA. Vilnius, 2007. T. 30, p. 121–180.
- Kurila L., Kliaugaitė V.**, 2008 – Peršaukščio-Kašciukų pilkapynas // LA. Vilnius, 2008. T. 33, p. 9–40.
- Lietuvos**, 1977 – LAA. Vilnius, 1977. T. III. I–XIII a. pilkapynai ir senkapiai.
- Lietuvos**, 1978 – LAA. Vilnius, 1978. T. IV. I–XIII a. radiniai.
- Malonaitis A.**, 2000š – Siauraašmeniai pentiniai kirviai Lietuvoje (tipologija ir ergonomika). Dakto ro disertacija. Vilnius, 2000, LIIR, Nr. F6–67.
- Merkevičius A.**, 1990 – Sudotos pilkapių tyrinėjimai // ATL 1988 ir 1989 metais. Vilnius, 1990, p. 52–56.
- Michelbertas M.**, 1986 – Senasis geležies amžius Lietuvoje. I–IV amžius. Vilnius, 1986.

- Michelbertas M.**, 2002 – Jakšiškio pilkapynas // ATL 2000 metais. Vilnius, 2002, p. 69–71.
- Semėnas V.**, 1998 – Papiškių pilkapyno tyrinėjimai 1997 metais // ATL 1996 ir 1997 metais. Vilnius, 1998, p. 152–154.
- Šimėnas V.**, 2000 – Dusinėnų pilkapyno II grupės tyrinėjimai // ATL 1998 ir 1999 metais. Vilnius, 2000, p. 215–220.
- Šimėnas V.**, 2005 – Jašiūnų (Geložės) pilkapynas // ATL 2002 metais. Vilnius, 2005, p. 80–82.
- Šimėnas V.**, 2006a – Poviliškės pilkapynas // ATL 2004 metais. Vilnius, 2006, p. 94–95.
- Šimėnas V.**, 2006b – Poviliškės pilkapynas // ATL 2005 metais. Vilnius, 2006, p. 103–105.
- Tarasenka P.**, 1928 – Lietuvos archeologijos medžiaga. Kaunas, 1928.
- Tautavičius A.**, 1953 – 1953 m. liepos mėn. 1–31 d.d. LTSR MA Istorijos ir Teisės instituto archeologinės ekspedicijos vestų pilkapių kasinėjimų Kapitoniskėse, Rumšiškių ap., Kaišiadorių rajone, dienoraštis. 1953, LIIR, Nr. 27.
- Tautavičius A.**, 1958 – Šalčininkų rajono pilkapynų tyrinėjimai // Iš lietuvių kultūros istorijos. Vilnius, 1958. T. I, p. 65–82.
- Tautavičius A.**, 1996 – Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.). Vilnius, 1996.
- Urbanavičius V.**, 1969 – XIV–XVII amžių pasaginės segės Lietuvoje // MADA. Vilnius, 1969. T. 2 (30), p. 111–120.
- Vaitkevičius V.**, 2002 – Pilviškių pilkapynas // ATL 2000 metais. Vilnius, 2002, p. 81–83.
- Vaitkevičius V.**, 2004 – Pakalnių pilkapiai (Vilniaus r.) // LA. Vilnius, 2004. T. 26, p. 47–72.
- Vaitkevičius V.**, 2009 – Turlojiškių pilkapynas // ATL 2008 metais. Vilnius, 2009, p. 112–114.
- Vengalis R.**, 2008 – Rytų Lietuvos keramika VIII–XII a. // LA. Vilnius, 2008. T. 33, p. 41–70.
- Vėlius G.**, 2008 – Atmainų (Darsūniškio) pilkapynas // ATL 2007 metais. Vilnius, 2008, p. 170–172.
- Volkaitė-Kulikauskienė R.**, 1977 – Aukštujų Rusokų (Vilniaus raj.) pilkapių tyrinėjimai 1974 metais // ATL 1974 ir 1975 metais. Vilnius, 1977, p. 113–116.
- Volkaitė-Kulikauskienė R.**, 1987 – Lietuvių tautybės susidarymas // Lietuvių etnogenezė. Vilnius, 1987, p. 183–199.
- Zabiela G.**, 2005 – Čiobiškio ir Rusių Rago pilkapynų tyrinėjimai 1963–1964 m. // Musninkai. Kernavė. Čiobiškis. Vilnius, 2005, p. 127–139.
- Zabulytė J.**, 2006 – Baltiškujų stulpinių paminklų kilmės ir jų adaptacijos problema krikščioniškųjų šalių tradicijose // Kultūrologija. Vilnius, 2006. T. 14, p. 182–201.
- Zoll-Adamikowa H.**, 1997 – Stan badań nad obrzeżowością pogrzebową słowian // Slavia antiqua. Poznań, 1997. T. XXXVIII, p. 65–80.
- Žvalgomosios**, 1958 – Žvalgomosios archeologinės ekspedicijos dienoraštis 1958 m. gegužės mėn. 26 d. – birželio mėn. 27 d. Sąsiuvinis Nr. 1. 1958, LIIR, Nr. 78.
- Казакевичюс В.**, 1988 – Оружие балтских племен II–VIII веков на территории Литвы. Вильнюс, 1988.
- Каширский В. А.**, 1907 – О раскопкахъ В. А. Каширского въ Свенцянскомъ уезде, Виленской губ. 1907, Rusijos materialines kultūros istorijos instituto Sankt Peterburgo archyvas, F. 1, Nr. 1907/53.
- Повесть**, 1950 – Повесть временных лет. Москва, Ленинград, 1950, Ч.1. Текст и перевод.
- Покровский Ф. В.**, 1893 – Археологическая карта Виленской губерни // Труды Виленского отделения Московского предварительного комитета по устройству въ Вильне IX археологического съезда. Вильна, 1893. Отд. II, с. I–XVIII, с. 1–164.
- Покровский Ф. В.**, 1897 – Къ изследованію кургановъ и городищъ на восточной окраине современной Литвы // Труды девятаго археологического съезда въ Вильне 1893. Москва, 1897. Т. 2, с. 138–196.
- Рыбаков Б. А.**, 1987 – Язычество древней Руси. Москва, 1987.
- Седов В. В.**, 1987 – Балты // Финно-угры и балты в эпоху средневековья. Москва, 1987, с. 353–456.

SANTRUMPOS

ATL – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje

LA – Lietuvos archeologija

LAA – Lietuvos TSR archeologijos atlasas

LIIR – Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas

MADA – Lietuvos TSR Mokslo akademijos darbai, A serija

WA – Wiadomości archeologiczne

AŽUŠILĖ BARROW CEMETERY

Laurynas Kurila, Zenonas Baubonis, Vida Kliaugaitė

Summary

Ažušilė barrow cemetery (Ignalina District) is in Vidiškės forest about 0.7 km NW of Ažušilė village, about 0.4 km N of lake Ežerėlis (Barnis) and about 0.4 km NE of lake Lukštinis. An area of about 350 x 130 m contained 94 mounds that sort of form two groups (east and west). Some of the barrows have been disturbed. During 2000–2007, 12 badly disturbed mounds (about 1869 m²) were excavated in the east barrow group.

The excavated barrows were 5–11 m in diameter and up to 1 m high. The barrow mounds had been badly disturbed. The base layers (original ground surface), which contained a small quantity of small pieces of charcoal, survived somewhat better.

The mounds were ringed by pits of various shapes or ditches. Barrows 1, 3, 6, 8, and 12 were surrounded by pits of various shapes and oblong pits – ditches. Barrows 2, 4, 5, 9, and 11 were ringed by one longer ditch on one side of roughly half the mound, and on the other by pits of various shapes. At the foot of barrow 7 were two ditches and at the foot of barrow 10 a continuous ditch with one gap. No clearer order was noticed in the arrangement of the pits or ditches. A stain – posthole (?) was recorded on the edge of barrow 8.

There were no continuous stone kerbs around the barrows, but the majority had a few stones laying mostly near the edge of the mounds or in the pit and ditch fill. The barrows probably did not have continuous kerbs, but more likely constructions symbolising them. They were clearer in barrows 4, 7, 8, 10, and 11. On the other hand, the kerbs could have been completely destroyed.

Each of the barrows probably contained 1–3 cremations. Many of them were badly disturbed or completely destroyed. The precise number of burials is not clear. Barrow 7, burials 1 and 2 and perhaps barrow 10, burial 1 were made in pits dug in original ground surface. Barrow 3, burials 1 and 2 and barrow 8, burial 1 (as well as perhaps barrow 6, burial 1? and barrow 11, burial 1) were made on

top of the base. Other burials, which were in barrows 1, 2, 4, 5, 6, 9, 11, and 12, or at least the majority of them, were probably dug into earlier mounds.

The burials contained individuals of both sexes and various ages. The remains of approximately 20 individuals have been identified osteologically and on the basis of the arrangement of the bones in the barrows.

A comparatively large number and diversity of grave goods were discovered in the excavated barrows, but the majority of them were in the destroyed barrow layers rather than in the graves. Tanged knives were found in barrow 3, burial 1, barrow 8, burial 1, and perhaps barrow 6, burial 1?, barrow 10, burial 1, and barrow 11, burial 2?, as well as in the destroyed layers of barrows 3, 4, 5, and 9. Awls were discovered in barrow 3, burial 2, barrow 12, burial 1, and as chance finds in barrows 7, 8, and 9. Smaller numbers of other tools were found: a needle in barrow 3, burial 2, a clay spindle whorl in barrow 4, an iron fire striker in barrow 3, burial 1, and an unidentified iron tool in barrow 12, burial 1.

Narrow-bladed axes were found in barrow 3, burial 1, barrow 6, burial 1?, and as a chance find in barrow 2, while spearheads with narrow leaf-shaped blades were discovered in barrow 3, burial 1, barrow 8, burial 1 and as chance finds in barrows 4, 5, and 9.

A large percentage of the grave goods consisted of clothing elements and ornaments. Iron buckles or parts of them were found in barrow 6, burial 1?, barrow 8, burial 1 and in destroyed grave locations in barrows 4 and 8. Two bronze neck-rings (twisted wire and with crutch-shaped or saddle-shaped terminals) and a bronze penannular brooch with rolled terminals were found in barrow 11, burial 2(?). An iron pin (?) fragment was discovered in barrow 12, burial 1. Bronze flat bracelets or parts of them were found in barrow 6, burial 2(?), barrow 11, burial 1 and as chance finds in barrows 3 and 7, and two bracelets with a convex, triangular

cross-section in barrow 11, burial 2(?). A bronze coil ring was in barrow 12, burial 1. Bronze coil beads were found in barrow 3, burial 2, barrow 11, burial 1, barrow 12, burial 1 and in a destroyed grave location in barrow 2, a small chain in barrow 6, burial 2(?), fragments of melted ornaments in barrow 3, burial 2, and part of an unidentified iron artefact in barrow 1, burial 1(?). In addition, hand built pottery sherds were discovered in barrow 6 and in barrow 11, burial 1.

The barrow and grave constructions of the excavated barrows have features characteristic of both the Middle Iron Age (stone kerbs, the arrangement of the pits around the mounds, and the shape and orientation of some grave pits) and the Late Iron Age (ditches around the mounds). The majority of the artefacts discovered in the barrows have a wide chronology and are characteristic of the end of the Middle Iron Age and the Late Iron Age. The most likely chronology of the excavated barrows is the 8th–9th centuries with only some artefacts possibly being slightly earlier or later.

The material from the excavation of Ažušilė barrow cemetery is insufficient for more comprehensive generalisations about the size or structure of the community that left it. The excavations provided new data about some burial rites: burial with grave goods for the opposite gender, the breaking of grave goods, and animal burial (sacrifice?) with humans.

LIST OF TABLES

- Table 1. Barrow construction elements.
- Table 2. Grave construction elements.
- Table 3. Osteological analysis data.
- Table 4. Grave good assemblages.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. The topographical situation of Ažušilė barrow cemetery.

Fig. 2. Situation plan of Ažušilė barrow cemetery. *Drawing by L. Kurila on the basis of the plan created by T. Šidiškis and supplemented by V. Kliaugaitė.*

Fig. 3. Barrow 1 prior to excavation (photographed from the E). *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 4. Barrow 3 prior to excavation (photographed from the SW). *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 5. Barrow 5 prior to excavation (photographed from the SW). *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 6. Barrow 6 prior to excavation (photographed from the W). *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 7. Barrow 11 prior to excavation (photographed from the W). *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 8. Barrow 12 prior to excavation (photographed from the NE). *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 9. Barrow 9 after uncovering the base layer (photographed from the NW). *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 10. Barrow 3 after reaching sterile soil (photographed from the N). *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 11. Barrow 6, W part, after reaching sterile soil (photographed from the W). *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 12. Barrow 2 after reaching sterile soil (photographed from the NW). *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 13. Barrow 4 after reaching sterile soil (photographed from the W). *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 14. Barrow 5, NE quarter, after reaching sterile soil (photographed from the NE). *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 15. Barrow 7 after reaching sterile soil (photographed from the SW). *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 16. Barrow 3, SSE pit – ditch section (photographed from the N). *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 17. Barrow 8, SSE pit – ditch section (photographed from the NE). *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 18. Barrow 11, ditch section (photographed from the NE). *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 19. Barrow 4, NW pit section, stones in the pit fill (photographed from the NE). *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 20. Barrow 7, contours of cremation 1 (photographed from the SW). *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 21. Barrow 3, cremation 1, grave goods *in situ.* *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 22. Barrow 3, cremation 2, grave goods *in situ.* *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 23. Barrow 8, cremation 1, grave goods *in situ.* *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 24. Barrow 12, surface of the pit from cremation 1. *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 25. Barrow 2, chance find axe *in situ* above the N pit. *Photo by V. Kliaugaitė.*

Fig. 26. Barrow 4, chance find spearhead *in situ*. Photo by V. Kliaugaitė.

Fig. 27. Barrow 3, cremation 1 grave goods: 1 – an axe, 2, 3 – spearheads, 4 – a knife, 5 – a fire striker. Drawing by I. Maciukaitė.

Fig. 28. Barrow 8, cremation 1 grave goods: 1, 2 – spearheads, 3 – a knife, 4 – a buckle. Drawing by I. Maciukaitė.

Fig. 29. Barrow 6, cremation 1? grave goods: 1 – a spearhead, 2 – a buckle, 3 – an axe, 4 – a knife. Drawing by I. Maciukaitė.

Fig. 30. Barrow 10, cremation 1 grave good: part of a knife. Drawing by I. Maciukaitė.

Fig. 31. Barrow 11, cremation 2? grave goods: 1 – a knife, 2 – a penannular brooch, 3, 4 – pieces of neck-rings, 5, 6 – bracelets. Drawing by I. Maciukaitė.

Fig. 32. Barrow 3 chance finds: 1, 2 – knives, 3 – a bracelet. Drawing by I. Maciukaitė.

Fig. 33. Barrow 4 chance finds: 1 – a spearhead, 2 – a spindle whorl, 3 – a fragment of a buckle, 4 – a knife. Drawing by I. Maciukaitė.

Fig. 34. Barrow 5 chance finds: 1 – a spearhead, 2 – a fragment of a knife, 3 – a knife. Drawing by I. Maciukaitė.

Fig. 35. Barrow 9 chance finds: 1 – a spearhead, 2 – a knife, 3 – a fragment of a spearhead, 4 – an awl. Drawing by I. Maciukaitė.

Fig. 36. Barrow 3, cremation 2 grave goods: 1 – an awl, 2 – a needle, 3 – fragments of ornaments, 4 – a fragment of a coil bead. Drawing by I. Maciukaitė.

Fig. 37. Barrow 12, cremation 1 grave goods: 1 – an unidentified iron artefact, 2 – an awl, 3 – a ring, 4 – coil bead fragments, 5 – a fragment of a pin (?). Drawing by I. Maciukaitė.

Fig. 38. Barrow 7 chance finds: 1 – an awl, 2 – a fragment of a bracelet. Drawing by I. Maciukaitė.

Fig. 39. Barrow 8 chance finds: 1 – an awl, 2 – a buckle tongue. Drawing by I. Maciukaitė.

Fig. 40. Barrow 2 chance finds: 1, 2 – axes, 3 – a coil bead. Drawing by I. Maciukaitė.

Fig. 41. Barrow 6, cremation 2? grave goods: 1 – a bracelet, 2 – part of a bracelet, 3 – a small chain. Drawing by I. Maciukaitė.

Fig. 42. Barrow 11, cremation 1 grave goods: 1 – a bracelet, 2 – a coil bead, 3 – pottery sherds. Drawing by I. Maciukaitė.

Fig. 43. Barrow 1, cremation 1? grave good: an unidentified iron artefact fragment. Drawing by I. Maciukaitė.

Fig. 44. Barrow 6, a chance find: pot fragments. Drawing by I. Maciukaitė.

Fig. 45. The plan of barrow 1. Drawing by I. Maciukaitė and V. Kliaugaitė.

Fig. 46. The plan of barrow 2. Drawing by I. Maciukaitė and V. Kliaugaitė.

Fig. 47. The plan of barrow 3. Drawing by I. Maciukaitė and V. Kliaugaitė.

Fig. 48. The plan of barrow 4. Drawing by I. Maciukaitė and V. Kliaugaitė.

Fig. 49. The plan of barrow 5. Drawing by I. Maciukaitė and V. Kliaugaitė.

Fig. 50. The plan of barrow 6. Drawing by I. Maciukaitė and V. Kliaugaitė.

Fig. 51. The plan of barrow 7. Drawing by I. Maciukaitė and V. Kliaugaitė.

Fig. 52. The plan of barrow 8. Drawing by I. Maciukaitė and V. Kliaugaitė.

Fig. 53. The plan of barrow 9. Drawing by I. Maciukaitė and V. Kliaugaitė.

Fig. 54. The plan of barrow 10. Drawing by I. Maciukaitė and V. Kliaugaitė.

Fig. 55. The plan of barrow 11. Drawing by I. Maciukaitė and V. Kliaugaitė.

Fig. 56. The plan of barrow 12. Drawing by I. Maciukaitė and V. Kliaugaitė.